ДЗВЕНИГОРОДСЬКІ АКАДЕМІЧНІ ДІАЛОГИ

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО НАУКОВО-ПРАКТИЧНО СЕМІНАРУ ВИКЛАДАЧІВ, АСПІРАНТІВ, МАГІСТРАНТІВ ТА СТУДЕНТІВ

2026
9-11 ЖОВТНЯ
ТЕРНОПІЛЬ, ДЗВЕНИГОРОД

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Географічний факультет
Центр євроінтеграційних студій та комунікацій

«ДЗВЕНИГОРОДСЬКІ АКАДЕМІЧНІ ДІАЛОГИ»

Матеріали
Всеукраїнського науково-практичного семінару
викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів
09-11 жовтня 2026 року

Тернопіль, Дзвенигород – 2026

УДК 378

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою географічного факультету
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
(протокол № 3 від 28 жовтня 2026 р.)

За загальною редакцією доктора географічних наук,
професора кафедри географії України і туризму, декана географічного факультету
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
Андрія Кузишина.

Науково-організаційний комітет семінару:
голова комітету – **Андрій Кузишин**, доктор географічних наук, професор, декан географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. ***Члени комітету***: **Володимир Біланюк,** кандидат географічних наук, доцент, декан географічного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка; **Мирослав Заячук,** доктор географічних наук, професор, декан географічного факультету Чернівецького національного університету ім Ю. Федьковича; **Роман Сливка**, кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри географії та природознавства Карпатського національного університету ім. В. Стефаника;. **Інна Поплавська**, кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри географії України і туризму Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка; **Іван Ганусяк,** завідувач Геостаціонаром Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. ***Відповідальний секретар*** – **Сергій Задворний**, кандидат географічних наук, доцент кафедри географії України і туризму Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка.

Контактна адреса:
Науково-організаційний комітет Всеукраїнського науково-практичного семінару викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів «Дзвенигородські академічні діалоги»,
Географічний факультет, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027,
тел. +38 (0352) 43-61-54, e-mail: geo.tnpu@gmail.com.

«Дзвенигородські академічні діалоги»: матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів (09-11 жовтня 2026 р.). Тернопіль: ТНПУ, 2026. 125 с.

Збірник містить матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів. У тезах висвітлюються атуальні питання географічної освіти, географії та регіональних студій, наук про Землю, екології, туризму та рекреації на глобальному, національному, регіональному та локальному рівнях. Тексти представлено із максимальним збереженням авторської редакції. Автори несуть відповідальність за зміст доповідей, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

© Колектив авторів, 2026
© ТНПУ, 2026

ЗМІСТ

ГЕОГРАФІЧНА ОСВІТА

Володимир БІЛАНЮК, Євген ІВАНОВ. ГЕОГРАФІЧНІ СТАЦІОНАРИ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЯК НАУКОВІ І НАВЧАЛЬНІ ПОЛІГОНИ……6

Богдан ГАВРИШОК, Ганна ДОЛОПІКУЛА. МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ……..9

Наталія ІЛІКА. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ (НА ПРИКЛАДІ ГУЦУЛЬЩИНИ)……12

Галина КОВБІНЬКА. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ: ВІД АУДИТОРІЇ ДО ПОЛЬОВОГО МАРШРУТУ……..15

Богдан МАКОГНЮК. STEM-КЛАСТЕР ЯК МОДЕЛЬ КОМПЛЕКСНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЛІЦЕЮ ІМЕНІ РОМАНА ШУХЕВИЧА В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКУ...17

Оксана ПЕРХАЧ, Іван РОВЕНЧАК. МУЗЕЙНА ЕКСКУРСІЯ ЯК СУЧАСНИЙ МЕТОД ПРАКТИКООРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ “ГЕОГРАФІЯ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ”……20

Наталія ТАРАНОВА. МЕТЕОРОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ПОЛЬОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО КУРСУ ГЕОГРАФІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ……..22

Наталія ТАРАНОВА. СЕЗОННІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ПРИРОДНИМИ ПРОЦЕСАМИ ЯК СКЛАДОВА ПОЛЬОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ……25

Любомир ЦАРИК, Володимир ЦАРИК. ДЗВЕНИГОРОДСЬКИЙ ГЕОСТАЦІОНАР ЯК ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ ПОЛІГОН……..27

ГЕОГРАФІЯ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ

Ольга БІЛОКУЧМА. ДНІСТЕР ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ТА ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ.....31

Анна ГРИЦИШИН. ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ПРИДНІСТЕР’Я ЯК ОСНОВА ЙОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ……33

Наталія ЗАБЛОТОВСЬКА, Роман ЗМІЙОВСЬКИЙ. ОСОБИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПЛАНУВАННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ МАМАЇВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ……36

Андрій КУЗИШИН. СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В ПРОСТОРОВОМУ ВИМІРІ: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ…….....39

Роман СЛИВКА, Йосип ГІЛЕЦЬКИЙ, Любов СЛИВКА, Ірина ЗАКУТИНСЬКА. ПРОСТОРОВІ ПРОЯВИ ГЕОБРЕНДУ ПОКУТТЯ У СТРАТЕГІЯХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД……42
Ігор ЧЕБОЛДА, Ігор КУЗИК. ПОСВЯТА У ГЕОГРАФИ: ТРАДИЦІЯ, ЩО ЄДНАЄ ПОКОЛІННЯ……..45

НАУКИ ПРО ЗЕМЛЮ

Дмитро ГЕРАСИМЧУК. ХАРАКТЕРИСТИКА СПРОМОЖНОСТІ МЕЛЬНИЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТА МІСЦЕ В НІЙ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ……..48
Сергій ГУЛИК, Іван РУДАКЕВИЧ, Юрій РУДИК. ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ҐРУНТОВОГО ПОКРИВУ ВЕЛИКОБЕРЕЗОВИЦЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ……..51
Інна КОСТЕЦЬКА. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ГРОМАД ХМЕЛЬНИЦЬКОГО РАЙОНУ...54
Димитрій КУКУРУДЗА. УРБОЛАНДШАФТИ В ПРОСТОРОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ МЕДИЧНИХ КЛАСТЕРІВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ТА ДОСТУПНІСТЬ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ……..56
Петро ЦАРИК. ВПЛИВ ГЕОМОРФОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДНІСТРОВСЬКОГО КАНЬЙОНУ НА ФОРМУВАННЯ ЙОГО МІКРОКЛІМАТУ ТА РОСЛИННОГО СВІТУ.....59
Назар ЯНЕЦЬ. ЗЕМЕЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ В СИСТЕМІ СТАЛОГО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ…….....62

ЕКОЛОГІЯ

Ірина БАРНА, Сергій БАРНА. ЕКОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС РЕГІОНАЛЬНИХ ОНЛАЙН-МЕДІА……...66
Ігор ПАСТУШЕНЧИН. ЕКОЛОГІЧНІ ПАРАМЕТРИ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД РІЧОК ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ……69
Катерина ФЛІНТА. ОЦІНКА ЕКОСИСТЕМНИХ ПОСЛУГ ДЕРЖАВНИХ ТА КОМУНАЛЬНИХ ЛІСІВ ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ……72
Любов ЯНКОВСЬКА, Світлана НОВИЦЬКА. ЕКОЛОГІЧНИЙ СЛІД МІСТ: ВІД ПЕРШИХ ПОСЕЛЕНЬ ДО СУЧАСНИХ МЕГАПОЛІСІВ……...74

ТУРИЗМ ТА РЕКРЕАЦІЯ

Андрій ГЛУХОВ. МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ КРІЗЬ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ: НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ……77

Аліна ДЯЧУК. ОБМІЛІННЯ ДНІСТРА: РИЗИКИ ДЛЯ РЕКРЕАЦІЇ БУКОВИНИ……...80
Сергій ЗАДВОРНИЙ. ТУРИСТИЧНА СКЛАДОВА ПРОГРОМАДСЬКОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ: КЕЙС ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА…….82
Тарас ЗАСТАВЕЦЬКИЙ. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ТУРИЗМІ: ЦИФРОВІ ТРЕНДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ…….86
Оксана ЗАЯЧУК, Яна КРИВОКОНЬ. СУЧАСНИЙ СТАН ВИНОРОБСТВА ТА ВИННОГО ТУРИЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ ПОДІЛЛЯ…….90
Владислав МЕЛЬНИЧУК. ПОДОРОЖ ЧЕРЕЗ МОВУ: МОВНІ ТУРИ У ПРОСТОРІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ……93
Інна ПОПЛАВСЬКА, *Владислав МІНСЬКИЙ.* ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ……..97
Богдан ПУШКАР. КРИЗОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У ТУРИСТИЧНИХ ПЕРЕВЕЗЕННЯХ: ЦИФРОВІ МЕХАНІЗМИ РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ…….....100
Зоряна ПУШКАР. КАДРОВА БЕЗПЕКА ТА УПРАВЛІННЯ ТРУДОВОЮ ПОВЕДІНКОЮ ПЕРСОНАЛУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ…….104
Каріна ПШЕНИЧКО. СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТУРИЗМУ НА МАЛЬДІВАХ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ……107
Іван РУДАКЕВИЧ, *Ольга ПІДПЕРИГОРА.* КРОС-КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ…….110
Наталія ФЛІНТА. ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНИХ КЕЙСІВ У ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ ЗДОБУВАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ТУРИЗМ ТА РЕКРЕАЦІЯ»: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ……112
Соломія ЧИКИТА. ВІД РЕАЛЬНОГО МАРШРУТУ ДО ЦИФРОВОГО ДОСВІДУ: ВІРТУАЛЬНІ ПОДОРОЖІ В МІЖНАРОДНОМУ ТУРИЗМІ……115
Даніїл ШАПОВАЛОВ. РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В АФРИКАНСЬКОМУ РЕГІОНІ……118
Назар ЯВОРСЬКИЙ. ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ОВЕРТУРИЗМУ…….121

Володимир БІЛАНЮК
кандидат географічних наук, доцент,
декан географічного факультету,

Євген ІВАНОВ
доктор географічних наук, професор,
завідувач кафедри конструктивної географії і картографії

Львівський національний університет імені Івана Франка

ГЕОГРАФІЧНІ СТАЦІОНАРИ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЯК НАУКОВІ І НАВЧАЛЬНІ ПОЛІГОНИ

Географічні стаціонари є фундаментальними полігонами для сучасної географічної науки та освіти, оскільки вони функціонують як унікальні природні лабораторії. Стаціонарні дослідження, на відміну від експедиційних, дають змогу здійснювати безперервний, багаторічний моніторинг геосистем, що є важливим для розуміння змін клімату та довкілля. Географічний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка проводить наукову і навчальну роботу на чотирьох стаціонарах: Дністерському, Розтоцькому, Чорногірському та Шацькому. Стаціонари охоплюють основні природні регіони Західної України (Карпати, Передкарпаття, Розточчя, Полісся) й оптимально придатні для наукових досліджень і навчання студентів у польових умовах [1–4].

Дністерський географічний стаціонар функціонує як полігон для проходження навчальних практик з 1959 р. Він розміщений у селищі Єзупіль Івано-Франківської області. Тут спостерігаємо повний комплекс флювіальних і схилових утворень, карст, відслонення четвертинних і дочетвертинних відкладів, різноманітний ґрунтово-рослинний покрив. Полігон приурочено до долин Бистриці і Дністра та району Бистрицько-Тлумацької височини. Від 1960-их рр. дослідження проводять П. Цись, М. Андріанов, Я. Кравчук, Д. Стадницький, П. Климович, І. Ковальчук, Р. Сливка, А. Богуцький, Р. Гнатюк та ін., групи археологів історичного факультету на чолі з О. Ситником. У районі проводять палеогеографічні, геоморфологічні та археологічні дослідження під керівництвом проф. А. Богуцького, разом з фахівцями України й Польщі.

У навчальному корпусі стаціонару є стенди, що містять зразки звітних матеріалів геологічного, геоморфологічного та геоботанічного

розділів комплексної навчальної практики. Зокрема, геологічні, тектонічну та геоморфологічні карти району проведення практики і прилеглих територій, зразок геолого-геоморфологічного профілю через навчальний трансект, зведена стратиграфічна колонка, зразки карти фактичного матеріалу та умовних позначень до геологічних і геоморфологічних карт тощо. На окремому стенді подано аерофотознімок околиць стаціонару, який охоплює долини Дністра і Бистриці і прилеглі ділянки Бистицько-Тлумацької й Прилуквинської височин та Бурштинського Опілля. На стаціонарі проводили геологічний і геоморфологічний розділи комплексної навчальної практики студентів-географів.

Розтоцький ландшафтно-геофізичний стаціонар створений у 1968 р. за ініціативи проф. К. Геренчука внаслідок реорганізації метеорологічної обсерваторії, яка вже тривалий час функціонувала у Львівському університеті й неодноразово змінювала своє розташування. Стаціонар знаходиться на території астрономічної обсерваторії у селищі Брюховичі за 12 км на північний захід від центру Львова, в межах горбогірного пасма Розточчя з буковими лісами. Стаціонар з 1970 р. накопичує цілодобові актинометричні та метеорологічні дані. На стаціонарі та в його околицях здійснюють режимні вимірювання таких властивостей ландшафтних комплексів: компонентів радіаційного, водного та теплового балансів; динаміки сніготанення; динаміки біомаси лучних та лісових ценозів; сезонної динаміки фізичних та фізико-хімічних властивостей ґрунтів; структури ярусів рослинності і ґрунту; градієнтів приземного шару повітря. На стаціонарі проводять практичні заняття студентів з кліматологічних і ландшафтно-геофізичних дисциплін. Організатором і беззмінним науковим керівником стаціонару до 2019 р. був доц. Б. Муха, а нині – доц. Б. Яворський. Окремі результати досліджень описані у монографії Б. Мухи «Розтоцький ландшафтно-геофізичний стаціонар» (2010).

Чорногірський географічний стаціонар започаткував проф. Г. Міллер у 1978 р. Стаціонар розташований у днищі долини верхів'я р. Прут на віддалі 6 км від г. Говерла на території Карпатського НПП. Тут, у межах невеликого гірського водозбору, наявні стрімкі ландшафтно-екологічні градієнти – від помірно прохолодних букових лісів до дуже холодних альпійських лук. Це робить стаціонар вигідним полігоном моніторингу довкілля й польового навчання студентів. На стаціонарі з 1979 р. облаштовано метеостанцію, а з 2000 р. виконують цілодобові метеорологічні спостереження на відкритому й лісовому майданчиках, фенологічні спостереження та гідрологічні вимірювання на р. Прут та притоках Припір і Фовресок. На стаціонарі проводять ландшафтний,

мікрокліматичний, гідрологічний, геоботанічний, природоохоронний і гірський розділи комплексної навчальної практики студентів-географів. Значний внесок у розвиток полігону й режимних спостережень зробив проф. А. Мельник, який був науковим керівником стаціонару протягом 1994–2020 рр. Особливості стаціонару описані у навчальному посібнику «Чорногірський географічний стаціонар» (2003) і монографії Б. Мухи «Топоклімати Чорногори» (2017).

Шацький біолого-географічний стаціонар створено у 1974 р. Розміщений стаціонар в межах Ковельського району Волинської обл., на західному березі озера Пісочне, що належить до озер Шацької групи. Географічні дослідження на стаціонарі розпочалися з ініціативи проф. К. Геренчука після облаштування метеомайданчика на узбережжі та гідро- й метеопостів на пірсі. Проводилися геоекологічні дослідження. Влітку – ландшафтне картування, вимірювання температурного режиму озера, метеорологічні вимірювання (на березі й над водою), гідрохімічні дослідження води та донних осадів. Узимку, виконували снігомірне знімання та батиметричні проміри через льодовий покрив на озерах Пісочне, Кримне, Мошне, Перемут; після чого складено карти дна цих озер. Дослідження проводили доценти М. Кіт, Б. Муха, Б. Свидницький, Г. Проць, Н. Карпенко та ін. Значний обсяг робіт виконано спеціальною міжфакультетською групою «Шельф», керівниками якої були доценти Г. Проць і Н. Карпенко. Нині стаціонар використовують для навчальних практик для студентів заочної форми навчання та виробничих практик під час написання кваліфікаційних робіт, а також екологічних акцій.

Без географічних стаціонарів неможливо якісно підготовити сучасного фахівця-географа, як і неможливо отримати тривалі й точні ряди наукових даних про стан природного середовища. Вони служать діючими полігонами, де відбувається трансформація теоретичних знань у практичні професійні навички.

Список використаних джерел:

1. Біланюк В., Іванов Є. Географічна освіта і наука у Львівському університеті: історія і сьогодення. *Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій*. 2023. Вип. 1(15). С. 3–19.

2. Біланюк В., Іванов Є. Географічна освіта, наука і практика у Львівському університеті: історія і сучасність. *Географічна наука і практика: виклики епохи*: матер. міжнарод. наук. конф. У 3-ох т. Львів : ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. Т. 1. С. 5–11.

3. Географічний факультет. До 130-річчя географії у Львівському університеті / за ред. В. Біланюка, Є. Іванова. Львів : ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. 92 с.

4. Географічний факультет: до 140-річчя географії у Львівському університеті / за ред. В. Біланюка, Є. Іванова. Львів : Простір-М, 2023. 122 с.

Богдан ГАВРИШОК
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії та методики її навчання
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Ганна ДОЛОПІКУЛА
магістр, вчитель географії
Великокопанська ЗОШ І-ІІІ ступенів
Берегівського району Закарпатської області

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ

Сучасна географічна освіта вимагає від майбутнього вчителя не лише знання теоретичних закономірностей розвитку геосфери, а й високого рівня практичної підготовки, здатності до організації польових досліджень та краєзнавчої роботи. Навчальні екскурсії виступають ключовою формою наочно-практичного навчання, що забезпечує міст між фундаментальною географією та шкільною методикою.

Навчальна екскурсія в системі вищої географічної освіти виступає як цікава та неординарна форма організації освітнього процесу, що трансформує традиційне аудиторне навчання у динамічний простір безпосереднього спостереження. Реалізація краєзнавчого принципу, заснованого на послідовному переході від відомого до невідомого та від близького до далекого, дозволяє органічно пов’язати теоретичні постулати географічних дисциплін з практичним досвідом польових досліджень. Під час екскурсійної діяльності відбувається збалансоване поєднання чуттєвого та логічного мислення: через відчуття та сприйняття цілісного образу географічних об’єктів здобувачі освіти переходять до глибокого аналізу, синтезу та порівняння просторово-часових процесів.

Педагогічна ефективність такого підходу є значно ширшою за початково визначені змістові цілі, оскільки забезпечує формування міжпредметних зав’язків з історією, біологією та архітектурою, розвиваючи просторове мислення майбутніх фахівців. Залежно від мети, польові заходи можна класифікувати на навчальні, науково-пошукові та культурно-просвітницькі, де керування увагою аудиторії реалізується через науково обґрунтовані прийоми показу й розповіді.

У процесі підготовки майбутніх фахівців на базі закладу вищої освіти навчально-краєзнавчі екскурсії сприяють формуванню цілісної системи фахових компетентностей. Так, у польових умовах

відбувається поглиблення знань про геолого-геоморфлогічну будову, гідрологічну мережу, особливості клімату та ґрунтово-рослинний покрив конкретного регіону безпосередньо в польових умовах.

У процесі навчальних екскурсій відбувається опанування методів спостереження, закладання географічних профілів, опису відслонень, каньйонних ділянок долини річки, визначення гірських порід та мінералів. Також здобувачі освіти усвідомлюють принципи раціонального природокористування, здійснюють оцінку антропогенного навантаження на природні ландшафти та вивчають функціонування об'єктів природно-заповідного фонду.

У такий спосіб відбувається підготовка майбутнього педагога до моделювання, організації та проведення позакласних і позашкільних екскурсійних заходів для учнів загальноосвітніх шкіл. Окрім того, навчальні екскурсії є невід'ємною частиною модельних програм з географії. Останнє детально проаналізовано у дослідженні О. Варакути та Б. Гавришка [1]. Поряд із польовими практиками, навчальні екскурсії дозволяють сформувати у майбутнього фахівця чітке уявлення про регіон проживання чи навчання і використати ці знання при навчанні школярів, особливо у курсах географії шостого та восьмого класів. Проблемі краєзнавчої компетентності вчителя присвячено окреме дослідження Г. Пустовіт [2].

Тернопільська область володіє унікальною ландшафтною базою для проведення географічних екскурсій. Особливе місце у підготовці майбутніх учителів посідають об'єкти з високим науковим та естетичним потенціалом. Серед таких Національний природний парк (НПП) «Дністровський каньйон». Маршрути каньйонною долиною Дністра є майданчиком для вивчення глибокого ерозійного врізу річкової сітки, відслонень силурійських і девонських відкладів, травертинових скель та водоспадів (зокрема Джуринського). Так, екскурсія може вдало доповнювати вивчення курсу «Фізична географія України», «Геологія», «Гідрлогія», тощо. Під час екскурсії студенти-майбутні вчителі мають можливість моделювати методику проведення учнівської екскурсії, наприклад: «Ерозійна діяльність текучих вод та її наслідки».

Екскурсії Товтровим кряжем розкривають студентам генезис унікального неогенового бар'єрного рифу, утвореного давнім міоценовим морем. На навчальних зупинках (гора Богит, Франкові скелі) студенти вивчають карстові форми рельєфу (лійки, печери, печероподібні ніші), особливості реліктових та ендемічних рослинних угруповань, а також специфіку суворого заповідного режиму. Тут відпрацьовуються методики екологічного виховання та оцінки

збереженості біорізноманіття. Екологічні та геологічні особливості Тернопільської області слугують репрезентативним базисом для вивчення причинно-наслідкових зав'язків між рельєфом та історичним освоєнням територій. Палеогеографічний аналіз Волино-Подільської плити свідчить про радикальні кліматичні трансформації у минулі геологічні епохи.

Цікавим об'єктом для відвідування є Кременецькі гори з висотами до 400 метрів, які вкриті лісами та мають унікальне біорізноманіття. На цій території функціонує однойменний національний природний парк. Горбогірний рельєф регіону надає широкі можливості для дослідження останцевих форм рельєфу, яружно-балочних систем, а також зсувних процесів. Студенти вчаться будувати геоморфологічні профілі схилів, аналізувати ступінь антропогенної трансформації ландшафтів та оцінювати рекреаційно-туристський потенціал території.

Організація навчально-географічного екскурсій вимагає чіткої структуризації маршрутів та оцінки дидактичної місткості пам'яток. Навчальні екскурсії визначними об'єктами Тернопільської області забезпечують верифікацію теоретичних положень географічної науки шляхом наочної демонстрації взаємодії суспільства та природи. Просторова організація середньовічних міст, оборонна топографія замків та адаптаційні екологічні стратегії давнього населення, зафіксовані у ландшафтах краю, формують у майбутніх дослідників системне бачення еволюції антропогенних комплексів.

Впровадження навчальних екскурсій територією Тернопільської області у систему підготовки майбутніх учителів географії забезпечує поєднання фундаментальних наукових знань із практичними навичками польових досліджень. Комплексне використання краєзнавчого потенціалу Тернопільської області підвищує методичну готовність майбутнього педагога до організації географічної освіти в школі.

Список використаних джерел:

1. Варакута О., Гавришок Б. Реалізація краєзнавчого принципу вивчення географії засобами навчальних екскурсій. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка*. Сер. Географія. Тернопіль: Тайп, 2023. Вип. 1. (54). С. 200-209. DOI:https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.1.21

2. Пустовіт Г. П., Зиль І. Краєзнавча компетентність учителів географії в інноваційному розвитку. *Інноватика у вихованні*, 208 № 9, 2019. С. 72-82.

Наталія ІЛІКА
здобувачка магістерської освітньої програми
«Середня освіта (Географія)»
Науковий керівник –
кандидат географічних наук,
доцент кафедри фізичної географії,
геоморфології та палеогеографії
Ірина ДОБИНДА
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ (НА ПРИКЛАДІ ГУЦУЛЬЩИНИ)

Сучасна географічна освіта орієнтована не лише на засвоєння теоретичних знань, а й на формування в учнів уміння застосовувати їх для пізнання конкретної території. Одним із важливих засобів реалізації такого підходу є використання краєзнавчого матеріалу, що дає змогу поєднати загальні географічні закономірності з особливостями конкретного регіону. Методичною основою краєзнавчого принципу є підходи «від відомого до невідомого» та «від близького до далекого», які створюють умови для поступового розширення географічних уявлень учнів [2; 3].

Аналіз навчальної програми з географії для 8-9 класів засвідчив значний дидактичний потенціал систематичного залучення краєзнавчих матеріалів про Гуцульщину, що створює сприятливі передумови для конкретизації географічних знань, формування просторового мислення учнів та посилення зв’язку навчального матеріалу з особливостями рідного краю. Особливо сприятливими для цього є курс «Україна у світі: природа, населення» у 8 класі та курс «Україна і світове господарство» у 9 класі. Краєзнавчий матеріал у цьому випадку може виконувати не лише ілюстративну функцію, а й бути основою для практичного дослідження географічних процесів та явищ [1; 3].

У 8 класі матеріали про Гуцульщину доцільно використовувати під час вивчення тем, пов’язаних із рельєфом, тектонічною та геологічною будовою, кліматом, водами суходолу, ландшафтами, природокористуванням і населенням України. Наприклад, під час вивчення рельєфу Українських Карпат можна розглянути особливості Скибового та Чорногірського хребтів, Чивчинського масивів і Ґорґан. Практичну складову такого заняття може забезпечити робота з топографічними картами, під час якої учні визначають висотні характеристики та особливості рельєфу.

Під час вивчення теми «Клімат і кліматичні ресурси» Гуцульщина може розглядатися як регіональний приклад впливу рельєфу на кліматичні умови. На основі краєзнавчих матеріалів учні можуть досліджувати прояви вертикальної кліматичної поясності та простежувати залежність температурних умов від абсолютної висоти місцевості. Вивчення теми «Води суходолу і водні ресурси» можна доповнити характеристикою Пруту, Черемошу, Тиси та інших гірських водотоків, а також аналізом особливостей їхнього гідрологічного режиму.

Особливе методичне значення має використання краєзнавчого матеріалу під час вивчення «Ландшафтів України» та «Природокористування». Учням доцільно запропонувати проєктну роботу з дослідженням природоохоронних територій, зокрема національних природних парків «Гуцульщина», «Вижницький», «Черемоський». Така діяльність сприяє поєднанню теоретичних знань із практичним аналізом питань збереження природного середовища.

Значні можливості для краєзнавчого підходу містить також розділ «Природа та населення рідного краю». Саме тут Гуцульщина може бути безпосереднім об'єктом комплексного вивчення, а практичним продовженням такого вивчення може бути організація краєзнавчих екскурсій до природоохоронних територій, під час яких учні здійснюють спостереження та виконують дослідницькі завдання [3].

У 9 класі краєзнавчий матеріал про Гуцульщину доцільно інтегрувати під час вивчення господарства України. Регіон дає змогу простежити залежність господарської діяльності від природних умов гірської території. Під час вивчення первинного сектору економіки можна розглянути особливості полонинського господарства, лісокористування та традиційних форм використання природних ресурсів. У темах, присвячених вторинному сектору, доцільним є використання прикладів народних промислів: ліжникарства, бондарства, різьблення по дереву та Косівської мальованої кераміки. Вивчення третинного сектору дає можливість розглянути рекреаційне господарство, екотуризм і зелений туризм Гуцульщини.

Важливою методичною особливістю є поєднання краєзнавчого змісту із сучасними освітніми технологіями. У розроблених фрагментах уроків передбачено використання геоінформаційних ресурсів, 3D-візуалізації, інтерактивних платформ і проєктно-дослідницької діяльності. Під час вивчення рельєфу Українських Карпат запропоновано віртуальну експедицію з використанням 3D-карт, що дає змогу досліджувати орографічні особливості Гуцульщини, визначити найвищі вершини та аналізувати характер гірського рельєфу.

Платформи LearningApps і Wayground можуть використовуватися для закріплення знань, а цифрові картографічні ресурси – для візуалізації природних і господарських об’єктів. Це сприяє розвитку просторового мислення, пізнавальної активності та вмінь аналізувати й порівнювати географічні явища [2].

Окреме місце займає позакласна краєзнавча робота. Екскурсії та навчально-туристичні походи сприяють закріпленню знань, формуванню практичних умінь і відповідального ставлення до природи та культурної спадщини. Їх організація передбачає підготовчий, польовий і підсумковий етапи: визначення маршруту та дослідницьких завдань, проведення спостережень і практичної роботи, а також опрацювання зібраних матеріалів у вигляді фотозвітів, презентацій чи краєзнавчих есе.

Виокремлено нами три типи краєзнавчих маршрутів: еколого-географічний, етнографічно-господарський та історико-архітектурний. Перший передбачає дослідження природних особливостей і збереження біорізноманіття; другий – взаємозв’язку природних ресурсів із господарською спеціалізацією населення; третій – традиційної архітектури та її адаптації до умов гірського середовища.

Отже, використання краєзнавчого матеріалу про Гуцульщину ґрунтується на поєднанні змісту навчальної програми, регіонального матеріалу, цифрових технологій, проєктно-дослідницької діяльності та польових форм роботи. Залучення Гуцульщини як регіонального прикладу конкретизує теоретичні знання, активізує пізнавальну діяльність і забезпечує практичну спрямованість навчання, а екскурсійна та маршрутна робота сприяє формуванню відповідального ставлення до природної й культурної спадщини регіону.

Список використаних джерел:

1. Кабінет Міністрів України. Про затвердження Державного стандарту базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 верес. 2020 р. № 898. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text.

2. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Скуратович О. Я. Методика викладання географії в школі: навчально-методичний посібник. Київ: Навчальна книга, 2005. 319 с.

3. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Паламарчук Л. Б. Географія. 6–9 кл.: модельна навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2021. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Prirod.osv.galuz/Heohrafiya/Heohrafiya.6-9%20kl.Kobernik.ta.in.06.05.22.pdf.

Галина КОВБІНЬКА
кандидат географічних наук, асистент кафедри
фізичної географії, геоморфології та палеогеографії,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ: ВІД АУДИТОРІЇ ДО ПОЛЬОВОГО МАРШРУТУ

Реформування загальної середньої освіти в Україні зміщує акцент із передавання готових знань на формування компетентностей, які учні можуть застосувати в реальних життєвих ситуаціях [2; 4]. Для географії це означає посилення дослідницької, практичної та краєзнавчої складових навчання. Державний стандарт базової середньої освіти визначає серед ключових результатів уміння досліджувати навколишнє середовище, працювати з різними джерелами інформації та використовувати цифрові інструменти [1]. Проте в реальній освітній практиці аудиторна робота і польові дослідження часто залишаються слабо пов'язаними між собою. Екскурсії та практики організовуються епізодично, а зібрані в полі дані рідко стають основою подальшої аналітичної роботи.

Мета тез – обґрунтувати модель наскрізного використання інноваційних технологій, яка поєднує аудиторне, цифрове та польове навчання географії в єдиний освітній цикл.

Ми розглядаємо польовий маршрут не як окремий захід, а як центральну ланку триетапного процесу. Інноваційні технології в ньому виконують роль «мосту» між етапами, а не самоціль.

Перший етап – аудиторно-підготовчий. Його завдання полягає у формуванні в здобувачів освіти уявлення про територію дослідження ще до виходу в поле. Для цього доцільно застосовувати модель «перевернутого класу». Здобувачі самостійно опрацьовують теоретичний матеріал про геологічну будову, рельєф, ґрунтово-рослинний покрив території, а аудиторний час присвячується обговоренню та плануванню дослідження. Корисними є віртуальні екскурсії з використанням сервісів супутникових знімків і тривимірних моделей рельєфу. Вони дають змогу заздалегідь визначити ключові точки маршруту, оцінити крутизну схилів, простежити зміну угідь. На цьому етапі здобувачі формулюють дослідницькі питання й гіпотези, розподіляють ролі в групі, створюють електронні бланки спостережень. Такий підхід відповідає принципам інтерактивного навчання, за якого учасник процесу стає суб'єктом власного пізнання [5].

Другий етап – польовий. Мобільні пристрої перетворюють маршрут на простір збирання структурованих даних. GPS-трекінг дає змогу

фіксувати траєкторію руху та прив'язувати кожне спостереження до координат. Цифрові форми для опитувань і описів точок забезпечують однаковість записів у всіх учасників групи, що суттєво спрощує подальшу обробку. Фото- та відеофіксація з геотегами, прості вимірювальні прилади (кишенькові pH-метри, термометри, люксметри), а також мобільні застосунки для визначення рослин розширюють можливості навіть короткого маршруту. Для учнів загальної середньої освіти ефективними є ігрові форми: географічні квести й орієнтування за контрольними точками, де виконання завдання на кожній точці вимагає застосування знань, отриманих в аудиторії.

Показовим прикладом території для такої роботи є каньйонна частина долини Дністра. На порівняно короткій відстані тут можна простежити зміну відслонень гірських порід, ярусність схилів, контрасти мікроклімату й рослинності схилів різної експозиції. Маршрут вздовж такого профілю дає змогу побачити в природі взаємозв'язки між компонентами ландшафту, які в аудиторії розглядаються лише теоретично. Також він дозволяє оцінити наслідки господарської діяльності.

Третій етап – аналітично-рефлексивний. Після повернення в аудиторію зібрані дані обробляються за допомогою геоінформаційних систем. Здобувачі будують тематичні карти, ландшафтні профілі, діаграми, порівнюють власні результати з картографічними та літературними джерелами [3]. Підсумковим продуктом може бути інтерактивна історія-карта (story map), яка поєднує карту маршруту, фотографії, результати вимірювань і висновки. Такий продукт має практичну цінність: його можна використати як навчальний ресурс для наступних груп, матеріал для шкільного краєзнавчого проєкту або основу для розроблення екологічної стежки. Завершальна рефлексія, зокрема обговорення, що вдалося, які гіпотези не підтвердилися і чому, формує в здобувачів критичне мислення та навички наукової аргументації.

Важливою перевагою запропонованої моделі є її гнучкість. В умовах воєнного стану, коли організація виїзних досліджень ускладнена або тимчасово неможлива, польовий етап можна частково замінити віртуальним маршрутом на основі даних, зібраних попередніми групами. Також можна використовувати доступні об'єкти в межах населеного пункту, наприклад шкільне подвір'я, парк чи міську річку. Цифрова складова при цьому зберігає дослідницький характер навчання.

Упровадження моделі потребує врахування низки чинників. Серед них технічна оснащеність закладу освіти, рівень цифрової компетентності вчителя, безпека учасників на маршруті та тривалість підготовки. Досвід

роботи зі студентами-географами засвідчує, що найбільші труднощі виникають не з освоєнням окремих застосунків, а з інтеграцією їх у цілісний навчальний сценарій. Тому підготовка майбутніх учителів географії має передбачати не лише ознайомлення з інструментами, а й проєктування повних циклів «аудиторія – маршрут – аудиторія».

Отже, інноваційні технології набувають найбільшої освітньої цінності тоді, коли вони поєднують аудиторне навчання з польовим дослідженням у єдиний цикл. Такий підхід посилює практичну спрямованість географічної освіти, розвиває дослідницькі й цифрові компетентності здобувачів і сприяє глибшому розумінню ландшафтів рідного краю. Перспективою подальших досліджень є розроблення типових сценаріїв польових маршрутів для різних регіонів України та оцінювання їх впливу на навчальні результати учнів.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт базової середньої освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-п

2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20

3. Методика навчання географії в школі : навч. посіб. / за ред. С. Г. Коберника, Р. Р. Коваленка. Київ : Станіца-Київ, 2012. 320 с.

4. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Київ, 2016. 40 с.

5. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.

Богдан МАКОГНЮК
старший лаборант кафедри географії та природознавства,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

STEM-КЛАСТЕР ЯК МОДЕЛЬ КОМПЛЕКСНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЛІЦЕЮ ІМЕНІ РОМАНА ШУХЕВИЧА В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКУ

Підготовка закладів загальної середньої освіти до профільного навчання потребує узгодження змісту природничо-математичної освіти з організацією навчальних приміщень. Для географічної освіти це означає створення умов для спостережень, роботи з просторовими даними, аналізу природних процесів і виконання міжпредметних досліджень. Одним із підходів до такого оновлення є STEM-кластер, який поєднує предметні кабінети, лабораторне обладнання, цифрові засоби та гнучкі форми організації навчання.

Мета дослідження – визначити особливості моделі STEM-кластера

як комплексної трансформації освітнього простору на прикладі Ліцею імені Романа Шухевича Івано-Франківської міської ради та окреслити її потенціал для навчання географії. Застосовано метод кейс-стаді, аналіз відкритих матеріалів про модернізацію закладу, закупівельної документації та методичних положень щодо організації освітнього середовища. Предметом аналізу є проєктні рішення й ресурсне забезпечення, представлені в матеріалах 2025 року.

У дослідженні STEM-кластер розглядається як функціонально пов'язана система навчальних просторів, призначених для практичного опанування природничо-математичних дисциплін. Його визначальною ознакою є узгоджене оновлення кількох кабінетів і лабораторії відповідно до спільних освітніх завдань. Просторова інтеграція може реалізовуватися через розміщення кабінетів в одному крилі або на одному поверсі, тоді як функціональна – через спільні дослідницькі завдання та доступ до лабораторних ресурсів. Організаційна єдність такого середовища передбачає спільне планування досліджень, використання обладнання та координацію роботи вчителів; сама наявність сусідніх кабінетів ще не забезпечує міжпредметної інтеграції.

Ліцей імені Романа Шухевича демонструє масштабний підхід до модернізації матеріально-технічної бази. У повідомленні від 3 листопада 2025 року зафіксовано початок ремонтів, оновлення кабінетів хімії, біології та географії, а також облаштування лабораторій і STEM-простору. Фінансування поєднувало державну підтримку та кошти міського бюджету [3]. Отже, проєкт спирається на взаємодію державної освітньої політики та ресурсів територіальної громади.

Комплексний характер модернізації відображено в закупівлі UA-2025-10-02-009011-a на капітальний ремонт кабінетів для створення сучасного освітнього простору. Перелік охоплює кабінети фізики, біології, математики, хімії, географії та STEM-лабораторію; очікувана вартість становить 1 312 984 грн [1]. Цей показник стосується окремої закупівлі ремонтних робіт, а не загального бюджету кластера. Документ підтверджує багатокомпонентність проєкту, однак сам по собі не засвідчує завершення робіт або конкретного перепланування приміщень.

Аналіз кейсу дає змогу виокремити три взаємопов'язані складники просторової трансформації. Перший – підготовка приміщень до лабораторної та дослідницької діяльності. Другий – оснащення їх приладами, комп'ютерною технікою та засобами візуалізації. Третій – організація робочих місць, які підтримують різні навчальні сценарії. У межах цієї моделі ремонт, обладнання та меблювання мають плануватися узгоджено, відповідно до характеру майбутніх занять. На етапі проєктування доцільно визначати місткість робочих зон,

маршрути пересування учнів, місця зберігання приладів і матеріалів. Таке планування допомагає погодити вимоги до приміщень із послідовністю навчальних операцій і зменшити ризик нераціонального використання закупленого обладнання.

Педагогічна цінність кластера залежить від гнучкості й ергономічності середовища. Положення посібника «Мотивуючий простір» дають підстави рекомендувати мобільні меблі для групової та індивідуальної роботи, доступне зберігання матеріалів і зручне розміщення обладнання [2]. Методичні рекомендації МОН щодо освітнього простору НУШ можуть бути використані як орієнтир для організації різних видів діяльності [4]. Водночас їх застосування в ліцеї потребує врахування віку учнів, профільного змісту навчання та вимог безпеки лабораторних робіт.

Для навчання географії STEM-кластер відкриває можливості поєднувати картографічний аналіз із вимірюваннями та опрацюванням результатів експериментів. Наприклад, у дослідженні стану місцевої водойми географічний складник може охоплювати характеристику водозбору й картування, хімічний – аналіз властивостей води, біологічний – вивчення організмів, а математичний – оброблення отриманих даних. Результатом роботи може стати тематична карта з поясненням просторових відмінностей досліджуваних показників. Завдяки цьому учні проходять послідовність від постановки проблеми та збору даних до їх інтерпретації й представлення висновків. Такий сценарій пропонується як напрям використання моделі; його фактичне впровадження в досліджуваному ліцеї потребує окремого підтвердження.

Умовами результативності моделі є підготовка педагогів до роботи з обладнанням, спільне планування міжпредметних проєктів, узгоджений графік доступу до лабораторії та фінансування її обслуговування. Для подальшого оцінювання доцільно враховувати частоту використання простору, кількість виконаних дослідницьких проєктів, доступність обладнання для учнів і якість сформованих практичних умінь. Аналіз проєктної документації дозволяє характеризувати організаційний потенціал кластера, проте не замінює вимірювання навчальних результатів.

Отже, STEM-кластер у Ліцеї імені Романа Шухевича є моделлю комплексного оновлення природничо-математичного освітнього середовища. Її особливість полягає в поєднанні модернізації кількох предметних кабінетів із створенням спільної лабораторної інфраструктури. Для географічної освіти перспективним є використання цього середовища для дослідження територій і

природних процесів у міжпредметному контексті. Перенесення моделі до інших закладів потребує відповідності просторових рішень освітнім завданням, наявним ресурсам і кадровим можливостям.

Список використаних джерел:

1. Капітальний ремонт кабінетів в частині створення сучасного освітнього простору в ліцеї імені Романа Шухевича : закупівля UA-2025-10-02-009011-a. Dozorro. 2025. URL: https://dozorro.org/tender/UA-2025-10-02-009011-a/.

2. Косенко Д. Мотивуючий простір : інформаційний посібник / за заг. ред. А. Седоченко. Київ : Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, 2019. 255 с.

3. Косович В. В Івано-Франківську готуються до завершення реформи НУШ: старшокласники навчатимуться у профільних ліцеях. Фіртка. 03.11.2025. URL: https://www.ukr.net/news/details/ivano_frankivsk/114308509.html (дата звернення: 01.10.2026).

4. Про затвердження методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи : наказ Міністерства освіти і науки України від 23.03.2018 № 283.

Оксана ПЕРХАЧ
кандидат географічних наук,
доцент кафедри раціонального використання
природних ресурсів і охорони природи

Іван РОВЕНЧАК
доктор географічних наук, професор
кафедри економічної і соціальної географії
імені професора Олега Шаблія

Львівський національний університет імені Івана Франка

МУЗЕЙНА ЕКСКУРСІЯ ЯК СУЧАСНИЙ МЕТОД ПРАКТИКООРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ “ГЕОГРАФІЯ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ”

Здобувачі освіти спеціальності “Географія та регіональні студії” вивчають нормативну дисципліну “Основи суспільної географії та регіоналістики”. Навчальний курс має давню традицію викладання у Львівському університеті, яка бере початок ще від заснування факультету та започаткування підготовки фахівців за спеціальністю “Географія” [2, 3]. У рамках вивчення курсу “Основи суспільної географії та регіоналістики” студенти-першокурсники ОПП “Географія і регіональні студії” та ОПП “Урбаністика, просторове планування і регіональний розвиток” спеціальності “Географія та регіональні студії” відвідали музей історії ЛНУ імені Івана Франка. Музей історії

Львівського національного університету імені Івана Франка присвячений висвітленню розвитку університету у Львові від заснування (1661 р.) до сьогодення. Музей відкрився у 1964 році. Він є важливою складовою наукового та навчального процесу. Музейна екскурсія є сучасним методом практикоорієнтованого навчання здобувачів освіти спеціальності "Географія та регіональні студії", що сприяє поглибленню теоретичних знань, формуванню практичних навичок і кращому розумінню регіональних суспільно-географічних явищ і процесів.

Під час екскурсії студенти ознайомилися з експозицією музею, яка поділяється на шість частин: 1) передумови заснування Університету (кін. XVI — сер. XVII ст.); 2) Львівська Академія у часи Речі Посполитої (1661–1773); 3) Австрійський період історії Університету (1784–1918); 4) університет між Світовими війнами (1918–1939); 5) Радянський Університет (1939–1990); 6) сучасний розвиток Університету.

Студенти-першокурсники поповнили свої знання про вищий учбовий заклад, у якому вони навчаються. Побували у виставкових залах. Побачили рукописи і видання наукових праць, старі студентські документи, портретну галерею ректорів, нагороди заслужених діячів освіти, науки та культури, прилади для наукових досліджень, фотографії та інші артефакти. За невеликий час цікавої екскурсії студенти зрозуміли цінність минулого життя відомих науковців, зв'язок між минулим і майбутнім. Це сприяло глибшому розумінню значення і ролі Львівського університету у житті суспільства.

Світлина 1. Група студентів-першокурсників у музеї історії ЛНУ імені Івана Франка

Відвідування музею історії Університету є практичним кейсом для студентів-географів, оскільки історія і діяльність університету пов'язані з процесами регіонального та глобального розвитку. Недаремно девіз Львівського університету імені Івана Франка є: "Patriae decori civibus educandis" ("Освічені громадяни — окраса Батьківщини").

Список використаних джерел:

1. Ровенчак І. І., Біланюк В. І., Котик Л. І., Гудзеляк І. І. (2026). Львівські наукові географічні школи: від витоків і становлення до інституціалізації. Український географічний журнал. 1, 75–85. DOI: https://doi.org/10.15407/ugz2026.01.075.

2. Ровенчак І. І., Котик Л. І. Актуальність викладання навчальної дисципліни "Загальна суспільна географія" у вищій школі / І. Ровенчак, Л. Котик // Вісник науки та освіти (Серія "Філологія", "Педагогіка", "Соціологія", "Культура і мистецтво", "Історія та археологія"). 2024. №8(26). С. 1145-1159. https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-8(26)-1145-1158.

3. Ровенчак І. І. Основи суспільної географії та регіоналістики: навч.-метод. посібник / І. Ровенчак. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2025. 74 с. - Rovenchak_Osnovy-suspilnoi-heohrafii_2025.pdf.

Наталія ТАРАНОВА
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії та методики її навчання
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

МЕТЕОРОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ПОЛЬОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО КУРСУ ГЕОГРАФІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Польова практика з метеорології та кліматології забезпечує перехід від теоретичного засвоєння знань про атмосферу, погоду і клімат до безпосередніх спостережень, інструментальних вимірювань та опрацювання отриманих результатів. У 2026 р. метеорологічна складова польової підготовки реалізовувалася для здобувачів освітніх програм «Середня освіта (Географія)», «Географія», «Екологія», «Гідрологія» та «Ґрунтознавство, експертна оцінка земель та територіальне планування» [1; 3].

Практична робота спрямована на формування вмінь організовувати метеорологічні й мікрокліматичні спостереження, працювати з вимірювальними приладами, фіксувати первинні дані та інтерпретувати їх [2; 4]. Здобувачі використовують термометри, психрометри, гігрометри, барометр-анероїд, анемометри та інше обладнання для визначення температури повітря, атмосферного тиску,

відносної вологості й характеристик вітру, а також спостерігають за хмарністю, опадами та атмосферними явищами. Важливими є дотримання методики вимірювання, вибір точки спостереження й урахування властивостей підстильної поверхні.

Рис. 1. Маршрутні мікрокліматичні спостереження здобувачів різних освітніх програм географічного факультету ТНПУ, 2026 р.

Маршрутні мікрокліматичні спостереження проводилися на території університету, відкритих міських ділянках, поблизу транспортних шляхів, у рекреаційних і прибережних зонах та районах житлової забудови. Точки маршруту відрізнялися характером підстильної поверхні, ступенем озеленення, забудовою та положенням у рельєфі [1; 3]. Порівняння результатів засвідчило просторову мінливість метеорологічних показників: на відкритих урбанізованих ділянках під час спостережень фіксувалося інтенсивніше прогрівання повітря, тоді як озеленені й рекреаційні території характеризувалися іншими температурно-вологісними умовами. Водночас такі вимірювання відображають конкретну погодну ситуацію і не можуть безпосередньо характеризувати багаторічні особливості мікроклімату міста.

Важливим елементом практики є ознайомлення з діяльністю Тернопільського обласного центру з гідрометеорології. Навчальна екскурсія дає змогу співвіднести університетські методики з реальною системою регулярних метеорологічних спостережень. У 2026 р. здобувачі ознайомилися з організацією метеорологічного майданчика, порядком проведення спостережень, веденням документації та опрацюванням інформації [3; 5]. На майданчику було продемонстровано психрометричну будку, прилади для визначення температури й вологості повітря, засоби контролю температурного режиму ґрунту, опадомір Третьякова та інше обладнання. Безпосереднє

знайомство з роботою фахівців дозволяє простежити шлях метеорологічної інформації від первинного вимірювання до документування й подальшого використання.

Рис. 2. Ознайомлення здобувачів різних освітніх програм із роботою метеорологічного майданчика Тернопільського обласного центру з гідрометеорології, 2026 р.

Завершальним етапом практики є камеральне опрацювання матеріалів: систематизація результатів, зіставлення показників окремих точок, побудова таблиць і графіків та формулювання висновків [1; 2]. Отже, метеорологічна складова польової підготовки поєднує інструментальні вимірювання, маршрутні мікрокліматичні спостереження, ознайомлення з професійною гідрометеорологічною службою та камеральний аналіз. Така організація практики сприяє формуванню дослідницьких умінь, культури роботи з первинною метеорологічною інформацією та здатності науково обґрунтовано інтерпретувати результати польових спостережень.

Список використаних джерел:

1. Матеріали польової практики з метеорології і кліматології здобувачів груп СОГ-11, СОГст-11 та Г-12. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2026.

2. Наскрізна програма польової практики з геології, геоморфології, загальної гідрології, метеорології для здобувачів ОП «Середня освіта (Географія)» спеціальності А4 Середня освіта. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2026. 18 с.

3. Польова практика з природничих дисциплін : звіт здобувачів груп Гід-14, Ґр-15, Е-16. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2026.

4. Польові практики з геології, геоморфології, загальної гідрології, метеорології і кліматології: методична розробка для студентів географічного факультету ОП «Бакалавр» / уклад. М. Я. Сивий, П. М. Дем'янчук, М. Р. Питуляк та ін. Тернопіль : ТНПУ, 2020. 101 с.

5. Таранова Н. Польова практика як простір професійного становлення майбутніх екологів, гідрологів та ґрунтознавців ТНПУ. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. 2026. URL: https://tnpu.edu.ua/news/13257/ (дата звернення: 01.10.2026).

Наталія ТАРАНОВА
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії та методики її навчання
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

СЕЗОННІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ПРИРОДНИМИ ПРОЦЕСАМИ ЯК СКЛАДОВА ПОЛЬОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ

Польова підготовка є важливою складовою професійного становлення здобувачів географічної освіти, оскільки забезпечує безпосереднє дослідження природних об'єктів і процесів та формує навички спостереження, вимірювання, фіксації й інтерпретації первинної географічної інформації. Особливе місце посідають сезонні спостереження, що дають змогу простежувати зміни природного середовища у часовій динаміці та зіставляти перебіг атмосферних, гідрологічних, геоморфологічних і біотичних процесів [1; 2].

Практика із сезонних спостережень у природі в ТНПУ імені Володимира Гнатюка організовується як тривалий навчально-дослідницький цикл, що охоплює осінній, зимовий і весняний періоди. Її структура включає підготовчий, польовий та камеральний етапи: ознайомлення з методикою й приладами, систематичні спостереження в природі, а також подальше опрацювання матеріалів у вигляді таблиць, графіків і діаграм [1; 3]. Ведення природничого логбука забезпечує послідовну фіксацію результатів і створює основу для їх порівняльного аналізу [4].

Рис. 1. Сезонні польові спостереження здобувачів географічної освіти ТНПУ у 2025-2026 н. р.: а – осінь; б – зима; в, г – весна.

Однією з основних складових практики є метеорологічні спостереження. Здобувачі визначають температуру та відносну вологість повітря, атмосферний тиск, хмарність, кількість і характер опадів, швидкість і напрямок вітру, а також фіксують атмосферні явища. Одержані показники зіставляють між собою та інтерпретують у межах конкретної погодної ситуації.

Матеріали сезонних циклів 2025-2026 рр. відображають закономірну зміну стану природного середовища. Восени простежувався перехід від тепліших умов раннього сезону до передзимового періоду; взимку спостереження доповнювалися вивченням снігового покриву, льодоутворення та зимового стану рослинності; навесні – фіксацією відтавання ґрунту, прогрівання води та активізації фенологічних процесів. Графічне представлення даних дає змогу аналізувати часову динаміку метеорологічних величин і зіставляти її з сезонними змінами інших компонентів природного комплексу.

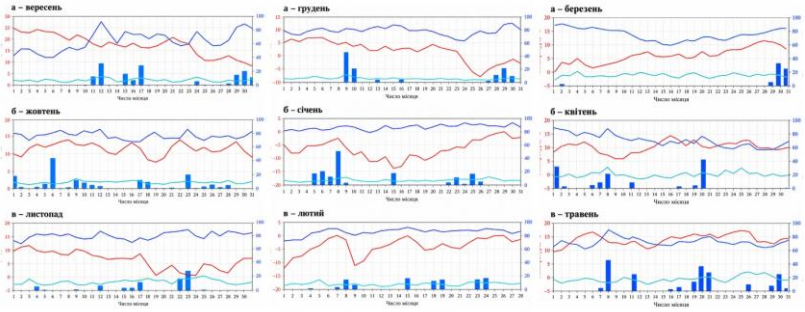

Рис. 2. Динаміка основних метеорологічних показників у Тернополі за сезонами 2025-2026 рр.

Фенологічні спостереження доповнюють метеорологічний блок і дають змогу зіставляти погодні умови зі строками сезонного розвитку. Восени фіксуються зміна забарвлення листя та листопад, узимку – стан рослинності й активність зимуючих птахів, навесні – розпускання бруньок, цвітіння рослин і повернення перелітних птахів. Геоморфологічні спостереження спрямовані на виявлення сезонних проявів сучасних рельєфоутворювальних процесів.

Методичною перевагою практики є тривалість і повторюваність спостережень. Порівняння матеріалів різних сезонів формує вміння встановлювати часову послідовність явищ, бачити взаємозв’язки між станом атмосфери, водних об’єктів, ґрунту та біоти й критично оцінювати репрезентативність даних. Для майбутнього вчителя

географії цей досвід може бути використаний під час організації шкільних метеорологічних і фенологічних спостережень, навчальних екскурсій та краєзнавчих досліджень [3].

Отже, сезонні спостереження є комплексною формою навчально-дослідницької діяльності, що поєднує польові методи, ведення природничого логбука та камеральне опрацювання первинної інформації. Такий формат сприяє формуванню системного географічного мислення, дослідницьких умінь і практичної готовності здобувачів до подальшої професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Гулик С. В., Потокій М. В., Таранова Н. Б. Польові практики з ґрунтознавства, топографії, сезонних спостережень: метод. розр. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. 46 с.
2. Ковалишин Д. І., Сивий М. Я., Питуляк М. Р. та ін. Основи й методи наукових досліджень у фізичній географії. Тернопіль: Астон, 2014. 260 с.
3. Таранова Н. Б. Особливості проходження практики з сезонних спостережень в природі для підготовки студентів географічних спеціальностей. Сучасні тенденції та шляхи вдосконалення практичної підготовки. Тернопіль: Вектор, 2021. С. 91-103.
4. Таранова Н. Б. Природничий логбук спостережень та вимірювань: навч.-метод. посіб. для студентів географічних спеціальностей. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2026. 120 с.
5. Таранова Н. Майбутні географи ТНПУ підсумували результати сезонних спостережень у природі: веб-сайт. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. 2026. URL: https://tnpu.edu.ua (дата звернення: 01.10.2026).

Любомир ЦАРИК
доктор географічних наук,
професор кафедри геоекології та гідрології

Володимир ЦАРИК
доктор філософії (PhD) з наук про Землю,
викладач кафедри геоекології та гідрології

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ДЗВЕНИГОРОДСЬКИЙ ГЕОСТАЦІОНАР ЯК ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ ПОЛІГОН

Подібні стаціонари на сьогодні представлені не у всіх сусідніх вишах. А його становлення відбулось у далекому 1993 році. До того часу там функціонувала спортивно-оздоровча база факультету фізичного виховання. Деканатом географічного факультету було підготовлено положення про географічний стаціонар як місце

проведення польових навчальних практики. Рішення було підтримано вченою радою університету, головним бухгалтером був попередньо узгоджений штатний розпис. Стаціонар очолив випускник природничого факультету Петро Ганусяк. Ще троє осіб виконували функції чергових сторожів, які підтримували збереження майна і правопорядок на території. Що собою являє територія геостаціонару? Це п'ять дерев'яних «фінських» будиночків, розрахованих на розташування 10-15 студентів з світлим холом, підведеною електроенергією .Головний будинок це – бувша панська покоївня, на часи створення стаціонару у ній функціонувала початкова школа. У будинку простора світла зала з каміном і виходом на балкон, з якого спостерігається панорама величного Дністра. Навколо будинку зростають 300 і 400 річні дуби, горіхи, яблуні, черешні.

На геостаціонарі спочатку проходили практики студентів факультету. Надалі підключилися студенти інших спеціальностей для проходження фольклористичних практик, невдовзі студенти Кам'янець-Подільського університету, Кропивницького, Дніпровського, Харківського університетів.

Наукові дослідження проводили аспіранти Тернопільського та Київського університетів. Обстеження прилеглих територій проводили наукові керівники практик з геології (професор Сивий Мирослав, доценти Демянчук Петро, Гавришок Богдан), з гідрології (доценти Гулик Сергій, Новицька Світлана, доктори філософії Кузик Ігор, Царик Володимир), з кліматології (доцент Чернюк Ганна), з біогеографії, ботаніки (доценти Чеболда Ігор, професор Грицак Людмила), з туристичного ресурсознавства (доценти Царик Петро, Рудакевич Іван), з ландшафтознавства – доцент Стецько Надія.

На геостаціонарі проводили наукові конференції, методичні семінари, посвяти у студенти географічного факультету впродовж останніх восьми років. Долину Дністра в межах с. Дзвенигород досліджували науковці НПП «Дністровський каньйон», старший науковий співробітник інституту екології НАН України Олександр Кагало, професор Київської екологічної академії проф. Олена Байрак та інші.

Геостаціонар ТНПУ ім. В. Гнатюка у с. Дзвенигород на Дністрі доцільно розглядати не лише як базу польових практик, а як освітньо-науковий полігон для комплексного дослідження природних, антропогенних і соціально-екологічних процесів Дністровського регіону.

Рис.1. Дзвенигородські миттєвості

Основні освітньо-наукові завдання геостаціонару вбачаємо у наступному:

1. Проведення польових навчальних практик. Стаціонар забезпечує можливість практичного закріплення знань із фізичної географії, геоекології, ландшафтознавства, гідрології, ґрунтознавства,

біогеографії та природокористування.

2. Формування польових дослідницьких компетентностей. Студенти можуть опановувати методики маршрутних спостережень, опису геосистем, геоморфологічного профілювання, картографування, відбору проб води, ґрунту та рослинності, GPS/GIS-фіксації об'єктів.

3. Дослідження Дністровської річково-басейнової системи. Розташування на лівобережжі Дністра створює особливо сприятливі умови для вивчення взаємодії річки – долини – схилів – водозбору – антропогенного освоєння. Головна річка – притоки.

4. Моніторинг геоекологічного стану території. Геостаціонар може виконувати функцію довготривалого пункту спостережень за змінами ландшафтів, станом водних екосистем, ерозійними процесами, рослинним покривом, землекористуванням та антропогенним навантаженням у системі комплексних спостережень НПП «Дністровський каньйон».

5. Вивчення природоохоронних територій. Дзвенигород розташований у надзвичайно цінній частині Дністровського каньйону. Поблизу є, зокрема, геологічна пам'ятка природи «Дзвенигородське відслонення силуру», що входить до НПП «Дністровський каньйон». Це дозволяє поєднати польове навчання з дослідженням геоспадщини та природоохоронного менеджменту.

6. Дослідження екосистемних послуг. На базі стаціонару перспективними є оцінювання водорегулювальних, рекреаційних, культурних, освітніх та інших екосистемних послуг Дністровської долини.

7. Дослідження антропогенних трансформацій. Можна створити багаторічну базу даних щодо змін землекористування, сільськогосподарського освоєння схилів, рекреаційного навантаження, стану лісових і степових ділянок, забудови та туристичного використання долини Дністра.

8. Кліматичні та гідроекологічні дослідження. Стаціонар може бути пунктом спостережень за локальними проявами зміни клімату, температурно-вологостним режимом, посухами, екстремальними опадами, паводковими процесами та їхнім впливом на геосистеми.

9. Міждисциплінарна наукова база. Особливо цінним є поєднання географічних, екологічних, біологічних, геологічних, гідрологічних та соціально-географічних досліджень. Практика інших стаціонарів показує, що такі полігони можуть одночасно використовуватися для навчальних практик і тривалих наукових досліджень.

10. Підготовка наукових робіт. Матеріали стаціонару були основою для курсових, бакалаврських і магістерських робіт, дисертацій, наукових статей, картографічних моделей тощо.

Ольга БІЛОКУЧМА
здобувачка бакалаврської освітньої програми
«Регіональний розвиток і просторове планування»
Науковий керівник – кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії України та регіоналістики
Володимир КОСТАЩУК,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ДНІСТЕР ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ТА ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

Дністер – одна з найбільших річок Східної Європи: його довжина становить 1362 км, з яких 662 км припадає на Україну, а площа водозбору в межах держави сягає 53,9 тис. км², або 8,7 % її території [2]. Для Тернопільської та Чернівецької областей річка є не лише водним об'єктом, а й просторовою віссю розвитку, довкола якої формуються системи природокористування, розселення, рекреації та міжрегіональної взаємодії. На значному відтинку Дністер слугує природною межею між двома областями, що потребує узгоджених управлінських рішень щодо використання й охорони його ресурсів.

У роботі обґрунтовується роль Дністра як системоутворювального чинника сталого розвитку територій Тернопільського та Чернівецького Придністер'я та визначаються основні напрями збалансованого використання його природного, рекреаційного й соціально-економічного потенціалу. Методологічну основу становлять басейновий і ландшафтно-геосистемний підходи, які дають змогу розглядати Дністер як цілісну природно-господарську систему та оцінювати взаємозв'язки між екологічними, соціальними й економічними складовими розвитку прилеглих територій. Такий підхід відповідає сучасним принципам інтегрованого управління водними ресурсами, положенням Водної рамкової директиви Європейського Союзу [5] та басейновому принципу управління водними ресурсами, закріпленому у Водному кодексі України.

Басейн Дністра охоплює сім областей України, у ньому проживає понад 5,2 млн осіб, а гідрографічна мережа налічує 499 річок із площею водозбору понад 10 км² і 33 водосховища [2]. Для Придністров'я характерна глибоко врізана долина з каньйоноподібними ділянками; саме тут збереглися теплолюбні ліси дуба скельного, які в Україні трапляються лише в Придністровському

Поділлі [2]. Гідрологічний режим річки визначається паводками: щороку можливе формування до п’яти паводків, а рівні води зростають на 3–4 м і більше [2]. Катастрофічний паводок червня 2020 р. наочно показав потребу переходу від ліквідації наслідків до системного управління паводковими ризиками на басейновому рівні.

Антропогенне навантаження формує додаткові виклики. За Планом управління, 286 із 1154 масивів поверхневих вод басейну (25 %) визнано істотно зміненими, а понад 60 % (707) віднесено до категорії тих, що перебувають під ризиком недосягнення доброго екологічного стану. Серед чинників – недостатньо очищені стічні води, дифузне забруднення із сільськогосподарських земель, зарегульованість стоку та коливання рівнів води нижче гребель ГЕС [2]. Отже, сталий розвиток Придністер’я потребує поєднання економічної активності з екологічними обмеженнями.

Природоохоронну основу територій становлять об’єкти природно-заповідного фонду: Національний природний парк «Дністровський каньйон» у Тернопільському Придністер’ї та Хотинський національний природний парк у Чернівецькому. Функціональне зонування національних природних парків – від заповідної зони до зон регульованої та стаціонарної рекреації – поєднує сувору охорону природних комплексів з організованим відпочинком і туризмом, а тому може слугувати моделлю збалансованого природокористування.

Стратегічні документи обох областей створюють підґрунтя для спільних дій. Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021–2027 роки орієнтує регіональну політику на збалансоване зростання, ощадливе ставлення до природного середовища та розвиток територіальних громад, виокремлюючи туризм і рекреацію серед пріоритетів [3]. У Стратегії розвитку Чернівецької області туризм і рекреацію визначено одним із напрямів підвищення конкурентоспроможності поряд із просторовим плануванням, збереженням природно-заповідного фонду та підвищенням екологічної безпеки [4].

Перспективним є формування єдиного туристично-рекреаційного простору Тернопільщини та Буковини на основі дністровської долини. Йдеться не про окремі об’єкти, а про їх поєднання у взаємопов’язану систему: природні комплекси Дністровського каньйону, водні рекреаційні ресурси, ландшафтні пам’ятки, культурну спадщину (зокрема Хотинську фортецю) та інфраструктуру прилеглих громад. Теплий мікроклімат Заліщиччини сприяє садівництву й виноградарству, а водний, велосипедний, піший туризм, геотуризм та агротуризм можуть стати джерелом диверсифікації доходів сільських громад. Важливу роль відіграє й науково-освітній потенціал: польові практики та дослідження на базі Геостаціонару Географічного факультету ТНПУ у с. Дзвенигород

забезпечують підготовку фахівців, які працюють із проблематикою регіону.

Висновки. Дністер доцільно розглядати як інтегральну основу сталого розвитку територій Тернопільської та Чернівецької областей. Пріоритетними напрямами є: 1) узгодження регіонального й просторового планування та включення дністровської проблематики до стратегій територіальних громад на засадах басейнового принципу; 2) моніторинг якості води й гідрологічного режиму, обмін даними між областями та посилення прогнозування паводків; 3) збереження ландшафтного й біологічного різноманіття в межах природно-заповідного фонду та Смарагдової мережі; 4) формування спільних міжрегіональних туристичних маршрутів і геотуристичних продуктів; 5) розвиток науково-освітніх майданчиків та екологічної просвіти в Придністер'ї. Реалізація цих напрямів посилить зв'язки між Тернопільщиною та Буковиною й сприятиме формуванню цілісної моделі сталого розвитку дністровських територій.

Список використаних джерел:

1. Водний кодекс України : Закон України від 06.06.1995 № 213/95-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр (дата звернення: 02.10.2026).

2. План управління річковим басейном Дністра на 2025–2030 роки: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.11.2024 № 1078-р. URL:https://davr.gov.ua/fls18/PURBDniester7_ukr.pdf (дата звернення: 02.10.2026).

3. Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021–2027 роки. Тернопіль: Департамент економічного розвитку Тернопільської ОВА, 2020.

4. Стратегія розвитку Чернівецької області на період до 2027 року. Чернівці: Чернівецька ОДА.

5. Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy. Official Journal of the European Communities. 2000. L 327. P. 1–73.

Анна ГРИЦИШИН

доктор філософії(PhD) з управління та адміністрування,
викладач кафедри географії та методики її навчання
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ПРИДНІСТЕР'Я ЯК ОСНОВА ЙОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Доцільність аналізу даної теми обумовлена потребою пошуку власних внутрішніх факторів економічної стійкості для забезпечення сталого розвитку регіонів України в умовах післявоєнного відновлення. Придністер'я Тернопільщини сміливо можна вважати

територією із особливим природно-ресурсним потенціалом (ПРП), який відіграє важливу роль у формуванні перспективного регіонального господарського комплексу. Так само як і головним матеріальним та екологічним фактором. Стале зростання регіону повинно об'єднувати як економічну вигоду, так і збереження довкілля. Це потребує ефективного використання природо-ресурсного потенціалу у веденні господарської діяльності.

Природні ресурси території утворюють цілісну систему. Головне місце належить агрокліматичним, рекреаційним та мінерально-сировинним ресурсам. Унікальні мікрокліматичні умови даної місцевості створені завдяки наявності каньйоноподібних долин Дністра та геоморфологічних структур території.

Агровиробничі ресурси регіону характеризуються високою родючістю (переважають глибокі чорноземи та сірі лісові ґрунти). Подільський субсередземноморський мікроклімат забезпечує триваліший вегетаційний період, що створює ідеальні умови для промислового садівництва, виноградарства та раннього овочівництва (зокрема, відомий Заліщицький помідорний феномен).

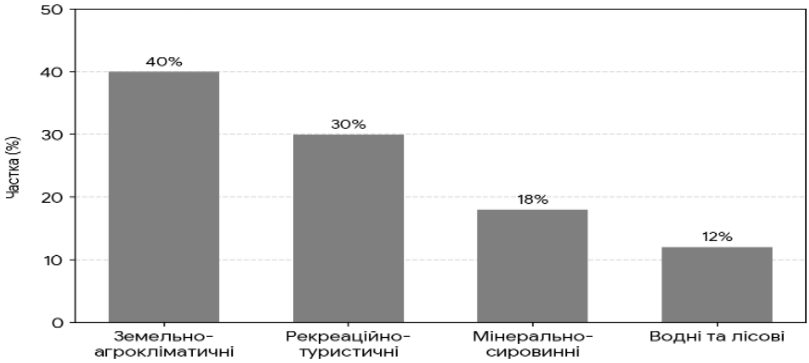

Рис. 1. Структура ПРП Тернопільського Придністер'я
(авторська модель)

Значні запаси малодефіцитних будівельних матеріалів формують основну складову природно-ресурсного потенціалу підземних надр території. Важливе економічне значення мають девонські червоні пісковики, які володіють високими декоративно-обліцювальними властивостями та експортним потенціалом. Також наявні значні промислові запаси вапняків, гіпсу, глин та крейди, що забезпечують сировиною локальну промисловість будматеріалів.

Перехід від сировинної моделі використання природно-ресурсного

потенціалу регіону до високотехнологічної переробки та індустрії послуг зумовить до зростання ринкової вартості природних ресурсів. Головними напрямками економічного зростання цього регіону мають стати агропромисловий комплекс, зелена енергетика та еко-туризм.

Таблиця 1

Модель інвестиційного розвитку Тернопільського Придністер'я

Напрям розвитку	Пріоритетні сталі проєкти
Рекреація та туризм	Розбудова інфраструктури водного й спелеотуризму (Дністер, печери Вертеба, Кришталева); створення мережі глемпінгів.
Агропромислове виробництво	Формування кластеру з глибокої переробки плодовоовочевої продукції (заморожування, сублімація, виробництво органічних соків).
Енергетика	Розвиток сонячної генерації на схилах каньйонів, де спостерігається найвища інсоляція в області, впровадження низьконапірних міні-ГЕС.
Будівельна галузь	Модернізація кар'єрів з видобутку девонського пісковику, сертифікація продукції за стандартами ЄС для розширення географії експорту.

Перехід до інтенсивних методів ведення господарської діяльності створює значні ризики для чутливих екосистем цього регіону. Дністровський каньйон – охоронний об'єкт Природно-заповідного фонду України. Він також має статус Національного природного парку. Через це промисловість та туризм мають обмеження та можуть розвиватися лише під суворим котролем. Основними екологічними загрозами є: забруднення водойм змивами пестицидів з агроугідь, хаотична забудова берегової зони та пошкодження карстових порожнин через неконтрольовану спелеодіяльність. Стратегія розвитку повинна базуватися на принципах ESG (Environmental, Social, and Governance).

Природно-ресурсний потенціал Тернопільського Придністер'я виступає ключовим фактором його економічного зростання. Ефективний розвиток регіону можливий за умови переходу із сировинного донора до виробника високотехнологічної готової продукції. Формування нової структури економіки можливе через інтеграцію відновлювальної енергетики, високотехнологічого агропромислового комплексу та екотуризму. При цьому дотримання екологічних стандартів забезпечить збереження природного потенціалу регіону.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Головного управління статистики у Тернопільській області. URL: https://www.te.ukrstat.gov.ua
2. Регіональний ландшафтний парк «Дністер» у територіальній рекреаційній системі Поділля. Царик П., Царик Л. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія. Тернопіль, 2022. № 1 (52). С. 136–142.
3. Стратегія розвитку Тернопільської області на період до 2027 року: Офіційне видання Тернопільської ОВА. Тернопіль, 2020. 112 с.

Наталія ЗАБЛОТОВСЬКА
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії України та регіоналістики,

Роман ЗМІЙОВСЬКИЙ
здобувач магістерської освітньої програми
«Регіональний розвиток і просторове планування»,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ОСОБИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПЛАНУВАННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ МАМАЇВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Аналізуючи рекреаційно-туристичний потенціал Мамаївської громади, можемо відзначити наявність передумов для його розвитку. Природні ресурси, наявність мережі відпочинкових закладів та інфраструктури створюють сприятливі умови для розвитку туризму та рекреації. Незважаючи на досягнення у розвитку туристичної галузі у громаді, вона потребує подальшого росту та інвестицій. Підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів та об’єктів культурної спадщини є стратегічно важливим. нами визначено напрямки пріоритетного розвитку туризму, куди слід спрямовувати інвестиції. Також важливим аспектом є зростання кількості туристичних та рекреаційних об’єктів у громаді. Розроблення SWOT та PEST-аналізу дозволяє отримати чітку картину перспектив та проблем у соціально-економічному, туристично-рекреаційному та інших сферах громади. Було врахований аналіз розвитку останніх років та Стратегічний план розвитку Мамаївської ТГ до 2030 року.

SWOT-аналіз Мамаївської територіальної громади вказує на ряд сильних сторін та можливостей, а також на проблемні аспекти, що потребують уваги. Серед сильних сторін можна виділити вигідне географічне розташування громади, протягом якого проходять міжнародні траси, наявність транспортних вузлів, розвинена

промисловість та сільське господарство, наявність історико-культурних пам'яток, екологічна чистота регіону та інше. Однак, присутні також слабкі сторони, такі як застаріла схема планування території, диспропорція в розвитку місцевого бізнесу, недостатній рівень інноваційної та туристичної інфраструктури, низький рівень сортування відходів та інші. З огляду на можливості, громаді відкриваються перспективи розвитку у напрямках створення туристичної та сільськогосподарської інфраструктури, покращення відносин з іноземними інвесторами, підтримки малого та середнього підприємництва та інше. Але на шляху до успішного розвитку стоять загрози, такі як депопуляція населення, політична та економічна нестабільність, втрата попиту на місцевий туризм та інші.

Отже, для досягнення успішного розвитку Мамаївської територіальної громади необхідно враховувати її потенціал, а також активно впроваджувати стратегічні заходи з мінімізації внутрішніх слабкостей та зовнішніх загроз. Відтак стає зрозумілим які наявні сильні сторони та слабкі громади і також можливості та загрози для Мамаївської територіальної громади в цілому. Для покращення стану туристично- рекреаційного комплексу громади мають бути враховані всі зазначені проблеми та загрози надалі. З грамотним підходом та усунення явних проблем у розвитку, громада зможе добитися досить високого рівня та потенціалу а також відноситись до одних з найкращих громад Чернівецької області. Стабільність управління як фактор відображає рівень політичної стабільності в громаді та довіру до місцевих владних структур. Наприклад, якщо в громаді існує постійність у складі та діяльності влади, це сприяє стабільному розвитку бізнесу та інвестиціям. У Мамаївській громаді владні структури вже кілька років демонструють стабільність, що сприяє позитивному економічному та соціальному розвитку.

Податкова політика впливає на рівень місцевих податків і зборів на бізнес є важливим економічним фактором. Наприклад, ставлення влади до оподаткування малого та середнього бізнесу може стимулювати або стримувати інвестиційні процеси. У Мамаївській громаді впроваджено податкові пільги для нових підприємств у сфері рекреації, що сприяє їхньому розвитку та приваблює інвесторів.

Регулювання цей фактор визначає вплив регуляторних норм та законів на розвиток громади. Зміни у законодавстві щодо земельних відносин можуть вплинути на можливості для розвитку саме туристично-рекреаційних проектів у Мамаївській громаді.

Що до інфраструктурних проектів то вони поступово получають та реалізацію саме від держави та місцевих влади яка може значно

покращити умови для життя та розвитку саме малого бізнесу. Будівництво дендропарку чи закладів відпочинку виведе на вищий рівень розвитку об'єктів для відпочинку та відповідно припливу туристів у громаду.

Економічні фактори дають вагому оцінку зростання рівня економічного розвитку, потенціалу громади та майбутнього зростання. Важливо залучати інвестиції та розвивати підприємців у суспільстві. Розвиток дозвілля в суспільстві сприяє е економічному зростанню, збільшує оборот місцевої економіки і створює нові робочі місця. Зайнятість у громаді значно знизить рівень безробіття, а нові можливості працевлаштування визначатимуть соціальну стабільність суспільства, а економічний ріст відіграє важливу роль у розвитку туризму з точки зору створення робочих місць для місцевого населення в сфері послуг, транспорту, торгівлі тощо. Вплив інфляції також відіграє невелику роль у споживчій діяльності жителів громади. Він може визначати рівень споживання товарів і послуг. Наприклад, стабільність цін на товари і послуги першої необхідності допомогла зберегти споживчий попит у Мамаївській громаді. Демографічні зміни а особливо якісний аналіз демографічних змін в громаді є важливим для розуміння складу та потреб населення. В подальшій перспективі якщо в Мамаївській громаді спостерігатиметься зростання кількості молоді то вона може значно вплинути на потреби у сфері освіти та розвитку молодіжних ініціатив.

Культурні та соціальні тенденції також є важливими тому, що збереження та підтримка культурних та соціальних традицій визначає ідентичність громади та сприяє соціальній єдності. До прикладу це можуть бути традиційні святкування, які зберігають культурні цінності та сприяють об'єднанню мешканців. Освітні та культурі заклади та їх доступність є важливим аспектом для розвитку інтелектуального та культурного потенціалу громади. В Мамаївській громаді діє мережа шкіл та культурних центрів, які сприяють освіті та розвитку творчих здібностей мешканців.

Соціальна відповідальність місцевих громадян та організацій у соціальних проектах та благодійних діях є важливим для зміцнення соціальної структури та підтримки малозабезпечених верств населення. Т громаді діють громадські організації, які активно залучаються до благодійних проектів та допомагають місцевим мешканцям у складних життєвих ситуаціях.

Традиції та звичаї в громаді є дуже важливими тому їх слід зберігати та передавати наступним поколінням. Традицій та звичаїв визначають культурну спадщину громади та сприяє формуванню її

ідентичності. В громаді проводяться щорічні культурно-просвітницькі заходи та святкування, де зберігаються традиційні обряди. Розвиток мистецтва та проведення культурних подій сприяють розвитку творчих здібностей та підтримці культурної спадщини громади. В Мамаївській громаді організовуються виставки, театральні постановки та концерти, які популяризують та збагачують культурне життя громади. Релігійні традиції та практики також впливають на культурне середовище громади та формують її цінності. В Мамаївській громаді проводяться релігійні святкові заходи, які є важливим елементом культурного життя місцевих жителів.

Отже, потенціал Мамаївської громади показує здатність в регіоні задовольняти внутрішні потреби населення у рекреаційних послугах.

Андрій КУЗИШИН
доктор географічних наук, професор,
декан географічного факультету,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В ПРОСТОРОВОМУ ВИМІРІ: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ

Соціальні проблеми є одним із найбільш складних і динамічних об'єктів дослідження сучасних суспільних наук. Їх виникнення та поширення визначаються комплексом економічних, демографічних, політичних, культурних та інституційних чинників, однак практично кожна соціальна проблема водночас має виразний просторовий вимір [1]. Бідність, безробіття, соціальна ізоляція, демографічне старіння, депопуляція, нерівність у доступі до освіти, медичних та соціальних послуг не розподіляються в просторі рівномірно. Вони концентруються в певних регіонах, громадах, населених пунктах або їх окремих частинах, формуючи територіальні осередки соціальної вразливості.

Саме тому суспільно-географічний підхід дає можливість перейти від констатації наявності соціальної проблеми до встановлення закономірностей її територіальної локалізації, концентрації, диференціації та взаємозв'язку із властивостями конкретного простору.

Важливе теоретико-методологічне підґрунтя такого підходу становлять напрацювання польського дослідника Т. Вітеса, який розглядає соціальні проблеми крізь систему географічних моделей їх пояснення [2]. Він наголошує, що тематичний спектр соціальних проблем, які досліджують географи, змінюється, тоді як самі групи

населення, що перебувають у полі дослідницької уваги, залишаються порівняно стійкими. Теоретичні моделі при цьому можуть поєднуватися залежно від характеру конкретної проблеми та завдань емпіричного дослідження.

З позицій суспільної географії принципово важливо, що соціальна проблема формується не в абстрактному соціумі, а в конкретному територіальному середовищі. Простір у цьому випадку виступає не лише місцем локалізації певного явища. Він може посилювати або, навпаки, пом'якшувати прояв соціальних проблем через особливості системи розселення, транспортної доступності, стан інфраструктури, структуру місцевої економіки, демографічну ситуацію, концентрацію робочих місць і публічних послуг.

Таким чином, соціальні проблеми доцільно розглядати принаймні у трьох взаємопов'язаних просторових аспектах. Перший стосується територіальної диференціації – встановлення відмінностей у масштабах і гостроті соціальної проблеми між регіонами, громадами та населеними пунктами. Другий відображає просторову доступність ресурсів, послуг і можливостей, необхідних для забезпечення належної якості життя населення. Третій пов'язаний із територіальною концентрацією соціальної вразливості**,** коли на одній території поєднуються декілька негативних процесів: депопуляція, старіння населення, скорочення зайнятості, низька доступність послуг та інфраструктурна периферійність.

Т. Вітес виділяє п'ять основних моделей географічного пояснення соціальних проблем: класичну, догматичну, позитивістську, діалектичну та персоналістичну [2]. Їм відповідають різні концепції людини: *homo geographicus, homo faber, homo oeconomicus / homo sociologicus / homo socium-oeconomicus, homo humanus socialis* та *homo humanus personalis*.

Для сучасного суспільно-географічного дослідження особливе значення має поєднання позитивістського, діалектичного та персоналістичного підходів**.** Позитивістський підхід забезпечує можливість кількісного вимірювання соціально-просторової диференціації. Його інструментарій дозволяє використовувати статистичні показники, індекси, типологізацію територій, картографування та встановлення залежностей між соціальними явищами і територіальними характеристиками. Саме в межах цього підходу значного поширення набули дослідження соціально-просторових структур і факторів їх диференціації.

Діалектичний підхід зміщує увагу на просторові суперечності та конфлікти. Соціальна проблема в такому разі розглядається як

результат нерівномірного розподілу ресурсів, можливостей і суспільних благ між територіями та соціальними групами. Основними категоріями аналізу стають структура, суперечність і просторовий конфлікт. Це особливо важливо для дослідження відносин типу «центр – периферія», міських і сільських територій, територій економічного зростання та депресивних просторів.

Персоналістичний підхід доповнює кількісні оцінки людиноцентричним виміром**.** У його межах важливим стає не лише питання, де розташована послуга чи ресурс, але й те, як людина сприймає їх доступність, наскільки конкретне середовище відповідає її потребам та як місце проживання впливає на життєві можливості. Простір, культурні відмінності та географічне середовище розглядаються як чинники формування особистості й поведінки людини.

Особливого значення у цьому контексті набуває категорія просторової справедливості**.** Відмінності в забезпеченні територій закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, транспортною інфраструктурою та іншими суспільно важливими послугами створюють неоднакові життєві можливості населення. Географічне положення місця проживання фактично може перетворюватися на чинник соціальної переваги або соціальної вразливості. У персоналістичній традиції географи звертають увагу саме на необхідність більш справедливого просторового розподілу благ і послуг, що безпосередньо впливають на здоров'я та життєдіяльність людини.

У дослідженні соціальних проблем доцільним є також застосування мультимасштабного підходу**.** Одна й та сама проблема може мати різний зміст на загальнодержавному, регіональному, субрегіональному та локальному рівнях. Наприклад, загальна забезпеченість регіону соціальною інфраструктурою може відповідати нормативним показникам, однак на рівні окремих громад і поселень існуватимуть значні зони низької доступності. Тому середні регіональні показники нерідко приховують локальні осередки соціально-просторової нерівності.

Отже, просторовий вимір є не додатковою характеристикою соціальних проблем, а однією з основ їх суспільно-географічного пояснення. Простір визначає локалізацію, інтенсивність, доступність ресурсів, можливості населення та механізми відтворення соціальної нерівності**.** Сучасний суспільно-географічний аналіз соціальних проблем потребує поєднання кількісного оцінювання територіальних диспропорцій із дослідженням просторової справедливості та людиноцентричним розумінням якості життя.

Список використаних джерел:

1. Kuzyshyn, A., Kuczabski, A., Poplavska, I., Zadvornyi, S. (2022). Risk assessment of

the social sphere development on the example of areas of the Carpathian-Podillia region (Ukraine). Czasopismo Geograficzne, 93(3), 473–493. https://doi. org/10.12657/czageo-93-19.

2. Wites, T. (2023). Geograficzne Wzorce wyjaśniania problemów społecznych. Założenia Teoretyczno-Metodologiczne". Konwersatorium Wiedzy O Mieście 36 (8): 7-15. https://doi.org/10.18778/2543-9421.08.08.

Роман СЛИВКА[1]
кандидат географічних наук, доцент,
завідувач кафедри географії та природознавства

Йосип ГІЛЕЦЬКИЙ[1]
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри географії та природознавства

Любов СЛИВКА[2]
кандидат історичних наук,
доцент кафедри українознавства і філософії

Ірина ЗАКУТИНСЬКА[1]
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії та природознавства

[1]*Карпатський національний університет імені Василя Стефаника*
[2]*Івано-Франківський національний медичний університет*

ПРОСТОРОВІ ПРОЯВИ ГЕОБРЕНДУ ПОКУТТЯ У СТРАТЕГІЯХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

У сучасному стратегічному плануванні територіальних громад історико-культурна спадщина, локальні назви та символічні образи дедалі частіше використовуються як ресурси позиціонування території. Геобрендинг у такому розумінні є не набором рекламних засобів, а способом узгодження територіальної ідентичності, просторових ресурсів, публічного образу та інструментів розвитку. Для Покуття це питання особливо актуальне, оскільки межі історико-географічного регіону не збігаються із сучасним адміністративно-територіальним устроєм, а його периферійні частини перебувають у зонах взаємодії з Гуцульщиною, Бойківщиною, Опіллям і Буковиною [3].

Мета дослідження – виявити просторові закономірності використання геобренду Покуття у чинних стратегіях розвитку територіальних громад та визначити співвідношення між історико-географічною належністю, локальними ідентичностями і практичними інструментами розвитку. Методологічну основу становили суспільно-географічне районування, картографічне зіставлення та

формалізований якісно-кількісний контент-аналіз. Покуття розглядалося як культурно-географічний ареал, сформований взаємодією природних рубежів, історії заселення, господарських практик, міжпоселенських зв'язків і локальних уявлень про належність. Такий підхід відповідає трактуванню територіальної ідентичності як багаторівневого явища [2].

Просторовою основою аналізу стала модель, за якою північним природним рубежем Покуття виступає Дністер, південним – крайові хребти Покутсько-Буковинських Карпат, а західний контур пов'язується з вододілами Прилуквинської височини та верхів'ями Лукви й Лімниці [1]. У такому широкому трактуванні площа регіону становить близько 4864 км², або орієнтовно 35% території Івано-Франківської області. Громади було згруповано у шість зон: центральне ядро, південно-західну контактну зону, західне Покуття, покутське передгір'я, бойківсько-покутське та покутсько-гуцульське пограниччя.

Для аналізу стратегій застосовано матрицю з п'яти блоків: декларативна регіональна ідентичність; змістове наповнення геобренду; стратегічна інтеграція; економічна інструменталізація; інституціоналізація. Кожний блок оцінювався за шкалою 0–4 бали: від відсутності компонента до його повної операціоналізації через заходи, ресурси та вимірювані результати. Методика розвиває попередній підхід до вивчення брендування громад Івано-Франківського Опілля, де також було виявлено розрив між наявністю регіональної спадщини та її системною репрезентацією у стратегічних документах [4].

Результати показали, що інтенсивність геобренду Покуття не утворює простого концентричного градієнта. Середній інтегральний показник у центральному ядрі становить 57,2 %, у південно-західній контактній зоні – 60,0 %, у західному Покутті – 52,8 %, у покутському передгір'ї – 46,7 %, у бойківсько-покутському пограниччі – 52,5 %, у покутсько-гуцульському – 56,7 %. Однак високі значення на периферії часто зумовлені не силою покутського бренду, а розвиненістю альтернативних територіальних образів і туристично-рекреаційних ресурсів. У центральному ядрі прямі згадки Покуття наявні у 55,6 % проаналізованих громад, тоді як у покутському передгір'ї та бойківсько-покутському пограниччі таких згадок немає. Частка громад із домінуванням альтернативного бренду зростає від 44,4 % у ядрі до 100 % у передгірній та обох пограничних зонах.

У центральному ядрі найбільш виразно покутську належність артикулюють Чернелицька, Коломийська, П'ядицька, Отинійська та Городенківська громади. Водночас Снятинська, Заболотівська,

Коршівська й Матеївецька громади майже не використовують назву Покуття як наскрізну рамку розвитку. У західній частині регіону вона конкурує з образами Прикарпаття, Опілля, Галицького Придністров'я та міськими брендами. Івано-Франківськ репрезентується передусім як обласний центр і «столиця Прикарпаття», а на південному пограниччі сильнішими є гуцульські та буковинські маркери. Показовим є Косів, де зрілий територіальний бренд спирається переважно на Гуцульщину, ремесла і креативні індустрії, а не на назву Покуття.

Зіставлення п'яти блоків оцінювання виявило системний дисбаланс. Найкраще у стратегіях представлене змістове наповнення: історична та сакральна спадщина, ремесла, фольклор, природні ландшафти і локальні постаті. Натомість стратегічна інтеграція та економічна інструменталізація є слабшими, оскільки ці ресурси рідко об'єднуються в цілісні туристичні продукти, інвестиційні пропозиції чи програми підтримки локального виробництва. Найслабшою складовою є інституціоналізація: у більшості документів відсутні спеціальні програми, відповідальні суб'єкти, бюджети й показники результативності. Отже, Покуття переважно існує як символічний капітал, але ще не стало системним інструментом місцевої політики.

Перспективною є мережева модель геобрендингу, за якої Покуття слугує спільною регіональною рамкою для різних локальних спеціалізацій. Коломия може виконувати функцію музейно-культурного хаба, Городенка і Чернелиця – архітектурно-придністровського, Снятин – транзитно-історичного, передгірні громади – рекреаційного, а пограничні – міжкультурного. Практичними інструментами можуть бути міжмуніципальні тематичні маршрути, спільний календар подій, регіональне маркування продукції, цифрова платформа, картографічний портал і підтримка креативних індустрій. Такий підхід відповідає розумінню бренду місця як довготривалого управління репутацією території, а не короткострокової рекламної кампанії [5]. Отже, перспективи геобрендингу Покуття пов'язані з переходом від декларативного використання регіональної назви до мережевої співпраці громад, конкретних проєктів, ресурсів і вимірюваних результатів.

Список використаних джерел:

1. Гілецький Й. Р. Фізико-географічний погляд на межі та простір Покуття. Гуцульщина і Покуття. 2022. Ч. 3. С. 18–24.

2. Олійник Я. Б., Гнатюк О. М. Територіальна ідентичність населення Подільського регіону. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2017.

3. Покуття: історико-етнографічний нарис. Львів : Манускрипт-Львів, 2010.

4. Сливка Р. Р., Гілецький Й. Р., Закутинська І. І., Сливка Л. В. Географічні основи брендування територіальних громад: кейс Івано-Франківського Опілля. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Географічні науки. 2025. Вип. 23. С. 32–42.

5. Anholt S. Definitions of place branding – Working towards a resolution. Place Branding and Public Diplomacy. 2010. Vol. 6, no. 1. P. 1–10.

Ігор ЧЕБОЛДА
кандидат географічних наук,
доцент кафедри геоекології та гідрології

Ігор КУЗИК
доктор філософії (PhD) з наук про Землю,
завідувач кафедри геоекології та гідрології,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ПОСВЯТА У ГЕОГРАФИ: ТРАДИЦІЯ, ЩО ЄДНАЄ ПОКОЛІННЯ

Традиція проведення посвяти бере свій початок у 1990 році, коли перша така зустріч відбулася в мальовничому Джурині. Упродовж років змінювалися місця та окремі елементи програми – Джурин, Скоморохи, Струсів, Манюки, Дзвенигород, Колодіївка, Чорний Ліс. Проте незмінною залишалася головна ідея – об'єднати студентів і викладачів через спільну мандрівку, пізнання природи, творчість та неформальне спілкування.

День посвяти розпочинається з ранкової руханки. Це своєрідний символ активного початку нового етапу студентського життя. Нескладні фізичні вправи об'єднують учасників, створюють позитивний настрій і водночас відповідають туристичному характеру заходу. Для майбутніх географів рух, мандрівка, перебування просто неба та готовність долати маршрут є невід'ємною частиною професійного досвіду. Тому ранкова активність органічно вписується в загальну концепцію посвяти.

Після руханки настає хвилина мовчання на знак пошани до захисників і захисниць України, які віддали життя за її свободу та незалежність. Цей момент змінює звичний святковий настрій і нагадує студентам про ціну можливості навчатися, мандрувати, будувати плани та майбутнє. Пам'ять стає частиною сучасної студентської традиції, одним із її важливих ціннісних вимірів.

Виконання Державного Гімну є важливою складовою сучасного формату посвяти та підкреслює її громадянський і національно-патріотичний зміст. Такий підхід узгоджується із сучасними засадами державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, а також із напрямами національно-

патріотичного виховання в системі освіти України [3; 4].

Урочиста частина поєднує привітання першокурсників, звернення викладачів, старшокурсників та інші символічні моменти. Для нових студентів це перша можливість відчути себе не просто членами окремої академічної групи, а частиною великого факультетського колективу. Саме під час урочистої частини виконується гімн Географічного факультету, створений на мелодію відомої української пісні «Червона рута».

Поєднання популярної української мелодії з географічним змістом має особливе символічне значення. У гімні поєднуються образи Землі, природних стихій, річок, гір, степів, Карпат, Медоборів, Дністра, України та рідного краю.

Водночас географ постає як людина дороги, мандрівки, відкриттів і пізнання. Образ компаса символізує не лише професійний інструмент, а й життєвий орієнтир. Екологічні мотиви нагадують про відповідальність за стан довкілля, а образ рідного краю поєднує локальну географію Тернопільщини з ширшим образом України. Тому спільне виконання гімну факультету під час урочистої частини є не просто музичним елементом програми. Воно допомагає першокурсникам відчути себе частиною факультетської спільноти та традиції, яка передається від покоління до покоління.

Завершальною частиною дня стає вечір біля багаття. Вогонь збирає всіх учасників у спільне коло. Тут уже немає звичної академічної дистанції. Студенти та викладачі спілкуються, співають, жартують, згадують цікаві історії з подорожей, практик та студентського життя. Саме в таких ситуаціях відбувається неформальне знайомство, виникають перші дружні зв’язки, формується взаємодопомога та відчуття команди. Студенти бачать викладача не лише як лектора чи екзаменатора, а як учасника спільної факультетської традиції. Така форма взаємодії відповідає сучасному розумінню виховання як процесу особистісної взаємодії, співпраці та соціально-педагогічного партнерства [1; 2].

Кульмінацією вечірньої частини є клятва першокурсника. Урочисті слова символізують завершення переходу від абітурієнта та нового студента до повноправного члена географічної спільноти. У клятві відображаються цінності географічної професії – любов до природи та рідного краю, прагнення до знань, взаємопідтримка, відповідальність і готовність долати труднощі.

Звичайно, клятва має й елемент студентського гумору та своєрідної обрядовості. Саме поєднання урочистості та доброзичливої іронії робить її близькою студентам. Таким чином, клятва стає символічною

крапкою в усьому дні посвяти. Після неї першокурсник уже не просто приходить на факультет як новий студент – він стає частиною його історії та традиції.

Минуло багато років від першої посвяти. Змінювалися покоління студентів і викладачів, маршрути та окремі елементи програми. Проте зберігається головне – традиція зустрічати нове покоління географів серед природи, у мандрівці, у спільній діяльності та спілкуванні.

Для першокурсника це перший великий крок у студентське життя. Для старшокурсника – можливість передати молодшим власний досвід. Для викладача – нагода побачити студентів у неформальному середовищі. Для факультету – спосіб зберегти власну ідентичність і наступність поколінь. Посвята поєднує навчання і відпочинок, професію і студентську романтику, географію і краєзнавство, традицію і сучасність.

Адже географія починається не з карти. Вона починається з дороги. А посвята у географи – це перша спільна дорога нового покоління студентів Географічного факультету. І, можливо, через багато років вони так само стоятимуть біля багаття, згадуватимуть свій перший маршрут, співатимуть гімн факультету й говоритимуть новим першокурсникам: «Колись ми теж починали з цієї дороги…».

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Виховання та розвиток особистості у дзеркалі двох парадигм. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2012. Вип. 1 (16). С. 3–8.

2. Канішевська Л. В. Інститут проблем виховання НАПН України і сучасна виховна практика. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2022. Т. 4. № 1. DOI: 10.37472/v.naes.2022.4113.

3. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 : наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527.

4. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX.

Дмитро ГЕРАСИМЧУК
аспірант освітньої програми «Науки про Землю»
Науковий керівник – кандидат географічних наук, доцент,
завідувач кафедри географії України і туризму
Інна ПОПЛАВСЬКА
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ХАРАКТЕРИСТИКА СПРОМОЖНОСТІ МЕЛЬНИЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТА МІСЦЕ В НІЙ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Мельнице-Подільська селищна територіальна громада розташована у Чортківському районі Тернопільської області та характеризується периферійним положенням у регіональній системі розселення. До її складу входять 22 населені пункти, площа становить близько 245 км², а чисельність населення – понад 16 тис. осіб. Адміністративним та основним соціально-сервісним центром є Мельниця-Подільська, де концентрується значна частина освітніх, медичних, адміністративних і соціальних функцій громади.

Спроможність громади формується взаємодією демографічної, економічної, фінансової, інфраструктурної та соціальної складових. Водночас однією з її характерних рис є поєднання достатньо розгалуженої соціальної інфраструктури з обмеженою власною фінансовою базою. Так, за даними фінансового моніторингу, у 2021 р. рівень дотаційності бюджету становив 51,0 % при середньому значенні для громад Тернопільської області 23,3 %. Частка місцевих податків і зборів у доходах загального фонду дорівнювала 26,6 %, а заробітна плата формувала 84,9 % його видатків. Це свідчить про значне навантаження поточних витрат і відповідно обмежує можливості спрямування власних ресурсів на модернізацію інфраструктури та розвиткові проєкти.

Проблемність окремих складових спроможності підтверджується сучасними рейтинговими оцінками. За результатами оцінювання громад Тернопільської області у 2025 р. Мельнице-Подільська ТГ належала до групи громад із невикористаним потенціалом. Оцінювання охоплювало фінанси, економіку, освіту і спорт, цифровізацію, житлово-комунальне господарство, соціальні послуги та інші напрями. Тому її позицію доцільно трактувати не як абсолютну

неспроможність, а як невідповідність між наявним територіальним, людським та інфраструктурним потенціалом і результативністю його використання.

Важливе місце у структурі спроможності Мельнице-Подільської територіальної громади займає соціальна сфера, оскільки саме вона забезпечує базові потреби населення та значною мірою визначає якість життя і соціальну стійкість території.

Найбільш розгалуженою складовою соціальної сфери є освіта. За актуальними даними ІСУО, у сфері управління громади обліковується 18 закладів загальної середньої освіти, з яких 8 призупинили діяльність або перебувають на ремонті, та 14 закладів дошкільної освіти, з яких 4 не функціонують. Отже, фактично діюча мережа є меншою за сформовану раніше, що відображає її поступову адаптацію до демографічних змін. Показовим є також рівень завантаженості окремих сільських закладів. Наприклад, Дзвиняцький ЗЗСО має проєктну спроможність 250 місць, тоді як навчається у ньому 127 учнів, тобто завантаженість становить близько 51 %. У закладі функціонує 10 класів і працює 28 осіб. Таким чином, для громади характерне поєднання необхідності збереження територіальної доступності освіти з високою ресурсоємністю утримання недостатньо завантажених закладів.

Важливою складовою соціальної спроможності є охорона здоров'я. Мережа первинної медичної допомоги забезпечує базове обслуговування населення адміністративного центру та сільських поселень. Її значення посилюється периферійним положенням громади відносно потужніших медичних центрів Чортківського району. Тому збереження первинної ланки та доступності медичних послуг безпосередньо впливає на якість життя, особливо населення старших вікових груп.

Вагоме функціональне значення має система соціального захисту. Мельнице-Подільський територіальний центр надання соціальних послуг та реабілітації забезпечує догляд вдома, соціальну адаптацію, консультування, реабілітацію, натуральну допомогу, транспортні послуги, паліативний догляд і супровід осіб з інвалідністю. Концентрація такого комплексу функцій дає підстави розглядати Мельницю-Подільську як локальний соціально-сервісний вузол, орієнтований не лише на населення селища, а й на жителів навколишніх сільських територій.

Водночас просторова розосередженість 22 поселень формує суттєві відмінності у фактичній доступності послуг. Для мешканця периферійного села наявність закладу в адміністративному центрі ще

не означає його повної доступності. Вона визначається відстанню, станом дорожньої мережі, регулярністю транспортного сполучення, можливостями підвезення дітей, мобільністю людей похилого віку та осіб з інвалідністю. Тому оцінювати соціальну спроможність громади доцільно не лише за кількістю закладів, але й за часовою та транспортною доступністю послуг.

Отже, соціальна сфера Мельнице-Подільської ТГ характеризується суперечливим поєднанням достатньо розгалуженої інфраструктури та складності її утримання за умов демографічного скорочення і дисперсного розселення. Її подальший розвиток потребує не механічного скорочення мережі, а просторової оптимізації, розвитку підвезення, мобільних медичних і соціальних сервісів та цифрових форм обслуговування. Саме доступність соціальних послуг може розглядатися як один із ключових індикаторів реальної спроможності громади.Отже, Мельнице-Подільську ТГ можна характеризувати як громаду зі сформованим соціально-інфраструктурним потенціалом, але обмеженою фінансово-економічною спроможністю. Соціальна сфера, попри значне бюджетне навантаження, виступає одним із головних ресурсів її територіальної стійкості. Перспективним є перехід від простого утримання мережі закладів до управління їхньою якістю, доступністю та ефективністю через оптимізацію освітньої мережі, покращення транспортної доступності, розвиток мобільних соціальних і медичних послуг та цифровізацію сервісів. Саме баланс між фінансовою спроможністю і територіальною доступністю соціальних послуг має визначати подальший сталий розвиток громади.

Список використаних джерел:

1. Кузишин А. В., Поплавська І. В., Задворний С. І., Пушкар Б. Т., Горошко А. А. Особливості просторової диференціації територіальних громад: приклад Тернопільської області // Слобожанський науковий вісник. Серія: Природничі науки. 2024. Вип. 1. С. 97–104. Праця особливо доречна для обґрунтування територіальної диференціації спроможності громад області.

2. Кузишин А. В., Поплавська І. В., Горошко А. А., Кварцяний С. М. Доступність послуг соціального спрямування в контексті адміністративної реформи: кейс Тернопільської області // Природнича освіта та наука. 2025. № 3. С. 134–141. DOI: 10.32782/NSER/2025-3.18.

3. Мельнице-Подільська селищна територіальна громада. Офіційний сайт. Матеріали щодо структури громади, органів управління, комунальних установ, програм і соціальної інфраструктури. Режим електронного доступу – https://melpodilska-gromada.gov.ua/?utm

4. Рейтингова оцінка територіальних громад Тернопільської області. Інтерактивна інформаційно-аналітична панель. Доцільна для порівняльного оцінювання спроможності Мельнице-Подільської ТГ за окремими компонентами. Режим електронного доступу – https://datastudio.google.com/reporting/aea2eae7-6894-4619-bdff-919d87d4c5b3/page/p_uv3wfjw3rd?utm.

Сергій ГУЛИК
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії та методики її навчання

Іван РУДАКЕВИЧ
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії України і туризму

Юрій РУДИК
здобувач магістерської освітньої програми
«Середня освіта (Географія)»

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ҐРУНТОВОГО ПОКРИВУ ВЕЛИКОБЕРЕЗОВИЦЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Великоберезовицька громада розташовується у центральній частині Тернопільського району Тернопільської області. Її поверхня переважно є хвилястою і рівнинною, місцями розчленована глибокими річковими долинами. На території Великоберезовицької ТГ переважають опідзолені чорноземи з товщиною гумусового шару 80-90 сантиметрів. Вміст гумусу у них коливається в межах 3,6-3,8 %, а рівень pH переважно 5,7-5,9. Дані ґрунти є середньосуглинистими з переважанням зернистої структури [3].

У долинах річок Серет, Руда, Нішла поширені лучні та лучно-болотні ґрунти. Вони є здебільшого карбонатними. У них вміст гумусу становить близько 4 %, а pH коливається у межах 6,7-6,9. У заплавах річки Серет (особливо у межах сіл Петриків, Острів, Мишковичі) поширені лучно-болотні ґрунти. Вони сформувалися переважно на суглинках, сучасних алювіальних відкладів, але в умовах надмірного зволоження. Для них є характерними виразні ознаки оглеєння починаючи з гумусового горизонту (рис. 1).

У західній частині громади поширені також чорноземи глибокі малогумусні вилуговані. В них потужний гумусовий передній горизонт, який буває часто карбонатним. Вони сформовані здебільшого на лесовидних суглинках.

Середній бал бонітету паспортизованих земель (враховує наявність у ґрунті поживних речовин, їх поширеність, змитість, кислотність та інші фізико-хімічні властивості) у Великоберезовицькій ТГ становить 62, що вище показника по Тернопільській області (58). Чорноземи опідзолені у центральній та південній частинах громади мають

бонітетний бал в межах 66-70. Чорноземні глибокі малогумусні мають оцінку близько 55-59 балів [2].

Рис. 1. Картосхема ґрунтового покриву Великоберезовицької та прилеглих громад [2]

Загальна площа земельних ресурсів Великоберезовицької селищної громади становить 19,1 тис. га, з яких близько 80 % займають землі сільськогосподарського призначення. Більше 87 % с/г земель знаходяться під ріллею, що є дуже високим показником. Завдяки наявності земельних ресурсів з їх раціональним використанням забезпечується високий аграрний потенціал розвитку громади. На території Великоберезовицької ТГ основну частину с/г земель обробляє ПАП «Агропродсервіс», яке спеціалізується на вирощуванні зернових і олійних культур. Землі житлової та громадської забудови займають 6,76 % від земельних площ громади. 3,19 % припадає на землі промисловості, енергетики та транспорту. Землі під водними об'єктами займають 148,9 га (0,78 % земельного фонду ТГ) [3]. Лісовкриті площі становлять 2009,5 га або 10,52 %. (рис. 2).

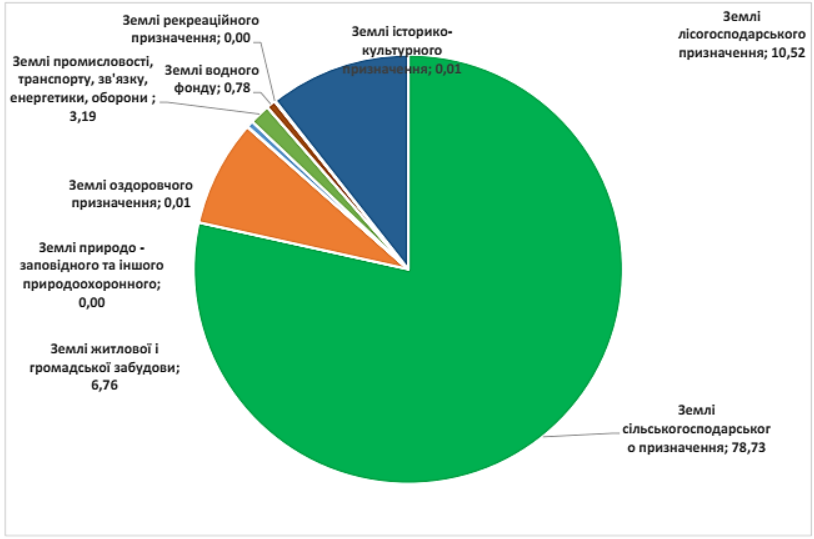

Рис. 2. Структура земельних угідь Великоберезовицької ТГ [3].

Структура землекористування території Великоберезовицької територіальної громади з екологічної точки зору є нераціональною. Близько 70 % від усіх земельних угідь є розораними, що суттєво перевищує оптимальні значення. Природні угіддя (ліси, пасовища) займають менше 20 %, що свідчить про значне антропогенне навантаження на місцеві ландшафти. Задля раціонального використання земель у найближчому майбутньому слід скорочувати площу ріллі за рахунок непродуктивних і деградованих земель, переводячи їх під потреби заліснення та залуження.

Список використаних джерел:

1. Географія Тернопільської області: монографія: в 2-х т. Т. 1. Природні умови та ресурси. 2-е вид., перероблене і доповнене. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка: Осадца Ю. В., 2020. 520 с.

2. Карта ґрунтів України. URL: https://geomap.land.kiev.ua/soil.php (дата звернення 30.09.2026).

3. Соціально-економічний профіль Великоберезовицької територіальної громади. URL: https://vbsr.gov.ua/images/ Strategia_rozvunky/ profil_hromady.pdf (дата звернення: 01.10.2026).

Інна КОСТЕЦЬКА
здобувачка магістерської освітньої програми
«Науки про Землю»
Науковий керівник – кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії України і туризму
Іван РУДАКЕВИЧ
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ГРОМАД ХМЕЛЬНИЦЬКОГО РАЙОНУ

Сучасні глобальні виклики та загострення продовольчої проблеми зумовлюють інтенсифікацію господарської діяльності, що разом із нераціональним використанням земель спричиняє дестабілізацію ландшафтів і руйнування екологічної рівноваги. Оскільки в сучасних умовах землекористування охоплює різні форми власності та орієнтується на досягнення високих економічних результатів, це неминуче призводить до надмірного антропогенного навантаження на земельні ресурси. Попри триваючі наукові дискусії навколо методичних засад оптимізації землекористування, на рівні первинних адміністративно-територіальних одиниць ці проблеми набувають особливої гостроти. Процес децентралізації наділив громади повноваженнями розпоряджатися масштабними масивами сільськогосподарських земель, котрі є фінансовим фундаментом місцевих бюджетів. Проте раціональне управління цими ресурсами в межах Хмельницького району гальмується через необхідність консолідації та впорядкування розрізнених угідь колишніх рад, високий рівень розораності території та активізацію процесів деградації ґрунтового покриву.

Мета дослідження полягає у виявленні сучасних проблем землекористування територіальних громад Хмельницького району та обґрунтуванні шляхів їхньої просторової і структурної оптимізації на прикладі Гвардійської територіальної громади.

Методологічні засади оцінки земель. Без якісної оцінки земель ефективне землекористування та збереження екосистем неможливі. Повноцінний аналіз та екологічна безпека угідь досягаються завдяки системному підходу до ведення кадастру. При цьому надійність еколого-економічного оцінювання забезпечується принципами законності, прозорості, науковості та актуальності баз даних, що зумовлює ефективність довгострокових управлінських рішень [3].

Для детальнішої ілюстрації сучасних проблем доцільно розглянути

земельне забезпечення Гвардійської територіальної громади, яка є типовим представником лісостепової зони Хмельницького району [2].

Загальна площа земельного фонду Гвардійської ТГ становить 17,1 тис. га, з яких значну частку — 15,73 тис. га (92%) — займають сільськогосподарські угіддя. У їхній структурі переважає рілля (на яку припадає 87,0 %), тоді як багаторічні насадження становлять 2,0%, а сіножаті й пасовища загалом — лише 3,0%.

Відсоток ріллі у Гвардійській ТГ є суттєво вищим за середній регіональний рівень. Це свідчить про надмірну інтенсивність аграрного освоєння та критичний рівень розораності території, що напряму ускладнює формування екологічно стійких агроландшафтів і збереження біорізноманіття. Наявне співвідношення угідь відповідає території з високим рівнем антропогенного навантаження, де коефіцієнт антропогенної перетворюваності ландшафтів свідчить про глибоку трансформацію природи, а через інтенсивне розорювання схилів активно поширюється водна ерозія.

Окрім цього, значною проблемою громади є гострий дефіцит лісових масивів. Захисні лісосмуги наявні переважно вздовж автотраси державного значення Львів – Знам'янка, що пролягає через північну окраїну ТГ [4].

Дослідження сучасного стану землекористування в громадах Хмельницького району на прикладі Гвардійської ТГ свідчить про надмірний антропогенний тиск та критичний рівень розораності території. Для вирішення цих проблем необхідний комплексний еколого-економічний підхід до оцінки земель та впровадження науково обґрунтованих заходів їх просторової оптимізації [1].

Першочерговим завданням для покращення екологічного стану громади має стати поступове зменшення частки ріллі (орієнтовно на 3% шляхом вилучення еродованих, небезпечних і малопродуктивних схилових земель) із паралельним розширенням площ під природними та напівприродними геосистемами. Запропоновані заходи повинні передбачати збільшення площ лучної рослинності, сіножатей, пасовищ, а також заліснення чи залуження еродованих ділянок. Це дозволить зупинити деградаційні процеси, стабілізувати агроландшафти, забезпечити біологічне самоочищення природних систем, відновити родючість ґрунтів і досягти збалансованого еколого-економічного розвитку територіальних громад в умовах децентралізації [5].

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження, можна констатувати, що сучасне землекористування в територіальних громадах Хмельницького району (на прикладі Гвардійської ТГ) функціонує в умовах надмірного антропогенного навантаження, дефіциту лісів та критично високого рівня розораності, що призводить

до розвитку ерозійних процесів і деградації ґрунтового покриву.

Ефективне управління земельними ресурсами в контексті децентралізації вимагає впровадження системного еколого-економічного оцінювання та чітких науково обґрунтованих заходів просторової оптимізації. Практична реалізація запропонованих напрямів – зокрема, оптимізації структури угідь та розвитку природних ландшафтів – дозволить відновити екологічну рівновагу, зберегти родючість ґрунтів і забезпечити раціональний та збалансований соціально-економічний розвиток громад регіону в довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Кузишин А. В., Поплавська І. В., Задворний С. І., Пушкар Б. Т., Горошко А. А. Особливості просторової диференціації територіальних громад: приклад Тернопільської області. Слобожанський науковий вісник. Серія: Природничі науки, 2024. №1. С. 97–104.

2. Мінерально-сировинний потенціал Хмельниччини: проблеми освоєння, перспективи: монографія / М. Сивий, Б. Гавришок, П. Дем'янчук. 2023. Тернопіль: ФОП Осадца В. 332 с.

3. Нечипоренко О., Матвієнко А. Управління земельними ресурсами в об'єднаних територіальних громадах. Модернізація науки і її вплив на глобальні процеси: Збірник наукових праць SCIENTIA. Матеріали І міжнародної науково-теоретичної конференції (05.11.2021).

4. Новицька С. Р. Оптимізація ландшафтно-екологічної території. URL: http://geography.tnpu.edu.ua (дата звернення: 28.09.2026)

5. Яковенко С. В. Сталий розвиток сільських територій: земельний аспект. Харків: Планета-принт. 2019. 214 с.

Димитрій КУКУРУДЗА
аспірант освітньої програми «Науки про Землю»
Науковий керівник –
кандидат географічних наук, доцент,
завідувач кафедри географії України і туризму
Інна ПОПЛАВСЬКА
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

УРБОЛАНДШАФТИ В ПРОСТОРОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ МЕДИЧНИХ КЛАСТЕРІВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ТА ДОСТУПНІСТЬ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Медична інфраструктура є важливою складовою функціонування міських поселень Тернопільської області. Лікарні, поліклініки, діагностичні та реабілітаційні центри формують окремі функціональні ділянки урболандшафту, впливають на транспортні потоки,

розміщення сервісних закладів і, головне, визначають роль міста в обслуговуванні навколишньої території. Тому медичну функцію урболандшафту варто оцінювати не лише за кількістю закладів охорони здоров'я, а й за масштабом території та чисельністю населення, яке тяжіє до конкретного міського центру.

Такий підхід особливо актуальний для Тернопільської області, де сформована мережа малих і середніх міст, а значна частина населення проживає у сільській місцевості. У цьому випадку лікарня в Тернополі, Чорткові, Кременці, Теребовлі, Заліщиках, Бережанах чи Бучачі виконує функції, що виходять за межі відповідної міської громади. Навколо таких міст формуються реальні зони медичного тяжіння, розміри яких залежать від спеціалізації лікарні, транспортного положення міста, відстані до закладів вищого рівня та особливостей розселення.

Просторовий підхід до оцінювання медичної та оздоровчої інфраструктури Тернопільської області представлений у працях А. Кузишина та І. Галицької. Досліджуючи організацію лікувально-оздоровчого туризму, автори звертали увагу не лише на наявність відповідних ресурсів і закладів, а й на територіальну організацію центрів лікувально-оздоровчої діяльності, їх спеціалізацію та формування територіальних ядер [1; 2]. Такий підхід можна використати і при аналізі сучасної мережі медичних закладів: місто виступає ядром, у якому концентруються медичні функції, а навколишня територія формує зону його обслуговування. Важливим є також питання доступності послуг. У дослідженні А. Кузишина, І. Поплавської, А. Горошка та С. Кварцяного на прикладі дев'яти міських громад Тернопільської області показано, що конфігурація території, статус міського центру та його положення в системі розселення безпосередньо впливають на доступність соціальних послуг [3].

Сучасна просторова організація охорони здоров'я області базується на кластерному принципі. Тернопільська область утворює один госпітальний округ, який поділений на три медичні кластери – Тернопільський, Чортківський та Кременецький**.** До його спроможної мережі входять 25 закладів спеціалізованої медичної допомоги: 5 надкластерних, 7 кластерних та 13 загальних лікарень. Така модель передбачає надання найбільш поширених медичних послуг максимально близько до місця проживання пацієнта, а складнішої спеціалізованої допомоги – у кластерних та надкластерних закладах.

Ця структура фактично формує три великі зони медичного тяжіння області, центрами яких є Тернопіль, Чортків і Кременець. Водночас їх значення суттєво відрізняється.

Найпотужнішим медичним вузлом області є Тернопіль, де

зосереджені обласні спеціалізовані заклади, міські лікарні, діагностичні та реабілітаційні центри. Зона їх впливу виходить за межі Тернопільського кластеру, а за окремими видами спеціалізованої допомоги охоплює всю область. Це дозволяє визначити Тернопіль як регіональний медико-сервісний урболандшафт. Навколо лікарняних комплексів концентруються аптеки, лабораторії, приватні медичні заклади, транспортна і сервісна інфраструктура та формуються сталі потоки населення з громад області. Водночас концентрація спеціалізованих послуг у Тернополі ускладнює їх доступність для периферійних територій, що посилює роль Чортківського і Кременецького кластерів.

Чортків є основним медичним вузлом півдня області та має виразне субрегіональне значення. До його зони тяжіння належать Бучач, Борщів, Копичинці, Монастириська та навколишні сільські громади. Водночас Чортківський кластер має поліцентричну структуру: важливу роль відіграють Заліщики, де функціонує кластерна лікарня, а загальні лікарні діють у низці малих міст. Віддаленість Заліщиків від Тернополя робить їх важливим центром медичних послуг для південної частини області.

Основою Кременецького медичного кластеру є Кременець, зона тяжіння якого характеризується значною часткою сільських поселень і підвищеною залежністю від транспортної доступності. Доповнюють його Шумськ і Ланівці, лікарні яких забезпечують базові та частину спеціалізованих послуг і формують локальні медико-сервісні урболандшафти.

Важливі медичні функції зберігають також Бережани, Теребовля, Збараж і Бучач – колишні районні центри зі сформованими зонами обслуговування. Показовою є Теребовля: попри близькість до Тернополя, місто зберігає власну зону медичного тяжіння. Отже, роль міського урболандшафту в медичній мережі визначається не лише людністю чи адміністративним статусом, а рівнем медичних послуг, транспортним положенням і масштабом території обслуговування.

Отже, межі медичного кластеру і реальні зони тяжіння окремих міських центрів не завжди повністю збігаються. Населення орієнтується насамперед на доступність конкретної послуги, відстань, транспортне сполучення та рівень лікарні, а не лише на адміністративну належність громади. Саме тут проявляється зв’язок між медичним кластером та урболандшафтом.

У межах Тернопільської області можна виділити щонайменше три функціональні рівні медико-сервісних урболандшафтів. Перший – регіональний, представлений Тернополем і надкластерними закладами. Другий – субрегіональний, основу якого формують Чортків і

Кременець, а також міста з потужними кластерними закладами – передусім Заліщики і Теребовля. Третій – локальний та міжгромадський, до якого належать Бережани, Бучач, Збараж, Борщів, Шумськ, Ланівці, Копичинці, Монастириська та інші малі міста.

Таким чином, три медичні кластери Тернопільської області формують просторовий каркас, який значною мірою спирається на систему міського розселення. Тернопіль виступає головним регіональним медичним центром, Чортків і Кременець забезпечують субрегіональну концентрацію послуг, а мережа малих міст створює проміжний і локальний рівні медичного обслуговування. Саме поєднання цих рівнів визначає реальну доступність медичних послуг для населення.

Список використаних джерел:

1. Кузишин А.В., Галицька І.Б. Організація лікувально-оздоровчого туризму в Тернопільській області. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія*. 2019. № 1 (46). С. 148–153. DOI: 10.25128/2519-4577.19.2.18.

2. Кузишин А.В., Галицька І.Б. Територіальна організація оздоровчо-відпочинкового туризму в Тернопільській області. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки»*. 2019. Вип. 10. С. 180–186. DOI: 10.32999/ksu2413-7391/2019-10-25.

3. Кузишин А.В., Поплавська І.В., Горошко А.А., Кварцяний С.М. Доступність послуг соціального спрямування в контексті адміністративної реформи: кейс Тернопільської області. *Природнича освіта та наука*. 2025. № 3. С. 134–141. DOI: 10.32782/NSER/2025-3.18.

Петро ЦАРИК
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії України і туризму
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ВПЛИВ ГЕОМОРФОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДНІСТРОВСЬКОГО КАНЬЙОНУ НА ФОРМУВАННЯ ЙОГО МІКРОКЛІМАТУ ТА РОСЛИННОГО СВІТУ

Мікроклімат Дністровського каньйону є унікальним для Західної України завдяки його специфічному рельєфу та глибокій каньйоноподібній долині. Стрімкі скелі висотою від 80 до 200 метрів утворюють закритий природний коридор, який надійно захищає русло річки та нижні тераси від холодних вітрів і затримує сонячне тепло. Через це кліматичні умови всередині каньйону часто порівнюють із субтропічними або середземноморськими, а температури тут зазвичай

на кілька градусів вищі, ніж на навколишніх рівнинах Поділля.

Мікрокліматичні особливості каньйону чітко проявляються за сезонами:

Рання та тепла весна: Завдяки тому, що високі стіни каньйону акумулюють сонячну радіацію, скелі прогріваються дуже швидко. Вегетаційний період тут починається на 2–3 тижні раніше, ніж на сусідніх територіях. У той час як на плато ще може лежати сніг, на схилах каньйону вже цвітуть перші реліктові та ендемічні рослини.

Спекотне та сухе літо: У літні місяці в долині акумулюється велика кількість тепла, тому тут панує спекотна погода. Опади випадають переважно у вигляді короткочасних, але потужних грозових злив. Часто спостерігаються тривалі посухи, оскільки хмари нерідко «перескакують» глибоку долину каньйону.

М'яка осінь: Осінній період тривалий і теплий. Скельні масиви, що нагрілися за літо, поступово віддають тепло в простір каньйону, що пом'якшує перші осінні приморозки.

Малосніжна та м'яка зима: Сніговий покрив на дні каньйону та його крутих схилах практично не затримується. Вища температура повітря (на 2–4°C порівняно з рівниною) та стрімкість схилів призводять до швидкого танення снігу.

Цей «ефект теплиці» створив ідеальний притулок для збереження унікальної наскельно-степової та реліктової флори (наприклад, мигдалю степового та ясенця білого), які зазвичай притаманні набагато південнішим регіонам.

Унікальний «ефект теплиці» у Дністровському каньйоні безпосередньо формує його особливий рослинний світ. Завдяки захищеності від холодних вітрів та високій акумуляції сонячного тепла, тут утворився специфічний природний притулок (рефугіум). У каньйоні збереглися як релікти (рослини минулих геологічних епох), так і ендеміки (види, що не зустрічаються більше ніде у світі).

Вплив мікроклімату на флору каньйону проявляється у кількох ключових аспектів [1]: Фенологічний зсув (раннє цвітіння): Оскільки стрімкі південні схили прогріваються першими весняними променями, вегетація рослин тут починається на 2–3 тижні раніше, ніж на навколишньому Подільському плато. Весняні ефемероїди (проліски, шафран, підсніжники) зацвітають у каньйоні, коли на рівнині ще може лежати сніг.

Специфічна ярусність і експозиція схилів: Схили каньйону мають абсолютно різний мікроклімат залежно від того, куди вони повернуті. *Південні та південно-західні схили* отримують максимум сонця. Тут панує посушливий мікроклімат, тому ростуть теплолюбні наскельно-

степові види. *Північні та затінені схили* утримують більше вологи та прохолоди, що сприяє розвитку широколистяних лісів (з грабом, дубом, буком) та рідкісних мохів.

Розвиток сукулентів та ксерофітів: Високі літні температури та швидке стікання дощової води зі скель змусили рослини адаптуватися до дефіциту вологи. На каміннях масово ростуть очитки (очиток їдкий, очиток шестирядний) та молодило руське, які здатні накопичувати воду у м'ясистих листках.

Оаза для південних та середземноморських видів: Умови каньйону дозволяють виживати видам, які зазвичай притаманні Криму, Балканам чи Південній Європі. Тут зустрічаються:

Ясенець білий (знаменита «неопалима купина») — виділяє велику кількість ефірних олій, захищаючи себе від палючого сонця. Мигдаль степовий (бобівник) — теплолюбний кущ із яскраво-рожевими квітами. Ковила (декілька видів) та сон-трава (велика та розкрита).

Мікроклімат Дністровського каньйону створив дві полярні, але однаково дивовижні екологічні ніші: посушливі сонячні скелі для реліктових рослин та надвологі карстові скелі («стіни, що плачуть»), де панує вічна прохолода.

Абсолютним контрастом до сухих скель є травертинові скелі або «стіни, що плачуть». Це унікальні геологічні утворення, де крізь пористий вапняк (травертин) назовні просочуються підземні карстові води. Вода тисячами крапель стікає по скелі, створюючи ефект безперервного дощу або «сліз».

Мікроклімат навколо таких стін кардинально відрізняється від усього каньйону. Локальна прохолода: Температура води у джерелах стабільна протягом року (близько +8°C... +10°C). У радіусі кількох метрів від скелі температура повітря навіть у найспекотніший липневий день залишається прохолодною, а вологість сягає майже 100%.

Царство мохів та папоротей: Стіни повністю затягнуті смарагдовим килимом із рідкісних вологолюбних мохів (наприклад, *дикранум*, *сфагнум*) та водоростей. Постійний потік води консервує відмерлі рештки моху, які під дією кальцію перетворюються на новий туф (травертин), тобто скеля буквально «росте» завдяки рослинам.

Реліктові сховища: У цих вологих гротах та тріщинах скель, куди ніколи не потрапляє пряме сонячне світло, ховаються аркто-альпійські види мохів, що збереглися тут ще з часів льодовикового періоду. Особливо відомими прикладами таких утворень є травертинові скелі в селі Литячі, поблизу Ниркова (біля відомого Джуринського водоспаду) або скеля «Дівочі сльози» біля Ісакова.

Для того, щоб застати масове та найбільш видовищне цвітіння

наскельної флори Дністровського каньйону, найкраще планувати подорож на кінець квітня — травень.

Завдяки унікальному мікроклімату каньйону весна тут розвивається за «південним сценарієм», тому цей період дарує справжній вибух кольорів. Проте, залежно від того, які саме рослини ви мрієте побачити, весняний сезон ділиться на кілька пікових етапів:

Календар цвітіння наскельної флори. Кінець квітня (весняний пік): Що цвіте: Масово зацвітає сон-трава (сон великий та сон розкритий), вкриваючи схили пухнастими фіолетовими дзвониками. Одночасно вапнякові скелі вкриваються золотаво-жовтими килимами аврінії скельної (скельного бурачка) та розпускаються ніжно-рожеві квіти мигдалю степового (бобівника).

Травень (абсолютний пік різнотрав'я): Що цвіте: Починається цвітіння реліктового ясенця білого («неопалимої купини»), який огортає схили своїми високими рожево-пурпуровими суцвіттями з сильним цитрусово-пряним ароматом. Також у травні зацвітають рідкісні дикі орхідеї (любка дволиста, зозулинцеві), горизонтальні тераси вкриваються білими зірочками подільської ендемічної шиверекії, а на наскельних степах з'являються перші сріблясті хвилі ковили.

Список використаних джерел:

1. Царик Л., Царик П., Царик В. Оцінювання екосистемних послуг урочища Червоне The 6th International scientific and practical conference “The role of innovations in the transformation of the image of modern science” (October 08 – 11, 2024) Oslo, Norway. International Science Group. 2024. P 50-57.

Назар ЯНЕЦЬ
аспірант освітньої програми «Науки про Землю»
Науковий керівник –
доктор географічних наук, професор,
декан географічного факультету
Андрій КУЗИШИН
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ЗЕМЕЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ В СИСТЕМІ СТАЛОГО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ

Земельний потенціал є одним із базових ресурсів розвитку територіальних громад, оскільки земля одночасно виступає просторовим базисом господарської діяльності, засобом сільськогосподарського виробництва, економічним активом і

джерелом доходів місцевих бюджетів. В умовах децентралізації особливого значення набуває не лише кількісна забезпеченість громад земельними ресурсами, а й просторово-функціональна структура їх використання**,** що визначає можливості поєднання економічної результативності, соціальних потреб населення та екологічної збалансованості.

У межах Тернопільської області сформовано 55 територіальних громад, серед яких 20 сільських, 16 селищних і 19 міських. Вони істотно відрізняються за площею, характером розселення, місцеположенням щодо основних економічних центрів та забезпеченістю земельними ресурсами [1, с. 100].

Загалом в області налічується майже 193 тис. домогосподарств, які мають земельні ділянки, а середня площа в розрахунку на одне домогосподарство становить 1,31 га. Водночас залежно від типу громади та її положення щодо районних центрів цей показник істотно змінюється. Для віддалених сільських громад характерні переважно більші земельні наділи – приблизно 1,4–2,3 га на домогосподарство [1, с. 100].

Абсолютні масштаби земель, якими користуються домогосподарства, також демонструють значні відмінності. Найбільші їх площі зафіксовано у Копичинецькій громаді – 12306,5 га, Шумській – 11290,2 га, Збаразькій – 10832,6 га, Кременецькій – 9671,8 га, Козівській – 8277,5 га, Теребовлянській – 7848,9 га, Вишнівецькій – 7843,4 га, Заліщицькій – 7744,8 га та Бучацькій – 7674,9 га [1, с. 101]. Це переважно територіально великі громади з розвиненим сільським розселенням, що підтверджує вагому роль індивідуального землекористування у структурі їхнього земельного потенціалу.

Проте абсолютна площа землеволодінь не відображає інтенсивності забезпечення землею окремого домогосподарства. За цим показником формується інша просторова картина. Максимальне значення характерне для Козлівської громади – 2,61 га/домогосподарство, далі йдуть Скориківська – 2,29 га, Купчинецька – 2,00 га, Тернопільська – 1,96 га, Шумська – 1,93 га, Хоростківська – 1,81 га та Вишнівецька – 1,70 га [1, с. 101-102].

Таким чином, перевищення середньообласного показника в окремих громадах сягає майже двох разів.

Протилежний полюс утворюють громади з малими земельними ділянками домогосподарств. Мінімальні значення зафіксовані у Байковецькій та Чортківській – по 0,63 га**,** Білецькій – 0,71 га, Великоберезовицькій та Великогаївській – по 0,79 га, Підгороднянській – 0,88 га, Золотопотіцькій – 0,90 га, Нагірянській –

0,92 га та Трибухівській – 0,93 га [1, с. 101-102].

Порівняння цих показників дозволяє виявити важливу просторову закономірність. Менші земельні ділянки характерні насамперед для громад, розташованих у зоні впливу великих міських центрів, де земля виконує не лише аграрну функцію. Показовим є приміський пояс Тернополя: Байковецька – 0,63 га, Білецька – 0,71 га, Великогаївська – 0,79 га, Великоберезовицька – 0,79 га, Підгороднянська – 0,88 га на одне домогосподарство. Тут посилюється конкуренція між сільськогосподарською, житловою, комерційною, транспортною та сервісною функціями території.

Отже, малий середній розмір ділянки в приміській громаді не слід трактувати як ознаку низького земельного потенціалу. Навпаки, він може відображати вищу інтенсивність використання землі та її більшу економічну капіталізацію. Дослідження підтверджує, що близькість до міста часто сильніше впливає на економічну спроможність громади, ніж її площа чи чисельність населення.

Інший тип представляють громади зі значною забезпеченістю домогосподарств землею. Так, Козлівська громада при площі лише 95,4 км² має середній показник 2,61 га на домогосподарство, Скориківська при площі 262,8 км² – 2,29 га, Купчинецька при 97,6 км² – 2,00 га. Це засвідчує, що розмір території громади та земельна забезпеченість населення не перебувають у прямій пропорційній залежності. Значно важливішими є особливості історично сформованого землекористування, структура розселення та функціональна спеціалізація території.

Порівняння кількості домогосподарств також демонструє різні моделі використання землі. Найбільша їх кількість із земельними ділянками характерна для Копичинецької громади – 9084, Збаразької – 7665, Бучацької – 7470, Кременецької – 6720, Борщівської – 6569, Заліщицької – 6320 та Теребовлянської – 6002 домогосподарства. Це свідчить про збереження значної ролі дрібного та індивідуального землекористування не лише в сільських, але й у великих міських громадах із розгалуженою мережею сільських поселень.

На основі проведеного аналізу можна виокремити три базові просторово-функціональні моделі використання земельного потенціалу. Перша – приміcько-інтенсивна, представлена Байковецькою, Білецькою, Великогаївською, Великоберезовицькою та Підгороднянською громадами, де аграрне землекористування дедалі активніше конкурує із забудовою та сервісними функціями. Друга – аграрно-диверсифікована, характерна для Збаразької, Козівської, Теребовлянської, Бучацької та інших великих громад, де значні

земельні ресурси поєднуються з функціями локальних центрів обслуговування й переробки. Третя – периферійно-аграрна, для якої характерні більші земельні ділянки домогосподарств та значна роль землі як безпосереднього виробничого ресурсу.

З позицій сталого розвитку ці типи потребують різних управлінських підходів. Для приміських громад пріоритетом має бути обмеження хаотичної зміни цільового призначення продуктивних земель та узгодження житлової забудови із збереженням сільськогосподарських і природних територій. Для аграрно-диверсифікованих громад важливими є підвищення доданої вартості землекористування через переробку аграрної продукції, розвиток локальних виробничих ланцюгів та диверсифікацію сільської економіки. Для периферійних громад – недопущення екстенсивного виснаження земельного ресурсу, підтримка фермерських господарств та поєднання агровиробничої функції з природоохоронною і рекреаційною.

Земельний потенціал територіальних громад Тернопільської області визначається не лише площею земельних ресурсів, а характером їх просторової концентрації та функціонального використання**.** Значні відмінності – від 0,63 до 2,61 га на одне домогосподарство – засвідчують формування різних моделей землекористування. Тому реалізація принципів сталого розвитку потребує переходу від уніфікованого управління земельними ресурсами до просторово диференційованої земельної політики**,** яка враховуватиме тип громади, її місцеположення, структуру розселення, рівень земельної забезпеченості та конкурентність функцій землекористування.

Список використаних джерел:

1. Кузишин А. В., Поплавська І. В., Задворний С. І., Пушкар Б. Т., Горошко А. А. Особливості просторової диференціації територіальних громад: приклад Тернопільської області. Слобожанський науковий вісник. Серія: Природничі науки. 2024. Випуск 1, С. 97-104. https://doi.org/10.32782/naturalspu/2024.1.13/.

ЕКОЛОГІЯ

Ірина БАРНА
кандидат географічних наук,
доцент кафедри геоекології та гідрології

Сергій БАРНА
аспірант освітньої програми «Журналістика»

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ЕКОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС РЕГІОНАЛЬНИХ ОНЛАЙН-МЕДІА

За останні роки розуміння впливу навколишнього середовища на стан та якість життя людини детермінувало активний запит на інформацію, яка характеризує кількісні та якісні параметри компонентів довкілля. Особливу актуальність екологічної інформації серед українського суспільства визначають екологічні наслідки аварії на ЧАЕС та прояви глобальних кліматичних змін, ускладнені наслідками воєнних дій [2]. У сучасному медіапросторі регіональні та локальні онлайн-видання відіграють ключову роль у формуванні екологічної свідомості громадян, оперативному висвітленні екологічних загроз та ініціатив зі збереження довкілля. Видання «Хроніки Обухова» виступає важливим інформаційним майданчиком Обухівщини та Київщини, поєднуючи висвітлення суто локальних екологічних подій із подачею загальноукраїнського та глобального екологічного контенту.

Впродовж перших трьох місяців 2025 р. зафіксовано високу щільність публікацій, зокрема 122 матеріали екологічного спрямування. Середня частота виходу новин становить близько 1-2 публікацій щодня, що свідчить про системну увагу редакції до екологічного дискурсу. Варто відзначити, що за моніторинговий період серед усіх повідомлень спостерігається домінування місцевих новин. Близько половини публікацій стосуються безпосередньо Обухова та Обухівського району (с. Мирівка, с. Романків, с. Підгірці, с. Германівка, с. Ємчиха, Ржищівська та Кагарлицька громади), решта – Києва, Київської області, інших регіонів України та світових екологічних новин. Примітно, що екологічна проблематика окремих країн світу доволі часто носить не лише інформаційну, але й прикладну складову, оскільки у повідомленнях знаходять своє відображення екофільні практики, які довели свою доцільність та екологічність у різних галузях господарства, комунальної сфери чи побуту.

За результатами аналізування повідомлень на екологічну тематику «Хроніки Обухова» можна констатувати, що подання новини передбачає не лише інформування про факт, подію чи екотехнологію, але й фокусування уваги читача в певних смислових рамках, що в інформаційному просторі Ервіном Ґофманом вперше представлено у форматі теорії фреймування «як форми спілкування і певного «обрамлення», як «схеми інтерпретації», яка дозволяє людям знайти, сприймати, ідентифікувати та ярликувати життєвий досвід» [3].

Основними медіафреймами у повідомленнях «Хронік Обухова» є наступні: «Зоозахист, порятунок та адаптація фауни»; «Екоактивізм, правозахист та боротьба із забудовами»; «Екологічна безпека, відходи та загрози довкіллю»; «Екопросвітництво, прикладні технології та сталий розвиток»; «Кліматичні зміни та природні явища».

Фрейм «Зоозахист, порятунок та адаптація фауни» є домінуючим, сфокусованим на повідомленнях про контакти людини з дикою та міською фауною, спостереження за птахами і ссавцями, діяльність волонтерських служб порятунку тварин (зокрема Kyiv Animal Rescue Group). У повідомленнях наголошується на чутливому та гуманному ставленні до тварин, закликах до зимової підгодівлі птахів та вакцинації домашніх чи господарських тварин. Фрейм «Екоактивізм, правозахист та боротьба із забудовами» акцентує увагу на протидії порушенням природоохоронного законодавства. Ключовими сюжетами є судові позови Київського еколого-культурного центру (КЕКЦ) щодо захисту заповідних територій (Осокорківські луки, урочище Горбачиха, Мархалівський ліс, печера «Геонавт» під Обуховом), боротьба проти незаконного «джипінгу» в заповідниках та захист зелених зон [1].

Фрейм «Екологічна безпека, відходи та загрози довкіллю» порушує проблеми виявлення несанкціонованих сміттєзвалищ (наприклад, сміттєзвалище площею 410 кв. м у Феодосіївській громаді Обухівського району), аномального забруднення водойм (рожева вода в меліоративному каналі с. Романків), замулення річок та порушення правил поводження з відходами. Фрейм «Екопросвітництво, прикладні технології та сталий розвиток» орієнтований на популяризацію практичних екологічних рішень: курси пермакультурного дизайну та холістичного менеджменту (екостанція «Глибокі Балики» та регенеративна ферма «Підкова» на Обухівщині), створення будиночків для комах, впровадження енергоефективних технологій.

Фрейм «Кліматичні зміни та природні явища» висвітлює вплив аномально теплих зим на зимову сплячку й міграційну поведінку тварин (прокидання єнотів, січневий проліт журавлів), а також роз’яснює метеорологічні та оптичні явища (наприклад, «пурпурове

світло» й яскраві зимові заходи сонця над Обухівським районом.

Цікавим видається аналіз повідомлень через призму висвітлення екологічної інформації в розрізі компонентів довкілля. Найбільша частка (понад 65%) повідомлень присвячена питанням біорізноманіття [1]. Найчастіше медіа згадує про птахів (орлан-білохвіст, синиці, лебеді, сови, одуди, сойки, чаплі, качки) та ссавців (бобри, вовки, лисиці, кажани, нутрії, сарни, кабани, видри). Окрему увагу приділено рідкісним та червонокнижним видам (сірий вухань у с. Ємчиха, орлани, дикий лісовий кіт). Представники флори, лісових ресурсів були об'єктами повідомлень про висадження ялинок біля Алеї Героїв в Обухові, збереження заповідних дерев, виявлення ковили волосистої на історичному городищі та протидію вирубці лісів. Друге місце за часткою повідомлень за моніторинговий період становили ті, які інформували про проблеми водних ресурсів. Зокрема у новинах «Хронік Обухова» систематично порушуються питання відновлення водності та гідрологічного режиму річок Обухівського району (розчищення річки Безіменна – притоки р. Рось у с. Мирівка), збереження річок Рось та Тарган, боротьби із замуленням та забудовою прибережних захисних смуг. Атмосфера та клімат посіли третю позицію за частотою повідомлень. Вказана група представлена матеріалами про стан та якість атмосферного повітря, метеорологічні феномени над Обухівщиною, а також науково-популярними публікаціями про глобальне потепління, танення льодовиків та адаптаційні заходи. Екологічні проблеми педосфери та земельних ресурсів – найменш висвітлений компонент у матеріалах «Хронік Обухова», який переважно фігурує в контексті забруднення земель побутовими й будівельними відходами, виснаження ґрунтів через інтенсивне сільське господарство, негативного впливу дорожньої солі та методів відновлення родючості через пермакультуру.

Екологічний дискурс онлайн-видання «Хроніки Обухова» має виразну біоцентричну спрямованість завдяки вдалому поєднанню функції висвітлення стану довкілля з екопросвітницькою та естетично-пізнавальною функціями, створюючи цілісну картину руху до екологічної сталості регіону.

Список використаних джерел:

1. Сторінка онлайн-медіа «Хроніки Обухова». URL: https://obukhiv.info/ (*дата звернення: 30.09.2026*).

2. Дослідження ІМІ: частка матеріалів про екологію в українських онлайн-медіа знизилась до 1,4%. *Інститут масової інформації*. URL: https://imi.org.ua/news/doslidzhennya-imi-chastka-materialiv-pro-ekologiyu-v-ukrayinskyh-onlajn-media-znyzylas-do-1-4-i64312 (*дата звернення: 22.09.2026).*

3. Малькова Т., Царик В. Екологічна політика та охорона навколишнього природного середовища в українських ЗМІ: дослідження. Київ : Зелене досьє, 2018. 30 с.

Ігор ПАСТУШЕНЧИН
здобувач магістерської освітньої програми «Екологія»
Науковий керівник –
кандидат географічних наук,
доцент кафедри геоекології та гідрології
Ігор ЧЕБОЛДА
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ЕКОЛОГІЧНІ ПАРАМЕТРИ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД РІЧОК ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ

В умовах глобальних та регіональних кліматичних змін і зростання антропогенного навантаження, річкові екосистеми зазнають безпрецедентного впливу, що призводить до деградації їхнього гідрологічного режиму, погіршення якості води та втрати біорізноманіття. Для України, яка володіє значними, але нерівномірно розподіленими водними ресурсами, питання збереження та раціонального використання малих і середніх річок набуває критичного значення, особливо в контексті євроінтеграційних процесів та імплементації Водної Рамкової Директиви ЄС (2000/60/ЄС).

Західне Поділля вирізняється унікальними геоморфологічними, гідрологічними та ландшафтними характеристиками. Річкова мережа цього регіону, яка переважно належить до басейну Дністра (праві притоки: Серет, Збруч, Смотрич, Стрипа, Нічлава, Теребна та ін.), формується в умовах глибокого розчленування рельєфу, значних перепадів висот та специфічного водного живлення. Гідрологічний режим цих річок характеризується вираженою сезонністю, швидкими паводками та значною залежністю від атмосферних опадів і стану підґрунтових вод. Водночас, екологічна стабільність цих водотоків є вкрай вразливою через комплекс природних та антропогенних факторів.

Сучасний екологічний стан річок Західного Поділля формується під впливом інтенсивного агропромислового комплексу, який є домінуючим сектором економіки регіону. Надмірне розорювання схилів, застосування мінеральних добрив та пестицидів, а також недосконаліть систем поверхневого стоку призводять до посилення площинної та лінійної ерозії ґрунтів. Це, у свою чергу, спричиняє замулення русел, надходження біогенних елементів (азоту та фосфору), що запускає процеси евтрофікації та потрапляння токсичних речовин у водні об'єкти. Додатковим стрес-фактором виступає недостатня очищеність стічних вод у малих населених пунктах та зміни клімату, які проявляються у зменшенні літньої межені та підвищенні температури води, що знижує її самоочисну здатність.

Об’єктивна оцінка стану водних екосистем неможлива без моніторингу екологічних параметрів. Нами проведено порівняльний аналіз гідрохімічних параметрів поверхневих вод річок Західного Поділля (табл. 1) за даними Державного агентства водних ресурсів України щодо моніторингу та екологічної оцінки водних ресурсів [6].

Таблиця 1

Гідрохімічні параметри поверхневих вод річок Західного Поділля
(за даними Державного агентства водних ресурсів)

Показник	**ГДК**	**Річка Збруч**	**Річка Серет**	**Річка Нічлава**	**Річка Гнізна**	**Річка Джурин**
Біохімічне споживання кисню ($БСК_5$), $мгО/дм^3$	3	2,6	2,9	2,1	3,0	3,2
Завислі речовини, $мг/дм^3$	75	10,0	10,8	10,2	10,3	10,1
Розчинений кисень, $мгO_2/дм^3$	4	7,8	8,8	8,4	8,2	8,3
Сульфат-іони, $мг/дм^3$	500	62,2	76,2	58,78	25,5	219,2
Хлорид-іони, $мг/дм^3$	350	22,2	41,9	44,76	21,0	12,34
Нітрат-іони, $мг/дм^3$	45	3,9	3,1	5,1	8,4	19,8
Нітрит-іони, $мг/дм^3$	0,08	**0,25**	**0,16**	0,06	0,77	0,02
Амоній-іони, $мг/дм^3$	0,5	**1,8**	0,34	**0,59**	0,18	0,28
Фосфат-іони (поліфосфати), $мг/дм^3$	1-3,5	0,25	0,31	1,3	0,45	0,26
Загальне залізо, $мг/дм^3$	300	17,0	18,0	16,0	30,0	20,5
Нафтопродукти, $мкг/дм^3$	300	0,02	0,01	0,02	0,01	0,01

За даними таблиці 1, спостерігаємо, що у 2025 році фіксувалось не значне перевищення концентрації нітрит-іонів у контрольних створах річок

Збруч і Серет та амоній-іонів у річках Збруч і Нічлава. У малих річках Гнізна і Джурин перевищення ГДК гідрохімічних показників не виявлено.

Таким чином, поверхневі води річок Західного Поділля характеризуються сприятливим кисневим режимом (7,8-8,8 мгO_2 /дм³) та низьким рівнем забруднення важкими металами, нафтопродуктами, сульфатами, хлоридами та завислими речовинами. Головним чинником погіршення якості вод у регіоні є забруднення сполуками мінерального азоту, що свідчить про надходження недоочищених господарсько-побутових стічних вод або стоків тваринницьких комплексів. Першочерговими заходами для поліпшення стану водних систем повинно бути посилення контролю за скидами комунальних стічних вод у басейнах річок Гнізна та Збруч, а також впорядкування сільськогосподарського водокористування у водозборах.

Отож, за результатами проведених комплексних досліджень встановлено, що сучасний екологічний стан поверхневих вод річок Західного Поділля є неоднорідним і переважно класифікується як помірно забруднений (III–IV клас якості води). Виявлена чітка просторова диференціація показників якості води, яка корелює із щільністю населення, інтенсивністю сільськогосподарського землекористування у водозбірних басейнах та наявністю точкових джерел скидання стічних вод.

Отримані результати мають важливе практичне значення для вдосконалення системи екологічного моніторингу в басейні Дністра та імплементації вимог Водної Рамкової Директиви ЄС. Для оптимізації екологічного стану річок Західного Поділля рекомендовано: впровадження та розширення прибережних захисних смуг із відновленням природної лучно-чагарникової рослинності для фільтрації поверхневого стоку; перехід до інтегрованого басейнового управління водними ресурсами з урахуванням кумулятивного ефекту антропогенного навантаження; модернізацію систем очищення стічних вод у сільській місцевості та впровадження технологій доочищення дренажних і талих вод з агроугідь.

Список використаних джерел:

1. Державне агентство водних ресурсів України. Моніторинг та екологічна оцінка водних ресурсів України. URL: http://monitoring.davr.gov.ua/EcoWaterMon/GDKMap/Index (дата звернення 26.09.2026 р.).

2. Царик Л. П., Царик П.Л., Кузик І.Р., Царик В.Л. Природокористування та охорона природи у басейнах малих річок: монографія. Вид. 3-тє доповнене і перероблене. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2026. 182 с.

3. Ljubomyr P. Tsaryk, Ivan P. Kovalchuk, Petro L. Tsaryk, Bogdan S. Zhdaniuk, Ihor R. Kuzyk. (2020). Basin systems of small rivers of Western Podillya: state, change tendencies, perspectives of nature management and nature protection optimization. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 29.(3), 606-620. doi: 10.15421/112055.

Катерина ФЛІНТА
здобувачка магістерської освітньої програми «Екологія»
Науковий керівник –
доктор філософії (PhD) з наук про Землю,
завідувач кафедри геоекології та гідрології
Ігор КУЗИК
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ОЦІНКА ЕКОСИСТЕМНИХ ПОСЛУГ ДЕРЖАВНИХ ТА КОМУНАЛЬНИХ ЛІСІВ ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У структурі землекористування Чортківського району ліси займають 17%, що є одним із найвищих показників серед адміністративних районів Тернопільщини. У районі зосереджено 84,73 тис. га лісів, з яких ліси І групи – 39 950 га, ліси ІІ групи – 39 190 га і чагарники – 2575 га. У Чортківському районі 36 677 га лісів належать до природоохоронної категорії, 23 522 га – до експлуатаційної. У районі створено понад 814 га лісосмуг та 32 827 га інших захисних насаджень.

У держаній власності на територій Чортківського району перебуває 35,841 тис. га лісів. Управління цими територіями здійснює Філія «Чортківське лісове господарство» «Подільського лісового офісу» Державного спеціалізованого підприємства «Ліси України». Також в межах району ліси перебувають у підпорядкуванні комунальних лісогосподарських підприємств: Монастириське комунальне лісогосподарське підприємство (КЛП) – 2,91 тис. га; комунальне підприємство «лісопаркове господарство» «Бучацькі ліси» Бучацької міської ради – 1,138 тис. га; комунальне підприємство «Борщівський комунальник» – 0,8 тис. га; комунальне підприємство «Благоустрій» Гусятинської селищної ради – 0,206 тис. га; Хоростківське міське комунальне підприємство «Комунальник» – 0,035 тис. га. А також, інші підприємства – відкрите акціонерне товариство «Перспектива» (с. Трибухівці) – 31,25 тис. га; Заліщицький фаховий коледж ім. Є. Храпливого НУБіП України – 0,246 тис. га; природний заповідник «Медобори» – 9,5167 тис. га; національний природний парк «Дністровський каньйон» – 0,319 тис. га [2].

Ліси Чортківського району надають широкий спектр екосистемних послуг, які можна умовно поділити на матеріальні та нематеріальні. До матеріальних належать ділова та паливна деревина, а до нематеріальних – рекреаційні функції, продукування кисню, а також

поглинання вуглекислого газу й інших парникових газів. Основним індикатором матеріальних послуг є середній запас деревини на 1 га лісових земель, що в Чортківському районі становить 255 м³/га [3].

Враховуючи те, що Чортківський район знаходиться у зоні широколистяних лісів, а лісові комплекси відносяться до малостійких, екологічно допустима рекреаційна ємність лісів досліджуваної території складає: $W_o = 4{,}5 \times 84\,730\ га = 381\,285$ *осіб.* Тобто, загалом у лісах Чортківського району, одночасно може відпочивати близько 380 тис. осіб.

Однією з ключових екологічних функцій лісів є виділення кисню та поглинання вуглекислого газу. Відомо, впродовж одного літнього дня 1 га лісу здатен поглинути близько 250 кг CO_2 і виділити 200 кг кисню [1]. На цій основі можна оцінити, що ліси Чортківського району щодобово у середньому виробляють близько 17 тис. тонн кисню та асимілюють приблизно 21 тис. тонн вуглекислого газу.

У контексті кліматичного регулювання нами було проаналізовано роль лісів Чортківського району у поглинанні парникових газів – саме ці речовини є основними чинниками кліматичних змін як у регіональному, так і в глобальному масштабі. За результатами проведених розрахунків встановлено, що впродовж року лісові екосистеми Чортківщини поглинають понад 405 тис. тонн парникових газів.

За результатами оцінки екосистемних послуг лісів територіальних громад Чортківського району, встановлено що найвищим лісоресурсним потенціалом, а відповідно і обсягами надання екосистемних послуг характеризуються Монастириська, Борщівська, Бучацька, Гримайлівська, Заліщицька і Копичинецька територіальні громади. Найбільше допустиме рекреаційне навантаження, максимальні обсяги продукування кисню, асиміляції вуглекислого газу та інших парникових газів спостерігаються у Монастириській, Борщівській, Бучацькій, Гримайлівській та Заліщицькій громадах. Насамперед, такі показники зумовлені значними площами лісовкритих земель у досліджуваних територіальних громадах. Адже, у тих громадах (Хоростківська, Трибухівська, Іване-Пустенська), де площі лісів невеликі, лісоресурсний потенціал низький, відповідно обсяги надання екосистемних послуг теж низькі.

Список використаних джерел:

1. Бунь Р.А., Слука І.В. Геоінформаційна технологія формування кадастрів емісій та поглинання парникових газів у лісовому господарстві Тернопільської області. *Штучний інтелект.* 2011, №4, С. 266-272.

2. Екологічний паспорт Тернопільської області (2024). URL: https://surl.li/egrqjy (дата звернення 29.09.2026 р.).

3. Природокористування: навчальний посібник. За ред. Л.П. Царика. Тернопіль: редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2015. 398 с.

Любов ЯНКОВСЬКА
кандидат географічних наук,
доцент кафедри геоекології та гідрології

Світлана НОВИЦЬКА
кандидат географічних наук,
доцент кафедри геоекології та гідрології

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ЕКОЛОГІЧНИЙ СЛІД МІСТ: ВІД ПЕРШИХ ПОСЕЛЕНЬ ДО СУЧАСНИХ МЕГАПОЛІСІВ

Глобальна урбанізація докорінно змінює географічну оболонку Землі. Ретроспективний аналіз міських екологічних проблем дає змогу зрозуміти генезис цих змін, оцінити їхні наслідки для населення та розробити стратегії запобігання подібним кризам у майбутньому.

Понад 5000 років тому виникли перші міста, створені переважно для оборони. У цей же період (V–IV тис. до н. е.) на території України існували велетенські трипільські поселення із концентричним плануванням, де мешкало до 15 тисяч людей. Згодом найбільші міста розвивалися в родючих долинах річок Нілу, Тигру, Євфрату, Інду та Хуанхе. Вони відзначалися високою щільністю забудови, низьким благоустроєм і населенням від 80 тисяч (Вавилон, Мемфіс) до 600 тисяч жителів (Афіни, Карфаген). Першим у світі містом-мільйонником став Рим за правління Октавіана Августа [2].

Екологічні проблеми давніх міст загострювалися через низький благоустрій, надмірну скупченість забудови та вузькі вулиці (наприклад, 1,5–4 м у Римі), що заважали циркуляції повітря; забруднення води відходами та антисанітарію. Це ставало причиною масштабних спалахів інфекційних хвороб і регулярних епідемій [3].

В античний період на теренах України урбанізація була представлена грецькими містами-колоніями у Причорномор'ї (Ольвія, Тіра, Херсонес, Феодосія, Пантікапей). Вони мали міцні оборонні мури та вишукану забудову з храмами, театрами й водогонами. Площа міст переважно становила 5–10 га (найбільші – Херсонес із 30 га та Пантікапей зі 100 га), а чисельність населення зазвичай не перевищувала 2–3 тис. осіб, окрім Херсонеса (10 тис.) та Ольвії (20 тис.) [1].

У Середньовіччі (V–XV ст.) сформувався новий тип міста-фортеці, оточеного потужними оборонними спорудами. Ці поселення поступалися масштабами античним: чисельність населення

європейських міст (як-от Лондон чи Париж у XIV ст.) зазвичай обмежувалася 30–100 тис. мешканців. Гострими залишалися гігієнічні проблеми, через що головною загрозою були епідемії. На теренах України найщільніша мережа міст виникла на Поліссі та в Лісостепу: найбільшими були Київ (350–450 га, 100 тис. осіб) та Чернігів (75–80 га, 25 тис. осіб) [1].

Підходи до озеленення міст кардинально змінювалися залежно від епохи. Середньовічні європейські міста майже не мали рослинності, перетворившись на «кам'яні мішки» як символ перемоги людини над природою. Натомість епоха Відродження змінила це ставлення, ставши протестом проти хаотичної середньовічної забудови. З'явилися концепції «ідеальних міст» (Т. Мор, Т. Кампанелла), які відрізнялися підкресленою геометричністю, просторістю та обов'язковим облаштуванням садів, парків і фонтанів для кращого провітрювання. У XVI ст. за такою концепцією було збудовано кілька поселень, зокрема українське місто Жовква, яке збереглося до наших днів [3].

Починаючи з XVI ст., процеси урбанізації різко прискорилися завдяки розвитку сухопутного й водного транспорту, покращенню доріг та першому використанню теплової енергії. Ключовими урбосистемами епохи залишалися Лондон і Париж. У XVII–XVIII ст. домінувало регулярне містобудівне планування з чіткою геометрією кварталів та масштабним садово-парковим мистецтвом (наприклад, Версаль). Тоді ж з'явилися перші законодавчі акти та правила щодо впорядкування природокористування й охорони приміських територій. Проте ці заходи не змогли суттєво покращити загальний екологічний стан міського середовища [2].

Промислова революція спровокувала стрімку урбанізацію, перетворивши великі міста на центри концентрації великих підприємств, що різко погіршило екологічну ситуацію. До 1800 року мільйонний рубіж перетнув Лондон, до 1850 — Париж, а на початку XX століття у світі налічувалося вже 12 міст-мільйонерів. Початковий етап індустріалізації супроводжувався скупченістю робітничих кварталів, антисанітарією та спалахами інфекцій (холери, черевного тифу). Згодом розвиток водогонів, каналізації та медицини мінімізував епідеміологічну загрозу, проте постали нові масштабні виклики – прогресуюче хімічне забруднення повітря, водойм і ґрунтів, а також деградація природних ландшафтів [2].

Головною особливістю сучасної урбанізації є укрупнення міст та формування групових форм розселення – агломерацій, злиття яких призводить до утворення мегаполісів. Ці гігантські міські комплекси повністю трансформують екологічний простір планети.

Новітній етап урбанізації характеризується переходом до концепцій «розумних» (Smart City), покликаних розв'язати глобальні екологічні кризи мегалополісів. В основі цих моделей лежить інтеграція цифрових технологій для оптимізації природокористування: управління енергомережами, сортування відходів та екологічного моніторингу повітря і води.

Отже, кращі умови життя у містах стали основними причинами урбанізації. На усіх історичних етапах функціонування міського господарства зумовлювало складні екологічні проблеми, які великою мірою посилювалися неправильними архітектурно-планувальними рішеннями, низьким рівнем озеленення міст, високою щільністю населення тощо. З огляду на сьогоднішні темпи розростання міст, ці екологічні проблеми набувають загрозливих масштабів, що вимагає негайного переосмислення стратегій міського управління та пошуку інноваційних екологічних рішень.

Список використаних джерел:

1. Рудько Г.І., Суматохіна І.М. Стан ресурсів надр як чинник формування та розвитку міст і промислово-міських агломерацій. Київ, 2008. 354с.

2. Франчук Г.М., Ісаєнко В.М. Урбоекологія: навч. посібник. Київ: В-во „НАУ-друк", 2008. 136с.

3. Янковська Л. Екологічні проблеми урбосистем у різні історичні періоди. *Сучасні проблеми урбоекосистем*.: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (1-2 жовтня 2020 р., Кам'янець-Подільський) / за заг. ред. О.І. Любинського. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2020. С.159-163.

Андрій ГЛУХОВ
здобувач магістерської освітньої програми
«Міжнародний туризм та крос-культурні комунікації»
Науковий керівник –
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії України і туризму
Петро ЦАРИК
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ КРІЗЬ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ: НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Міжнародний туризм є важливою складовою світової економіки та водночас одним із найбільш чутливих до глобальних змін видів діяльності. Його розвиток залежить від економічної стабільності, безпекової ситуації, транспортної доступності, природно-ресурсного потенціалу та характеру міжнародної мобільності населення. Сучасні кризові явища доводять, що туристична галузь потребує не лише кількісного зростання, а й здатності швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища.

Серед основних викликів сучасного міжнародного туризму необхідно виділити геополітичну нестабільність, воєнні конфлікти, економічні кризи, природні катастрофи, кліматичні зміни та загрози безпеці. Такі явища можуть спричиняти різке скорочення туристичних потоків, зміну географії подорожей і втрату окремими дестинаціями традиційних ринків. У зв’язку з цим особливої актуальності набуває стратегічне кризове управління у туристичній сфері [2].

Одним із найвагоміших факторів є безпекова ситуація. Політична нестабільність і воєнні конфлікти впливають не лише на країни, де безпосередньо відбуваються бойові дії, але й на туристичну мобільність у сусідніх державах. Туристи дедалі більше враховують рівень безпеки, транспортну доступність та міжнародний імідж території. Трансформація туристичних потоків у Центрально-Східній Європі підтверджує високу залежність туризму від геополітичних змін [1].

За таких умов перспективним напрямом є формування кризостійких туристичних дестинацій**.** Це передбачає диверсифікацію туристичних ринків, розроблення альтернативних туристичних продуктів,

підтримку малого та середнього бізнесу та підготовку сценаріїв відновлення туристичної діяльності після кризових подій [2].

Не менш важливим викликом є економічна нестабільність. Зростання вартості перевезень, проживання та харчування впливає на попит і змушує туристів шукати більш доступні формати подорожей. Це стимулює розвиток короткотривалих поїздок, регіонального туризму, бюджетних видів розміщення та відпочинку у міжсезоння.

У таких умовах особливого значення набуває конкурентоспроможність туристичних дестинацій. Вона залежить від якості інфраструктури, транспортної доступності, природних і культурних ресурсів, цінової політики, рівня сервісу та іміджу території [4]. Важливою умовою є також диверсифікація туристичної пропозиції. Поєднання культурно-пізнавального, гастрономічного, сільського, оздоровчого, екологічного та інших видів туризму дозволяє залучати різні категорії туристів і зменшувати сезонність.

Актуальним викликом є також зміна клімату**.** Підвищення температури, хвилі спеки, пожежі, повені та інші екстремальні природні явища впливають на сезонність і туристичну привабливість окремих регіонів. Тому одним із ключових напрямів розвитку міжнародного туризму стає орієнтація на принципи сталості.

Сталий туризм передбачає баланс між економічною вигодою, збереженням природного та культурного середовища й інтересами місцевого населення. Сучасні підходи до розвитку туристичних територій передбачають не лише ефективне використання ресурсів, а й їх довгострокове збереження [3].

Окремою проблемою залишається надмірна концентрація туристів у популярних містах і курортних зонах. Масовий туризм може створювати навантаження на транспортну, житлову та природну інфраструктуру. Тому перспективним напрямом є перерозподіл туристичних потоків на користь менш відомих територій та розвиток периферійних регіонів.

Важливе значення має також ефективне управління туристичними дестинаціями**.** Сталий розвиток туризму потребує взаємодії державних органів, місцевої влади, бізнесу та громад. Узгодження інтересів різних учасників туристичної діяльності є необхідною умовою підвищення стійкості та конкурентоспроможності територій [5].

Перспективним напрямом є розвиток регіонального та транскордонного туризму. Спільні маршрути, культурні проєкти та туристичні програми між сусідніми країнами здатні розширити туристичну пропозицію, сприяти розвитку прикордонних територій та активізувати міжнародну мобільність.

Для України питання міжнародного туризму має особливе значення у контексті майбутнього повоєнного відновлення. Воєнні події істотно змінили туристичні потоки та міжнародне сприйняття країни [1]. Водночас Україна має значний потенціал для розвитку культурно-пізнавального, природного, гастрономічного, сільського, оздоровчого та меморіаяльного туризму.

Основними перспективними напрямами для України є відновлення туристичної й транспортної інфраструктури, забезпечення безпеки подорожей, підтримка малого та середнього туристичного бізнесу, формування конкурентоспроможних регіональних продуктів, розвиток транскордонного співробітництва та відновлення позитивного міжнародного іміджу держави.

Отже, міжнародний туризм розвивається під впливом комплексу геополітичних, економічних, екологічних і соціальних викликів. Водночас ці фактори стимулюють трансформацію галузі та пошук нових моделей розвитку. Ключовими перспективами є підвищення кризостійкості дестинацій, диверсифікація туристичної пропозиції, забезпечення безпеки, сталий розвиток, удосконалення управління та поглиблення міжнародного співробітництва. Майбутнє міжнародного туризму значною мірою залежатиме від здатності дестинацій адаптуватися до глобальних змін та ефективно використовувати власний туристичний потенціал.

Список використаних джерел:

1. Кузишин А. В., Поплавська І. В. Зміни в міжнародних туристичних потоках під впливом вимушеної мілітаризації Центрально-Східної Європи. *Індустрія гостинності: стан, тенденції розвитку та перспективи галузі в умовах війни*. Львів : Камула, 2023. С. 10–16.

2. Ritchie B. W. Chaos, Crises and Disasters: A Strategic Approach to Crisis Management in the Tourism Industry. *Tourism Management*. 2004. Vol. 25, No. 6. P. 669–683. DOI: https://doi.org/10.1016/j.tourman.2003.09.004

3. Hall C. M. Constructing Sustainable Tourism Development: The 2030 Agenda and the Managerial Ecology of Sustainable Tourism. *Journal of Sustainable Tourism*. 2019. Vol. 27, No. 7. P. 1044–1060. DOI: https://doi.org/10.1080/09669582.2018.1560456

4. Crouch G. I. Destination Competitiveness: An Analysis of Determinant Attributes. *Journal of Travel Research*. 2011. Vol. 50, No. 1. P. 27–45. DOI: https://doi.org/10.1177/0047287510362776

5. Bramwell B. Governance, the State and Sustainable Tourism: A Political Economy Approach. *Journal of Sustainable Tourism*. 2011. Vol. 19, No. 4–5. P. 459–477. DOI: https://doi.org/10.1080/09669582.2011.576765

Аліна ДЯЧУК
кандидат географічних наук,
асистент кафедри фізичної географії,
геоморфології та палеогеографії
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ОБМІЛІННЯ ДНІСТРА: РИЗИКИ ДЛЯ РЕКРЕАЦІЇ БУКОВИНИ

Придністер'я Чернівецької області (нині переважно Дністровський район) – самобутній туристично-рекреаційний регіон, у якому поєднуються ландшафти Дністровського каньйону, акваторія Дністровського водосховища та визначні історико-культурні пам'ятки. Саме річка та водосховище формують основу природного рекреаційного потенціалу краю, тому зміни водності Дністра безпосередньо позначаються на можливостях його туристичного використання. Особливої гостроти ця проблема набула у 2026 р., коли басейн Дністра охопило критичне маловоддя.

Мета дослідження – проаналізувати прояви та причини обміління Дністра у 2026 р., прогнози зміни його водності та оцінити їхній вплив на туризм і рекреацію Придністер'я Чернівецької області.

Ключовим природоохоронним і рекреаційним об'єктом регіону є НПП «Хотинський», створений указом Президента України 22 січня 2010 р. Парк простягається вздовж Дністра на 160 км; близько 40 % його території становлять заліснені й остепнені схили каньйону, а 60 % – акваторія Дністровського водосховища [5]. Площа парку – 9432 га; на його території розташована Хотинська фортеця, що входить до переліку семи архітектурних чудес України і щороку стає майданчиком для культурно-історичних заходів та кінозйомок [4]. Отже, значна частина рекреаційного ресурсу регіону прямо залежить від стану водного плеса.

Маловоддя в басейні Дністра почало формуватися із середини травня 2026 р. на тлі слабко вираженої весняної повені та тривалого дефіциту опадів: за червень–серпень їх випало лише близько 62 % норми. Із кінця квітня приплив до Дністровського водосховища тривалий час був меншим за скиди, а до 26 вересня рівень води в ньому знизився з нормальних 121,5 м до позначки, нижчої за 111 м [1]. Унаслідок цього водосховище на окремих ділянках втратило характерні ознаки й дедалі більше нагадує природне річище [3]. Держводагентство попередило, що за падіння рівня нижче 110 м технічну можливість подальших скидів гарантувати неможливо [1].

Наслідки маловоддя в Чернівецькій області вже мають відчутний соціальний вимір. Хотинський водозабір був змушений терміново

адаптувати систему водопостачання для місцевої громади, а Держводагентство ще в липні обмежило право на спеціальне водокористування для 92 суб'єктів у басейні річки. Саме на Буковині українські й молдовські посадовці спільно обстежили обмілілі об'єкти та домовилися про координацію дій у межах Дністровської комісії [3]. На протилежному, молдовському березі, в районі с. Наславча, зафіксовано масову загибель риби в залишках води в руслі [1].

Криза 2026 р. вписується в довготривалу тенденцію: з 2011 р. у басейні Дністра триває маловодна фаза стоку, а за сценарієм інтенсивного потепління SSP5-8.5 прогнозується подальше суттєве скорочення стоку, особливо влітку [2] (табл. 1).

Таблиця 1

Показники маловоддя Дністра у 2026 р. та прогноз змін стоку

Показник	Значення
Опади в басейні, червень–серпень 2026 р. [1]	≈ 62 % норми
Витрати води на постах Самбір, Галич, Заліщики, червень–липень 2026 р. [1]	9–19 % норми
Рівень Дністровського водосховища: нормальний / 26.09.2026 [1]	121,5 м / < 111 м
Прогноз стоку до середини XXI ст. (SSP5-8.5): за рік / влітку [2]	−25…−30 % / −40…−50 %

Для туристично-рекреаційної сфери регіону це означає кілька груп ризиків. По-перше, зниження рівня водосховища безпосередньо зменшує рекреаційну цінність його акваторії та узбереж, які використовуються для відпочинку біля води, любительського рибальства й водних прогулянок; оголення схилів і мілин погіршує естетику ландшафту. По-друге, «водна» складова втрачає привабливість і в межах НПП «Хотинський», понад половину площі якого становить акваторія [5]. По-третє, Хотинська фортеця, розташована безпосередньо над Дністром, значною мірою сприймається туристами в поєднанні з річковою панорамою, тому обміління знижує якість візуального туристичного продукту. По-четверте, проблеми з водопостачанням [3] створюють додаткові ризики для закладів розміщення та харчування в придністерських громадах.

Водночас регіон має можливості для адаптації. Доцільними є: посилення історико-культурної, подієвої та пізнавальної складових туристичного продукту (Хотинська фортеця, археологічні й геологічні пам'ятки каньйону); розвиток екологічних маршрутів НПП «Хотинський», зокрема по схилах каньйону; запровадження оперативного інформування туристів і суб'єктів туристичної діяльності про стан водосховища; врахування рекреаційних потреб під час

погодження режимів роботи Дністровського гідровузла в межах Дністровської комісії.

Отже, обміління Дністра є не лише гідрологічною та соціальною проблемою, а й довготривалим чинником ризику для туризму й рекреації Придністер'я Чернівецької області. Збереження рекреаційного потенціалу регіону потребує поєднання раціонального транскордонного управління водними ресурсами, природоохоронних заходів та адаптації туристичної пропозиції до нових гідрокліматичних умов.

Список використаних джерел:

1. Гергінова Д. Ріка, від якої залежить водопостачання частини Одещини та кількох регіонів Молдови, щоденно катастрофічно міліє. Південь сьогодні. 29.09.2026. URL: https://yug.today/rika-vid-iakoi-zalezhyt-vodopostachannia-chastyny-odeshchyny-ta-kilkokh-rehioniv-moldovy-shchodenno-katastrofichno-miliie/ (дата звернення: 30.09.2026).

2. Дністер критично втрачає воду через глобальне потепління. Букви. 15.10.2025. URL: https://bukvy.org/klimatychni-zminy-pryzvodyat-do-znyzhennya-vodnosti-dnistra-doslidzhennya/ (дата звернення: 30.09.2026).

3. Дністровське водосховище критично міліє: ситуація може погіршитися. Тексти.org.ua. 06.08.2026. URL: https://texty.org.ua/fragments/118029/dnistrovske-vodosxovyshche-krytychno-miliye-sytuaciya-mozhe-pohirshytysya/ (дата звернення: 30.09.2026).

4. Знайомство з басейном Дністра: Національний природний парк «Хотинський» / Дністровське басейнове управління водних ресурсів. 27.08.2024. URL: https://vodaif.gov.ua/znajomstvo-z-basejnom-dnistra-natsionalnyj-pryrodnyj-park-hotynskyj/ (дата звернення: 30.09.2026).

5. Хотинський НПП / Природно-заповідний фонд України. URL: http://pzf.menr.gov.ua/хотинський-нпп.html (дата звернення: 30.09.2026).

Сергій ЗАДВОРНИЙ
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії України і туризму
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ТУРИСТИЧНА СКЛАДОВА ПРОГРОМАДСЬКОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ: КЕЙС ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Сьогодні заклади вищої освіти України та світу переживають складні трансформаційні процеси відповідно до глобальних суспільних трендів, пов'язаних із пошуком їх ключової місії, забезпеченням стійкості та конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. Успішний розвиток університету неможливий без тісного взаємовигідного зв'язку й співпраці з усіма зацікавленими сторонами –

бізнесом, владою, громадськістю. У цьому контексті, заклади вищої освіти (ЗВО) розглядають як невід'ємну складову територіальної спільноти людей. Світовий досвід такої колаборації підтверджує її синергетичну успішність для всіх учасників. У багатьох територіальних громадах університети стали запорукою їх прогресивного поступу, а в окремих випадках були і є містоутворювальними інституціями. Такий формат взаємодії реалізується через «третю місію університету» – його прогромадськість.

Прогромадськість – це активна позиція університету в суспільному житті громади, його «громадське служіння» та безпосередня співучасть у місцевому та регіональному розвитку. Сучасний прогромадський університет має забезпечувати формування нових компетентностей в учасників освітнього процесу, зокрема з залученням громади [1]. Водночас «третя місія» не є окремою від основних – освітньої й наукової; вона органічно зростає з них і є одночасно їхнім виміром, результатом та продовженням [3, с. 54]. Таким чином, прогромадськість виступає містком між академічним середовищем та локальною спільнотою, перетворюючи освітній та науковий потенціал університету на дієвий інструмент розвитку територіальної громади.

У період складних викликів для нашої держави та нації університети стали центрами стійкості та незламності, що підвищує їх консолідувальну роль на всіх просторових рівнях. Стійкість українських університетів у надзвичайних умовах – це приклад нової якості освіти, здатної співпрацювати з громадою, формувати довіру та зміцнювати соціальний капітал [6]. В умовах війни українські університети забезпечують безперервність освіти, підтримку молоді й розробку практичних рішень для відновлення країни [7, с. 42]. Саме здатність реагувати на кризові виклики окреслено як новий напрям трансформаційної діяльності університетів у системі забезпечення соціальної підтримки та сприяння стабільності в громаді.

Реалізація «третьої місії» є інвестицією закладу в його довгострокову перспективу. Співпраця з громадами надає і значні вигоди для закладів вищої освіти. Зокрема, покращується імідж університету, відбувається розбудова партнерських відносин з громадами, університети і громади отримують інноваційні рішення складних кейсів, сприяння працевлаштуванню та кар'єрному розвитку випускників [4, с. 36]. З огляду на це університети повинні взаємодіяти з громадами в контексті всіх напрямів освітньої і наукової діяльності, за якими вони здійснюють підготовку кадрів та реалізують теоретичні й прикладні дослідження.

У сучасних реаліях функціонування вищої освіти в Україні освітня діяльність закладів визначає їх наукову, а далі й прогромадську спрямованість. На нашу думку, «третя місія» має бути апробована на всіх спеціальностях, за якими здійснюється провадження освітньої діяльності в університеті, адже це випливає з дотримання регіонального принципу підготовки кадрів, аксіоматичної та безпосередньої взаємодії, насамперед з місцевими стейкхолдерами та роботодавцями.

Сьогодні прогромадськість є багатокомпонентною, де останнім часом доволі актуальною та затребуваною є туристична складова. Це зумовлено тим, що значної популярності набув внутрішній туризм, а також посилилися глокалізаційні тренди. Тому проблематика туристичної складової прогромадськості університету є вельми актуальною та своєчасною. Її варто розглядати в рамках окремих університетських кейсів.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (ТНПУ) має давні традиції університетської туристичної освіти, де майбутніх туризмознавців готують ще з початку 2000-х років. Значна прогромадська орієнтація закладу, а також напрацьований досвід освітньо-наукової діяльності та співпраці з громадами в туристично-рекреаційному напрямі підкреслюють практичність кейсу.

Щоб стати справжніми агентами змін і відбудови, заклади вищої освіти мають здійснити внутрішню трансформацію та переосмислити власну місію й стратегічні цілі, орієнтуючись на посилення соціальної відповідальності та рівня суспільної залученості [2, с. 96]. Це вимагає розробки нових стратегій. Так, відповідно до Стратегії розвитку ТНПУ на 2026-2030 рр. університет позиціонує себе не лише як освітню інституцію, а як екосистему знань, розвитку людського потенціалу та суспільної стійкості, що інтегрує освіту, науку, інновації, культуру та служіння громаді. Вона, серед іншого, також базується на концепції «третьої місії» університету. Поміж ключових цілей, які представлені у «НАПРЯМІ 6. Соціальна відповідальність і третя місія» в межах стратегічної моделі розвитку «4Т», яка реалізується через її складову – «Тактику» (гнучке управління змінами), виокремлено цілі, які стосуються туристичної складової прогромадськості ТНПУ. Серед них варто відзначити такі: партнерство з громадами та регіональний розвиток; соціальні, волонтерські та ветеранські програми; культурно-освітня та просвітницька діяльність; громадянські й демократичні цінності [4]. Зафіксовані у стратегії орієнтири закріплюють туристичну складову як практичний інструмент реалізації соціально відповідальної

місії університету та суспільноорієнтованого навчання.

Сьогодні туристична складова прогромадськості ТНПУ містить такі елементи: *освітній* (підготовка майбутніх фахівців за бакалаврськими та магістерськими освітніми програмами, а також післядипломна освіта за спеціальністю «Туризм та рекреація»); *науковий* (надання консультацій, розробка наукових проєктів та пропозицій, туризмологічні дослідження тощо); *музейно-екскурсійний* (використання інфраструктури ТНПУ з туристично-екскурсійною метою, зокрема Музейного комплексу університету (геологічного музею та ін.), Біблійного саду, Дзвенигородського геостаціонару, Голицького біостаціонару); *академічно-мобільний* (організація академічної мобільності, освітнього й наукового туризму); *організаційний* (ТНПУ – майданчик різноманітних заходів міжнародного, національного, регіонального та місцевого рівнів).

Потенціал ЗВО для планування, організації, проведення просвітницьких, культурних, соціокультурних, екологічних заходів, започаткування інших ініціатив для громади може успішно використовуватися для розвитку місцевого туризму [6, с. 118]. У нашому кейсі найперспективнішими є такі види туризму: освітній, MICE-туризм, науковий, екологічний, культурно-пізнавальний, спортивний, молодіжний тощо.

Отже, ТНПУ на основі наявного досвіду прогромадської діяльності та нових векторів стратегічного розвитку може пропонувати туристичні напрями взаємодії багатьом громадам. Водночас сам університет виступає як комплексний туристичний об’єкт, що підкреслює його унікальність. Наявний потенціал ЗВО дає змогу ефективно реалізовувати «третю місію» задля розвитку туризму та соціально-економічного зростання громад.

Список використаних джерел:

1. Бесарабчук Г. Концептуальне моделювання формування прогромадського університету в умовах суспільних трансформацій. Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика» Серія «Педагогіка». 2026. Випуск 22 (43). URL: https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/875/728.

2. Васиньова Н. С. «Третя місія» українських університетів: виклики та перспективи в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2026. №1. С. 94-100.

3. Нехаєнко О. Литовченко А. (Ре)концептуалізація третьої місії українських університетів в умовах війни через соціальну відповідальність та інституційну стійкість. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2026. Випуск 2(70). С. 41-58.

4. Офіційний сайт Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. URL: https://tnpu.edu.ua/.

5. Порадник: Як співпрацювати університетам і громадам. Університетам і громадам / за ред. Д. Шеренговського, К. Мезенцева, К. Шуварської. Львів, 2024. URL: https://auu.com.ua/wp-content/uploads/2024/03/poradnyk_web.pdf.

6. Третя місія університетів. Керівництво з впровадження: методичний посібник / ред. д. філос. н., проф. М. О. Нестерова: Суми: Університетська книга, 2025. 126 с.
7. Усик В. Третя місія університетів України в контексті війни та відновлення. Вчені записки Університету «КРОК». 2025. № 2(78). С. 35–43.

Тарас ЗАСТАВЕЦЬКИЙ
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії України і туризму
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ТУРИЗМІ: ЦИФРОВІ ТРЕНДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ

Сучасний туристичний сектор перебуває під впливом масштабної цифрової трансформації, яка змінює не лише способи просування та продажу туристичних послуг, а й принципи формування туристичного продукту, управління дестинаціями та взаємодії між туристами, бізнесом і органами влади. Цифрові технології поступово перетворюються з допоміжного інструменту на стратегічний фактор розвитку туристичної індустрії.

Одним із найбільш вагомих трендів сучасного туризму є використання *штучного інтелекту (Artificial Intelligence, AI)*. AI-технології можуть застосовуватися для аналізу поведінки туристів, прогнозування попиту, персоналізації пропозицій, автоматизації комунікації з клієнтами та оптимізації операційних процесів.

Особливого поширення набувають генеративні системи штучного інтелекту, які дають змогу створювати персоналізовані туристичні маршрути (інструменти на базі мовних моделей здатні за лічені секунди скласти детальний маршрут містом з урахуванням часу доби, погоди, ваших інтересів (наприклад, "тільки арт-галереї та веганські кафе") та транспортного сполучення), формувати рекомендації щодо місць розміщення, харчування та дозвілля, автоматично генерувати інформаційний і рекламний контент, здійснювати багатомовну комунікацію з туристами. Відповідно, роль туристичного підприємства поступово зміщується від простого надання стандартизованої послуги до конструювання індивідуалізованого туристичного досвіду.

Другим важливим трендом є *Big Data* та *аналітика даних***.** Туристичний бізнес генерує та використовує значні масиви інформації: дані бронювання, пошукові запити, відгуки, геолокаційні дані, інформацію із соціальних мереж, відомості про переміщення туристів і транзакції. Їх комплексний аналіз дозволяє прогнозувати туристичний

попит, визначати найбільш перспективні сегменти споживачів, виявляти сезонні коливання та оцінювати навантаження на окремі об'єкти дестинації.

Ще одним важливим напрямом є розвиток *smart tourism destinations – «розумних» туристичних дестинацій***.** Їхня концепція базується на інтеграції цифрової інфраструктури, даних та інноваційних сервісів для покращення туристичного досвіду і підвищення ефективності управління територією. Система smart tourism може охоплювати цифрові карти, мобільні додатки, сенсори, системи моніторингу туристичних потоків, електронні квитки, цифрові інформаційні центри та аналітичні платформи.

Важливе значення у цьому контексті має *Internet of Things (IoT)***.** Підключені до мережі сенсори та пристрої можуть використовуватися для моніторингу кількості відвідувачів, транспортних потоків, стану туристичної інфраструктури, споживання енергії та інших параметрів. Такі рішення створюють можливості для оперативного управління туристичними потоками та зменшення надмірного навантаження на популярні об'єкти.

Особливе місце серед інновацій посідають *віртуальна (VR)* та *доповнена реальність (AR)***.** VR дозволяє потенційному туристу здійснити віртуальну подорож до дестинації ще до фактичного придбання туристичного продукту. AR, своєю чергою, може доповнювати фізичне середовище цифровими інформаційними шарами: історичними довідками, навігацією, мультимедійними матеріалами або 3D-реконструкціями.

Такі технології мають особливу перспективність для культурного туризму, музеїв, історичних пам'яток і природоохоронних територій. Вони також можуть сприяти популяризації цифровізованої культурної спадщини.

Не менш значущим трендом є *мобілізація туристичного досвіду через смартфони та мобільні застосунки*. Сучасний турист використовує мобільний пристрій практично на всіх етапах подорожі: від пошуку інформації та бронювання до навігації, оплати послуг, комунікації та публікації власного контенту. Відтак мобільний застосунок дестинації може виконувати функції цифрового путівника, навігатора, системи бронювання, електронного квитка та персонального асистента.

Важливу роль відіграють також *цифрові платформи та онлайн-агрегатори***,** які трансформували традиційні моделі туристичного посередництва. Вони дозволяють туристам порівнювати пропозиції, бронювати транспорт і проживання, здійснювати платежі та залишати відгуки. Водночас концентрація даних і доступу до клієнта на глобальних

платформах створює певні ризики для малих туристичних підприємств.

Наступним напрямом є *автоматизація та роботизація туристичного обслуговування***.** Чат-боти, голосові асистенти, автоматизовані системи бронювання, цифрові системи check-in/check-out та роботизовані рішення можуть зменшувати навантаження на персонал і забезпечувати цілодобову взаємодію з клієнтами. Особливо актуальним це є для готельного бізнесу, туристичних інформаційних центрів, транспортних вузлів та великих туристичних комплексів.

Окрему групу становлять *цифрові платіжні технології та безконтактні сервіси*. Мобільні платежі, QR-коди, електронні квитки та цифрові гаманці роблять туристичні послуги більш доступними й зручними. Інтеграція таких сервісів у єдину цифрову екосистему дає можливість сформувати безшовний туристичний досвід – від планування подорожі до повернення додому.

Важливим трендом стає також *використання цифрових технологій для сталого розвитку туризму***.** На основі даних про туристичні потоки можна визначати періоди пікового навантаження, прогнозувати потребу в ресурсах, оптимізувати транспортні потоки та спрямовувати туристів до менш завантажених локацій. Таким чином, цифровізація може бути не лише інструментом підвищення прибутковості, а й механізмом зменшення негативного впливу туризму на довкілля та місцеві громади.

Попри значні переваги цифровізації, використання інноваційних технологій у туризмі супроводжується низкою ризиків економічного, соціального, інформаційного, технологічного та етичного характеру. Тому цифрова трансформація туристичної сфери потребує не лише впровадження нових технологій, а й оцінки їх потенційних негативних наслідків.

Однією з головних проблем є *захист персональних даних і кібербезпека***.** Під час бронювання, онлайн-оплати та використання мобільних застосунків туристи передають персональну, платіжну та геолокаційну інформацію. Її витік або незаконне використання може призвести до фінансових втрат, шахрайства та порушення конфіденційності. Кібератаки також здатні паралізувати роботу готелів, туристичних операторів, систем бронювання та інших об'єктів туристичної інфраструктури.

Суттєвим ризиком є *надмірна залежність від цифрової інфраструктури***.** Збої інтернету, електропостачання, серверів або програмного забезпечення можуть призвести до порушення роботи систем бронювання, платежів, навігації та електронної реєстрації. Чим вищий рівень цифровізації, тим більшою може бути вразливість туристичного бізнесу до технічних збоїв.

Важливою проблемою залишається *цифрова нерівність***.** Не всі туристи мають однаковий доступ до сучасних пристроїв, інтернету та цифрових сервісів. Особливо це стосується людей старшого віку, осіб із низьким рівнем цифрової грамотності та людей з інвалідністю. Повна заміна традиційного обслуговування цифровими каналами може обмежити доступ окремих груп населення до туристичних послуг.

Окремі ризики пов'язані з *використанням штучного інтелекту***.** AI-системи можуть генерувати недостовірну інформацію, надавати помилкові рекомендації або відтворювати алгоритмічні упередження. Крім того, персоналізовані алгоритми здатні маніпулювати поведінкою споживачів, стимулюючи імпульсивні покупки та формуючи залежність від цифрових рекомендацій.

Ще однією загрозою є *поширення фейкової інформації, підроблених відгуків і шахрайських пропозицій*. Розвиток генеративного AI та deepfake-технологій ускладнює визначення достовірності цифрового контенту, що може негативно впливати на рішення туристів і рівень довіри до онлайн-сервісів.

Надмірна автоматизація може мати й *соціальні наслідки***,** зокрема скорочення потреби в окремих видах праці та зменшення безпосередньої комунікації між туристом і працівником. Водночас постійне використання смартфонів, цифрових платформ та сповіщень може спричиняти інформаційне перевантаження і знижувати якість безпосереднього туристичного досвіду.

Цифрові технології можуть також сприяти *стандартизації туристичної поведінки та надмірній концентрації туристичних потоків***.** Алгоритми часто рекомендують одні й ті самі популярні місця, що посилює проблему overtourism («перенасиченого туризму»), створює додаткове навантаження на інфраструктуру, довкілля та місцеві громади.

Не слід ігнорувати й *екологічні аспекти цифровізації***.** Робота дата-центрів, виробництво електронних пристроїв та постійне оновлення цифрового обладнання потребують значних ресурсів і створюють електронні відходи.

Особливої уваги потребує проблема *цифрових компетентностей персоналу***.** Технологічне обладнання саме по собі не забезпечує цифрової трансформації. Працівники повинні володіти навичками роботи з даними, цифровими платформами, системами автоматизації, AI-інструментами та цифровими каналами комунікації.

Для України цифровізація туризму має додаткове стратегічне значення. Вона може сприяти відновленню туристичної інфраструктури, підвищенню міжнародної видимості українських

дестинацій, цифровізації культурної спадщини, розвитку внутрішнього туризму та інтеграції українського туристичного сектору до європейського цифрового простору.

Таким чином, інноваційні технології стають одним із ключових факторів трансформації сучасного туризму. Основними цифровими трендами є розвиток штучного інтелекту, Big Data, IoT, хмарних технологій, VR/AR, мобільних застосунків, цифрових платформ, безконтактних платежів та автоматизованих сервісів. Їхнє комплексне використання забезпечує можливість персоналізувати туристичні пропозиції, оптимізувати діяльність підприємств, підвищити якість обслуговування, удосконалити управління туристичними потоками та посилити конкурентоспроможність дестинацій. Водночас ефективна цифрова трансформація потребує не фрагментарного впровадження окремих технологій, а побудови інтегрованої цифрової екосистеми на основі якісних даних, цифрових компетентностей та відповідального управління.

Список використаних джерел:

1.Лисюк, Т., Ройко, Л., Білецький, Ю. (2023). Цифрові інноваційні технології у сфері туризму України. Економіка та суспільство, (52). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-36.

2.Марусей Т.В. Інноваційні технології як інструмент розвитку ринку туристичних послуг. Інвестиції: практика та досвід № 12/2025. - С.117-122.

Оксана ЗАЯЧУК
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії та менеджменту туризму

Яна КРИВОКОНЬ
здобувачка магістерської освітньої програми
«Міжнародний туризм та туроперейтинг»

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СУЧАСНИЙ СТАН ВИНОРОБСТВА ТА ВИННОГО ТУРИЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ ПОДІЛЛЯ

Сучасне українське виноробство перебуває на етапі структурної трансформації, що проявляється у відновленні локального виноградарства, розвитку малих сімейних виноробень, поширенні крафтового виробництва та формуванні нових винних туристичних дестинацій. Особливого значення у цьому процесі набуває Поділля – територія, яка охоплює, зокрема, частини Тернопільської, Хмельницької та Вінницької областей і має сприятливе поєднання

природних, історико-культурних та туристичних ресурсів. Сучасні дослідження характеризують Поділля як перспективний регіон відродження локального виноробства, насамперед на основі малих і сімейних виробників.

Поділля історично пов'язане з виноградарством і виноробством, особливо в районах, прилеглих до Дністра. Історично важливими осередками виноробства були, зокрема, Заліщики, Бакота, території поблизу Кам'янця-Подільського та Могилева-Подільського.

Однією з ключових характеристик сучасного етапу є перехід від орієнтації на масове виробництво до розвитку малих сімейних та крафтових виноробень. Для них характерними є невеликі площі виноградників, ручна праця, використання локальної сировини, експериментування із сортами та технологіями, а також формування прямого зв'язку між вином, місцевістю та виробником. Дослідження сучасного крафтового виноробства Поділля показують, що цей сегмент формується як окремий напрям малого аграрного підприємництва з потенціалом створення доданої вартості та розвитку сільських територій.

Хмельницька область є одним із найбільш помітних центрів сучасного відродження виноробства Поділля. Особливий потенціал мають території басейну Дністра та Бакоти, де формуються малі виноробні господарства. Серед сучасних представників регіону – родинна виноробня Зелениці, Bohdan's Winery, Kalyus Winery, Old Town Winery, Bakota Bay, Koblia Vino, виноградна садиба Онищуків. Всі вищеперераховані винарні – приклад крафтового виноробства Поділля. Показовим прикладом є виноробня Зелениці, розташована в с. Боришківці Кам'янець-Подільського району. Виробник поєднує власне виноградарство та виноробство і пропонує дегустації та екскурсії за попереднім записом. Серед актуального асортименту представлені, зокрема, вина з сортів Йоханітер, Рислінг та Гурзуфський рожевий, що демонструє орієнтацію регіональних виробників на адаптовані та альтернативні сорти.

Тернопільська область характеризується меншою масштабністю виноградарства порівняно з традиційними південними виноробними регіонами України, однак має значний потенціал розвитку локального виробництва. Особливо важливими є прилеглі до Дністра та Збруча території. Показовим сучасним виробником є родинна виноробня Father's Wine (Татове вино), яка відроджує виноградарські традиції Тернопільщини. Виноградарство Тернопільської області залишається невеликим за масштабами, вирізняється у порівнянні з іншими областями регіону незначними площами та обсягами вирощування

винограду. Це дозволяє характеризувати сучасний виноробний сектор Тернопільщини передусім як локальний та спеціалізований, але ще не масовий.

Вінницька область має особливе значення для перспективного розвитку виноградарства Поділля. Південні райони Вінницької області (передусім території сучасних Могилів-Подільської та Ямпільської громад) мають сприятливі передумови для розвитку виноградарства. Серед основних чинників – підвищення температур та зміна режиму опадів, які поступово створюють сприятливіші умови для культури винограду. Найбільш відомими виноробнями Вінничини наразі є Винний дім Гігінеішвілі та GIGI Winery.

Важливим фактором розвитку винної культури Вінниччини стало формування професійного середовища виноробів та проведення спеціалізованих заходів. Зокрема, у 2023 році у Вінниці відбулися Vinnytsia Wine Days, де були представлені винокурні Поділля, зокрема «Винний дім Гігінеішвілі», Bohdan's Winery, Father's Wine, «Родинна виноробня Зелениці» та інші виробники. Організатори позиціонували захід як інструмент популяризації українського вина та просування Поділля як перспективного регіону виноробства й еногастрономічного туризму.

Порівняння Тернопільської, Хмельницької та Вінницької областей дозволяє виділити три взаємопов'язані особливості сучасного виноробства Поділля.

По-перше, регіон характеризується фрагментарністю виробничої бази та переважанням малих виробників. На відміну від Одеської, Миколаївської чи Закарпатської областей, Поділля не має значної концентрації великих промислових виноробних підприємств.

По-друге, відбувається територіальна адаптація виноградарства до кліматичних змін. Потепління та зміна водного режиму поступово розширюють можливості вирощування технічних сортів винограду в регіонах, які раніше вважалися периферійними для українського виноробства. Така тенденція особливо актуальна для Вінницької області.

По-третє, сучасні виноробні дедалі частіше інтегрують виробництво із винним туризмом, гастрономією та локальною ідентичністю. Дегустації, екскурсії, відвідування виноградників і безпосередній контакт із виноробом стають складовими не лише маркетингової, а й туристичної моделі підприємства. Приклад виноробні Зелениці демонструє безпосереднє поєднання виробництва з дегустаційно-екскурсійною діяльністю.

Важливим чинником розвитку галузі є також нормативне

спрощення діяльності малих виробників. Зміни законодавства щодо малих виноробних виробництв створили передумови для легалізації та розвитку невеликих господарств, орієнтованих на локальну сировину та обмежені обсяги виробництва.

Порівняльний аналіз Тернопільської, Хмельницької та Вінницької областей свідчить про неоднорідність сучасного розвитку виноробства Поділля. Відмінності проявляються не лише у масштабах виробництва, а й у ступені концентрації малих виноробень, розвитку винного туризму, використанні природно-ресурсного потенціалу та рівні сформованості регіональної винної ідентичності та винного туризму.

Конкурентною перевагою Поділля може стати не масштаб виробництва, а формування територіально ідентифікованого винного продукту, який поєднуватиме місцевий теруар, авторське виноробство, гастрономію, культурну спадщину та винний туризм.

Список використаних джерел:

1. Антошкова Н.А. Перспективи розвитку крафтового виноробства Поділля. Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Умань, 30 жовтня 2025 р.). Умань: Уманський НУС, 2025. С. 189-191.

2. АНТОШКОВА Н. Перспективи впровадження крафтових локальних вин у карту напоїв ресторану. *Development Service Industry Management*, 2025. № 4. С. 301-308. https://doi.org/10.31891/dsim-2025-12(43)

3. Державна служба статистики України. Статистичні матеріали щодо виробництва та урожайності винограду у 2025 році. Київ : Держстат, 2025.

Владислав МЕЛЬНИЧУК
здобувач магістерської освітньої програми
«Міжнародний туризм та крос-культурні комунікації»
Науковий керівник –
кандидат географічних наук, доцент,
завідувач кафедри географії України і туризму
Інна ПОПЛАВСЬКА
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ПОДОРОЖ ЧЕРЕЗ МОВУ: МОВНІ ТУРИ У ПРОСТОРІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Сучасний туризм дедалі частіше поєднує рекреаційну, пізнавальну та освітню функції. Одним із проявів такої трансформації є розвиток мовного туризму, за якого вивчення або вдосконалення іноземної мови стає важливою мотивацією подорожі. Мовний тур дає туристу можливість не лише відвідувати нову країну, а й безпосередньо

взаємодіяти з її культурним і мовним середовищем.

Туризм загалом має значний соціокультурний потенціал, оскільки створює умови для контакту представників різних суспільств, ознайомлення з іншими традиціями, моделями поведінки та світоглядними цінностями [1]. Саме тому мовний туризм доцільно розглядати не лише як форму освітніх подорожей, але й як один із засобів розвитку міжкультурної комунікації.

Поняття мовного туризму охоплює подорожі, у яких вивчення іноземної мови є основною або додатковою метою. Такі подорожі можуть включати мовні курси, навчання у спеціалізованих школах, літні мовні табори, університетські програми, проживання у приймаючих сім'ях, екскурсії та культурно-пізнавальні заходи. Важливою особливістю мовного туру є те, що процес навчання не обмежується аудиторією. Значна частина мовної практики відбувається під час повсякденного спілкування, відвідування закладів харчування, музеїв, магазинів, культурних подій та інших туристичних об'єктів [2].

Саме поєднання навчального і туристичного компонентів формує особливий характер мовної подорожі. Турист отримує можливість застосовувати мову у реальному комунікативному середовищі, що допомагає подолати бар'єр між теоретичними знаннями та практичним використанням мови. Дослідження мовних подорожей показують, що прагнення вдосконалити мовні навички впливає на характер туристичного досвіду та часто стимулює активніший контакт із місцевим населенням і культурою країни перебування [3].

Мова у такому випадку виступає не лише засобом передавання інформації, а й своєрідним ключем до розуміння культури. У процесі живого спілкування турист знайомиться з нормами поведінки, особливостями гумору, етикетом, традиціями, невербальними формами комунікації та специфікою повсякденного життя іншого суспільства. Це сприяє глибшому сприйняттю країни, ніж звичайне спостереження за туристичними пам'ятками.

Мовні тури створюють особливо сприятливе середовище для формування міжкультурної комунікативної компетентності. Її сутність полягає не лише у правильному використанні іноземної мови, а й у здатності ефективно взаємодіяти з представниками інших культур, розуміти відмінності у цінностях і соціальних нормах, інтерпретувати поведінку співрозмовника та уникати стереотипних оцінок [4].

Учасник мовного туру постійно стикається із ситуаціями, в яких необхідно адаптувати власну комунікативну поведінку. Навіть звичайні побутові дії – замовлення їжі, користування громадським транспортом, спілкування з господарями помешкання чи участь у

культурному заході – стають практикою міжкультурної взаємодії. Такі ситуації формують гнучкість у спілкуванні, толерантність до відмінностей та здатність дивитися на звичні явища з іншої культурної перспективи.

Особливе значення має мовне занурення. Перебуваючи в іншомовному середовищі, турист змушений регулярно використовувати мову поза формальним навчальним процесом. Це створює природні умови для розвитку словникового запасу, навичок аудіювання та усного мовлення. Разом із тим мовне занурення дозволяє краще зрозуміти культурний контекст, у якому функціонує мова.

Важливою складовою мовних турів є проживання у приймаючих сім'ях або активна взаємодія з місцевими громадами. Такий формат забезпечує неформальний контакт із носіями мови та дозволяє побачити повсякденне життя країни «зсередини». Для туриста це означає перехід від ролі пасивного спостерігача до безпосереднього учасника соціокультурного середовища.

Водночас мовна подорож може супроводжуватися певними труднощами. Обмежений словниковий запас, страх зробити помилку, незвичні акценти або відмінності в комунікативних нормах можуть викликати дискомфорт. Проте саме подолання таких ситуацій сприяє формуванню впевненості у використанні іноземної мови. Дослідження мовних туристів показують, що їхнє прагнення адаптуватися до мови місцевого населення може супроводжуватися труднощами, але водночас створює відчуття особистого досягнення [3].

Мовний туризм має значний потенціал і для розвитку туристичних дестинацій. Він поєднує діяльність мовних шкіл, університетів, туристичних операторів, закладів розміщення, екскурсійних компаній, культурних установ і транспортних підприємств. Завдяки цьому мовні програми можуть створювати додатковий туристичний попит та сприяти довшому перебуванню іноземних відвідувачів у дестинації.

Особливо привабливими є країни та міста, де можна поєднати якісне мовне навчання з насиченим культурним середовищем. У цьому контексті важливими елементами мовного туристичного продукту стають екскурсії, культурні події, гастрономічні програми, знайомство з традиціями та неформальне спілкування з місцевими жителями [2]. Отже, конкурентоспроможність мовного туру значною мірою залежить не лише від якості навчальної програми, але й від загального культурного досвіду туриста.

Для України розвиток мовного туризму також може бути перспективним напрямом. Українська мова, культура, історична

спадщина та сучасний міжнародний інтерес до України формують потенційний попит на програми для іноземців, які прагнуть вивчати українську мову безпосередньо у мовному та культурному середовищі.

Такі програми можуть включати інтенсивні мовні курси, проживання у приймаючих сім'ях, тематичні екскурсії, гастрономічні майстер-класи, відвідування культурних заходів, спілкування з місцевими громадами. У перспективі мовні тури можуть сприяти не лише розвитку освітнього туризму, але й популяризації української мови та культури у світі.

Разом із тим розвиток мовного туризму потребує якісної організації програм, професійної підготовки викладачів, безпечного та комфортного середовища, міжнародного просування та співпраці між закладами освіти й туристичними підприємствами. Важливо, щоб мовний тур не зводився лише до формального навчання, а забезпечував реальну взаємодію туриста з культурним середовищем.

Отже, мовні тури є особливою формою туристичної мобільності, у якій подорож, навчання та міжкультурна взаємодія утворюють єдиний досвід. Їх цінність полягає не лише у вдосконаленні мовних навичок, а й у можливості глибше пізнати інше суспільство, подолати культурні стереотипи та розвинути здатність до діалогу.

Список використаних джерел:

1. Поплавська І. В. Світогляднича роль туризму та його соціокультурний вплив // Від географії до географічного українознавства: еволюція освітньо-наукових ідей та пошуків: матеріали міжнародної наукової конференції, Чернівці, 11–13 жовтня 2016 р. Чернівці, 2016. С. 138–139.

2. Iglesias M. The Role of Travel-Related Aspects in the Language Tourism Experience. *Enlightening Tourism. A Pathmaking Journal*. 2017. Vol. 7, No. 2. DOI: 10.33776/et.v7i2.3153.

3. Carvalho I. "It's nice when they speak back to you in Chinese!" Insights into Linguistic Accommodation in Language Travel. *European Journal of Tourism Research*. 2021. Vol. 28. Article 2813. DOI: 10.54055/ejtr.v28i.1976.

4. Byram M. *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence: Revisited*. 2nd ed. Bristol: Multilingual Matters, 2021. DOI: 10.21832/9781800410251.

Інна ПОПЛАВСЬКА
кандидат географічних наук, доцент,
завідувач кафедри географії України і туризму

Владислав МІНСЬКИЙ
здобувач бакалаврської освітньої програми
«Середня освіта (Інформатика, математика,
основи STEM-навчання)»

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

Сучасний міжнародний туризм розвивається під впливом глобалізації, цифровізації, зміни поведінки споживачів та посилення конкуренції між туристичними дестинаціями. Важливим чинником його подальшої трансформації стають інноваційні технології, які змінюють способи організації подорожей, взаємодії з туристами, просування туристичних продуктів та управління туристичними потоками.

Міжнародний туристичний ринок характеризується високою залежністю від економічних, політичних і безпекових чинників, а також значною просторовою нерівномірністю туристичних потоків. Це вимагає постійної адаптації туристичних підприємств і дестинацій до нових умов функціонування [1; 2]. Особливо актуальним це є в умовах геополітичних змін, які можуть істотно впливати на напрями та інтенсивність міжнародних туристичних потоків [3].

Одним із ключових напрямів розвитку міжнародного туризму є цифровізація. Сьогодні більшість етапів організації подорожі може здійснюватися онлайн: пошук інформації, бронювання житла та транспорту, купівля квитків, здійснення платежів, планування маршрутів, отримання навігаційних і консультаційних послуг.

Подальший розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сприяв переходу від традиційної моделі туризму до електронного туризму, а згодом - до концепції Smart Tourism. Вона передбачає використання цифрових платформ, мобільних застосунків, інтелектуальних систем, великих даних та автоматизованих сервісів для покращення туристичного досвіду [4].

Особливий потенціал у міжнародному туризмі має штучний інтелект. Його використання дозволяє аналізувати поведінку туристів, прогнозувати попит, формувати персоналізовані пропозиції та автоматизувати обслуговування. Чат-боти й віртуальні помічники

можуть забезпечувати цілодобову комунікацію з туристами, відповідати на запитання, допомагати з бронюванням та надавати рекомендації.

До основних напрямів використання штучного інтелекту в міжнародному туризмі належать персоналізація туристичних послуг, прогнозування попиту, автоматичний переклад, аналіз відгуків, формування маршрутів та оптимізація ціноутворення. Водночас розвиток AI потребує належного захисту персональних даних, формування цифрових компетентностей працівників і створення відповідної технологічної інфраструктури [5].

Важливим інструментом розвитку туристичної галузі є також Big Data. Аналіз великих масивів інформації про бронювання, туристичні переміщення, пошукові запити, геолокацію та поведінку споживачів дозволяє краще оцінювати попит, виявляти сезонні тенденції та прогнозувати туристичні потоки. Це створює можливість перейти від реактивного управління до прогнозного, коли рішення приймаються на основі аналізу майбутніх тенденцій.

Перспективними є також технології віртуальної та доповненої реальності. VR дає можливість ознайомитися з туристичним об'єктом ще до початку подорожі. Турист може здійснити віртуальну екскурсію музеєм, готелем, історичною пам'яткою чи природним об'єктом. Такі технології мають значний маркетинговий потенціал, оскільки допомагають формувати зацікавлення дестинацією.

Доповнена реальність може використовуватися безпосередньо під час подорожі. За допомогою смартфона турист отримує додаткову інформацію про архітектурні об'єкти, культурні пам'ятки, туристичні маршрути та історичні події. Таким чином, традиційний туристичний простір доповнюється цифровим контентом.

Важливого значення набуває концепція Smart Tourism, що передбачає формування інтелектуального туристичного середовища. Воно об'єднує цифрову інфраструктуру, транспорт, туристичні підприємства, органи управління та інформаційні сервіси. Такий підхід дозволяє краще управляти туристичними потоками, зменшувати надмірне навантаження на популярні об'єкти та оперативно надавати туристам необхідну інформацію [4].

Поширення набувають і безконтактні технології: електронна реєстрація на рейси, мобільні посадкові талони, цифрові платежі, QR-коди, автоматизовані системи контролю та електронні ключі в готелях. Вони спрощують обслуговування, скорочують час очікування та підвищують комфорт туристів.

Інноваційні технології можуть також сприяти сталому розвитку туризму. Цифрові системи дають можливість контролювати

туристичне навантаження, оптимізувати використання ресурсів, управляти транспортними потоками та популяризувати екологічно відповідальну поведінку туристів.

Для України цифрові технології можуть стати важливою складовою майбутнього відновлення туристичної сфери. Перспективними напрямами є створення цифрових туристичних платформ, віртуальних турів, оцифрування культурної спадщини, використання штучного інтелекту в туристичному маркетингу та впровадження інструментів прогнозування туристичних потоків.

Водночас технологічний розвиток пов'язаний із певними викликами. До них належать висока вартість цифрових рішень, нерівномірний доступ підприємств до сучасних технологій, недостатній рівень цифрових навичок персоналу, кіберзагрози та ризики неправомірного використання персональних даних.

Отже, інноваційні технології є важливим стратегічним ресурсом розвитку міжнародного туризму. Штучний інтелект, Big Data, VR і AR, цифрові платформи, безконтактні сервіси та Smart Tourism сприяють персоналізації туристичних послуг, підвищенню ефективності управління, покращенню якості обслуговування та зміцненню конкурентоспроможності туристичних дестинацій.

Перспективи міжнародного туризму дедалі більше залежатимуть від здатності поєднувати інновації, безпеку, сталий розвиток і орієнтацію на потреби туриста. Для України впровадження сучасних цифрових технологій може стати одним із ключових інструментів модернізації туристичної галузі та її інтеграції у міжнародний туристичний простір.

Список використаних джерел:

1. Кузишин А. В. Міжнародний туристичний бізнес : навчальне видання. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2019. 146 с. URL: https://tnpu.edu.ua/faculty/geo/tur/kuzyshyn.php.

2. Кузишин А. В., Черешнюк Т. О., Поплавська І. В., Добровольська С. Я. Географічні аспекти формування іноземних туристичних потоків України: стан і проблеми формування. *Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки*. 2021. Т. 26, № 1(38). С. 117–134. DOI: https://doi.org/10.18524/2303-9914.2021.1(38).234684.

3. Кузишин А. В., Поплавська І. В. Зміни в міжнародних туристичних потоках під впливом вимушеної мілітаризації Центрально-Східної Європи. *Індустрія гостинності: стан, тенденції розвитку та перспективи галузі в умовах війни: матеріали Міжнародного науково-практичного форуму*. Львів, 2023. С. 10–16. URL: https://lpnu.ua/sites/default/files/2023/pages/22752/03luschik-mariyaindustriya-gostinnosti-zbirnik-tez.pdf.

4. Buhalis D. Technology in tourism – from information communication technologies to eTourism and smart tourism towards ambient intelligence tourism: a perspective article. *Tourism Review*. 2020. Vol. 75, No. 1. P. 267–272. DOI: https://doi.org/10.1108/TR-06-2019-0258.

5. H Thees, S Kergroach, J Stacey. Artificial Intelligence and Tourism: G7/OECD Policy Paper. *OECD Tourism Papers*. 2024. No. 2024/02. Paris : OECD Publishing. DOI: https://doi.org/10.1787/3f9a4d8d-en.

Богдан ПУШКАР
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії України і туризму
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

КРИЗОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У ТУРИСТИЧНИХ ПЕРЕВЕЗЕННЯХ: ЦИФРОВІ МЕХАНІЗМИ РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ

Туристичні автобусні перевезення є важливою складовою туристичної інфраструктури, оскільки забезпечують переміщення туристів між пунктами відправлення, місцями проживання, туристичними об'єктами та пунктами перетину державного кордону. Водночас автобусний транспорт безпосередньо залежить від стану дорожньої інфраструктури, погодних умов, транспортної ситуації, технічного стану транспортних засобів та безпекової ситуації в регіоні. Для України цей комплекс ризиків доповнюється воєнними загрозами, повітряними тривогами, пошкодженням транспортної інфраструктури, тимчасовим перекриттям доріг та необхідністю оперативної зміни маршрутів.

У таких умовах кризовий менеджмент у туристичних перевезеннях має передбачати не лише реагування на вже виниклу надзвичайну ситуацію, а й постійний моніторинг ризиків, прогнозування їх виникнення та своєчасне інформування водіїв і туристів. Особливого значення набувають цифрові технології: GPS-моніторинг, геолокаційні сервіси, мобільні застосунки, цифрове планування маршрутів, електронні системи контролю та штучний інтелект (AI).

Актуальність цифровізації пасажирських перевезень підтверджується і сучасними змінами в Україні. У вересні 2026 р. Міністерство з відновлення, інфраструктури та транспорту України оприлюднило проєкт змін до законодавства, спрямований, зокрема, на створення правових засад обов'язкового GPS-моніторингу транспортних засобів на міжнародних, міжобласних та міських автобусних маршрутах. Передбачається автоматизований збір, передавання та обробка інформації про місцезнаходження, швидкість і дотримання графіка руху в режимі реального часу [1].

Першим елементом цифрового кризового менеджменту є **GPS-моніторинг туристичного транспорту**. Його функція полягає не лише у визначенні місцезнаходження автобуса, а й у формуванні інформаційної основи для оперативного управління. Дані про координати, швидкість, напрямок руху та відхилення від запланованого маршруту можуть надходити до диспетчерського

центру в режимі реального часу. У разі аварії, вимушеної зупинки, різкої зміни швидкості або відхилення від маршруту оператор отримує можливість швидко визначити місце перебування транспортного засобу та організувати подальші дії. Саме тому GPS-моніторинг доцільно розглядати як інструмент не тільки контролю, а й раннього виявлення кризової ситуації.

Другим аспектом є **мобільні застосунки та геолокація**. Їх використання дозволяє створити двосторонній інформаційний зв'язок між перевізником, туристичною групою та диспетчерською службою. Туристи можуть отримувати push-повідомлення про зміну маршруту, затримку, небезпечну ділянку дороги або необхідність тимчасової зупинки. Водночас геолокація може використовуватися для визначення місцезнаходження туристичної групи та координації допомоги у разі надзвичайної ситуації. Важливо, щоб мобільний сервіс не замінював офіційні системи оповіщення, а доповнював їх.

Третім напрямом є **цифрове планування та динамічне коригування маршрутів**. Традиційно маршрут автобуса визначається до початку поїздки, однак у кризових умовах він має розглядатися як змінна система. Інформація про ДТП, ремонтні роботи, затори, перекриття доріг, погодні умови або інші загрози може бути використана для автоматичного пошуку альтернативного маршруту. Такий підхід відповідає концепції Intelligent Transport Systems (ITS), у межах якої Європейський Союз розвиває обмін цифровими даними про рух, дорожню інфраструктуру, обмеження та подорожі в режимі реального часу [2].

Для України особливо важливим фактором ризику є **воєнна ситуація**. Туристичний автобусний маршрут може проходити територіями, де змінюється рівень безпеки, виникають тимчасові обмеження руху або пошкоджується транспортна інфраструктура. Окрему проблему становлять **повітряні тривоги**. У таких умовах система кризового управління повинна забезпечувати швидке отримання інформації про загрозу, визначення безпечного місця для зупинки та інформування пасажирів про подальші дії. Сучасна система оповіщення України передбачає диференціацію повітряних загроз за рівнями та розвиток цифрових каналів інформування; зокрема, уряд передбачив інтеграцію інформації про повітряні загрози з мобільними застосунками [3]. Для туристичних перевезень це створює можливість інтегрувати інформацію про безпекову ситуацію в цифрову систему управління маршрутом.

Не менш суттєвим ризиком є **перекриття доріг** через аварії, ремонтні роботи, стихійні явища, військові загрози або інші

надзвичайні обставини. У цьому випадку GPS-дані мають поєднуватися з інформацією про дорожню мережу та актуальними повідомленнями відповідних служб. Диспетчерська система повинна не просто зафіксувати факт зупинки автобуса, а оцінити можливі альтернативи: продовження руху після усунення перешкоди, зміна маршруту або організація тимчасової зупинки. Таким чином, цифрове планування забезпечує перехід від статичного до адаптивного управління туристичними перевезеннями.

Четвертим аспектом є **електронні системи контролю та комунікації**. Їхнє завдання полягає в об'єднанні даних GPS, навігації, дорожньої ситуації, повідомлень про небезпеки та інформації від водія в єдине інформаційне середовище. Європейський досвід ITS демонструє важливість сумісності та безперервності цифрових транспортних сервісів, а також доступності актуальної інформації про рух і дорожню ситуацію [2]. Для туристичного транспорту це означає можливість формування єдиного каналу взаємодії між водієм, диспетчером, туристами та, за потреби, екстреними службами.

П'ятим елементом є **оперативне інформування туристів**. У кризовій ситуації навіть технічно правильне рішення перевізника буде недостатнім, якщо пасажири не розуміють, що відбувається. Тому цифрова система має забезпечувати короткі, зрозумілі та своєчасні повідомлення: про небезпеку, вимушену зупинку, зміну маршруту, орієнтовний час затримки та подальший порядок дій. Особливо важливо уникати суперечливих повідомлень із різних джерел. Саме тому кризова комунікація повинна бути централізованою та синхронізованою.

Шостим, перспективним напрямом є **використання штучного інтелекту для прогнозування ризиків**. На відміну від традиційних систем, які переважно фіксують уже наявну проблему, AI може аналізувати великі масиви даних та виявляти закономірності, пов'язані з виникненням небезпечних ситуацій. До таких даних можуть належати GPS-траєкторії, швидкість і прискорення автобуса, інформація про дорожній рух, погодні умови, стан дорожнього покриття, історія аварійності та інші параметри. Наукові дослідження демонструють активний розвиток машинного навчання для прогнозування дорожньо-транспортних ризиків, рівня небезпеки та ймовірності аварій [4].

Перспективним є створення моделей, які визначатимуть не лише факт небезпеки, а й **імовірність її виникнення**. Наприклад, поєднання даних про складні погодні умови, інтенсивний рух, особливості дорожньої ділянки та нетипову поведінку автобуса може сформувати

підвищений рівень ризику. Система тоді може запропонувати водієві зменшити швидкість, а диспетчеру — розглянути альтернативний маршрут. Водночас AI доцільно використовувати як систему підтримки прийняття рішень, а не як повністю автономний механізм. Дослідники наголошують на проблемах якості даних, пояснюваності, надійності та перенесення моделей між різними транспортними середовищами [4; 5].

На основі розглянутих технологій пропонується шестиступенева модель цифрового кризового реагування в туристичних автобусних перевезеннях:

Рис. 1. Модель цифрового кризового реагування в туристичних автобусних перевезеннях

Примітка. Розроблено автором

На першому етапі GPS та інші цифрові датчики забезпечують постійний збір інформації про транспортний засіб. На другому система виявляє відхилення від нормального сценарію: зупинку, зміну маршруту, затримку або потрапляння в небезпечну зону. На третьому етапі AI може оцінити ймовірність розвитку небезпечної ситуації. Четвертий етап передбачає одночасне інформування водія, диспетчера та туристів. П'ятий полягає у виборі конкретного заходу: зупинка, зміна маршруту, пошук безпечної локації або виклик допомоги. На шостому етапі система фіксує результати події, що дозволяє вдосконалювати подальше планування та прогнозні моделі.

Таким чином, запропонована модель поєднує реактивний і проактивний підходи: система не тільки реагує на надзвичайну ситуацію, а й намагається виявити її передумови.

Цифровізація кризового менеджменту є перспективним напрямом підвищення безпеки туристичних автобусних перевезень. GPS-моніторинг забезпечує контроль місцезнаходження та параметрів руху транспортного засобу, мобільні застосунки та геолокація створюють оперативний канал комунікації з туристами, а цифрове планування дозволяє адаптувати маршрут до змін дорожньої та безпекової ситуації.

Для України особливого значення набуває здатність транспортної системи реагувати на воєнні ризики, повітряні тривоги та перекриття доріг. У цьому контексті ефективний кризовий менеджмент повинен передбачати не ізольоване використання окремих цифрових інструментів, а їхню інтеграцію в єдину систему моніторингу,

комунікації та прийняття рішень.

Найбільш перспективним напрямом подальшого розвитку є використання AI для прогнозування транспортних ризиків на основі поєднання GPS-даних, інформації про дорожній рух, погодних умов та історії небезпечних подій. Перехід від фіксації надзвичайної ситуації до її прогнозування може забезпечити більш проактивну модель кризового менеджменту. Водночас остаточні рішення у критичних ситуаціях мають залишатися під контролем відповідальних фахівців, а цифрові системи повинні функціонувати як інструмент підтримки їхніх рішень.

Список використаних джерел:

1. Міністерство з відновлення, інфраструктури та транспорту України. Повідомлення про оприлюднення проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України "Про автомобільний транспорт" щодо моніторингу транспортних засобів, що використовуються для перевезення пасажирів, та обстеження автостанцій». 24.09.2026. URL: https://mininfra.gov.ua/news/povidomlennia-pro-opryliudnennia-proiektu-zakonu-ukrainy2409.

2. European Commission. ITS Directive and Action Plan. Mobility and Transport. URL: https://transport.ec.europa.eu/transport-themes/smart-mobility/road/its-directive-and-action-plan_en.

3. Деякі питання оптимізації захисту населення та реагування на загрози засобів повітряного нападу: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.09.2026 № 1092. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1092-2026-п.

4. Ali Y., Hussain F., Haque M. M. Advances, challenges, and future research needs in machine learning-based crash prediction models: A systematic review. Accident Analysis & Prevention. 2024. Vol. 194. Art. 107378. DOI: https://doi.org/10.1016/j.aap.2023.107378.

5. Wahab L., et al. Enhancing road safety with machine learning: Current advances and future directions in accident prediction using non-visual data. Engineering Applications of Artificial Intelligence. 2024. Vol. 137. Part A. Art. 109086. DOI: https://doi.org/10.1016/j.engappai.2024.109086.

Зоряна ПУШКАР
кандидат географічних наук,
доцент кафедри менеджменту,
публічного управління та персоналу
Західноукраїнський національний університет

КАДРОВА БЕЗПЕКА ТА УПРАВЛІННЯ ТРУДОВОЮ ПОВЕДІНКОЮ ПЕРСОНАЛУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

В умовах нестабільного зовнішнього середовища, дефіциту трудових ресурсів, посилення конкуренції за кваліфікованих працівників та трансформації організації праці особливого значення набуває забезпечення кадрової безпеки підприємства. Сучасна кадрова політика має бути спрямована не лише на залучення та розвиток

персоналу, а й на попередження кадрових ризиків, формування лояльності працівників, підтримання їх психологічної захищеності та створення умов для конструктивної трудової поведінки.

Кадрову безпеку доцільно розглядати як складову системи економічної безпеки підприємства, яка охоплює комплекс управлінських заходів, спрямованих на захист кадрового потенціалу від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також на його збереження та розвиток. Дослідники наголошують, що кадрова безпека пов'язана не лише із запобіганням негативним проявам діяльності працівників, а й зі створенням належних умов для ефективного функціонування та розвитку персоналу [1; 2].

Важливою складовою цієї проблематики є трудова поведінка персоналу, під якою можна розуміти сукупність індивідуальних і групових дій працівників, що визначають характер їхньої участі у трудовій діяльності та досягненні цілей організації. Трудова поведінка формується під впливом особистісних характеристик працівника, мотивації, організаційної культури, стилю керівництва, умов праці, рівня задоволеності роботою та взаємовідносин у колективі. Тому управління трудовою поведінкою має розглядатися як невід'ємний елемент сучасної системи управління персоналом [3].

Особливої актуальності зазначена проблема набуває в умовах невизначеності. Сучасні кадрові виклики, зокрема дефіцит працівників, трудова міграція, зміна структури зайнятості, мобілізаційні процеси та конкуренція за людський капітал, безпосередньо впливають на поведінку персоналу. За таких умов зростає значення стабільності зайнятості, довіри до керівництва, психологічної безпеки, гнучких умов праці та можливостей професійного розвитку [4].

Водночас деструктивна трудова поведінка може стати джерелом кадрових загроз для підприємства. До таких проявів можна віднести систематичне порушення трудової дисципліни, низьку залученість, прихований опір змінам, конфліктність, зниження продуктивності праці, професійне вигорання, наміри працівника залишити підприємство, поширення негативних настроїв у колективі. Наявність таких явищ підвищує ризик втрати кадрового потенціалу та знижує стійкість організації.

У зв'язку з цим управління трудовою поведінкою доцільно здійснювати на засадах превентивного підходу. Його сутність полягає у своєчасному виявленні поведінкових ризиків і причин їх виникнення до того, як вони перетворяться на реальні кадрові загрози. Для цього підприємствам доцільно використовувати регулярний моніторинг задоволеності та залученості персоналу, оцінювання трудової

поведінки, аналіз плинності кадрів, вивчення причин конфліктів і звільнень, проведення внутрішніх опитувань та оцінювання психологічного клімату. Необхідність оцінювання трудової поведінки як інструменту моніторингу системи управління персоналом обґрунтовується і в наукових дослідженнях [3].

Важливим напрямом удосконалення кадрової безпеки є формування психологічно безпечного робочого середовища. Психологічна безпека сприяє залученості працівників, ефективній командній взаємодії, обміну інформацією та знаннями, а також підвищує готовність персоналу до професійного розвитку. Тому керівництву підприємств необхідно створювати атмосферу довіри, забезпечувати відкриту комунікацію, запобігати дискримінації та мобінгу, підтримувати працівників у кризових ситуаціях і враховувати їхні потреби під час прийняття управлінських рішень.

До основних напрямів удосконалення управління трудовою поведінкою в системі кадрової безпеки можна віднести:

- ✓ по-перше, удосконалення системи мотивації та стимулювання персоналу;
- ✓ по-друге, розвиток корпоративної культури, заснованої на довірі та взаємній відповідальності;
- ✓ по-третє, систематичний моніторинг поведінкових і кадрових ризиків;
- ✓ по-четверте, розвиток професійних компетентностей та кар'єрних можливостей працівників;
- ✓ по-п'яте, забезпечення психологічної безпеки та підтримки персоналу;
- ✓ по-шосте, використання цифрових HR-інструментів для аналізу кадрових процесів.

Отже, кадрова безпека та управління трудовою поведінкою персоналу є взаємопов'язаними елементами сучасного менеджменту. Ефективна система кадрової безпеки повинна орієнтуватися не лише на нейтралізацію вже існуючих загроз, а передусім на їх попередження шляхом формування сприятливого організаційного середовища, підтримки психологічної безпеки, розвитку персоналу та стимулювання конструктивної трудової поведінки. Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення комплексного механізму оцінювання поведінкових ризиків персоналу та визначення їх впливу на рівень кадрової безпеки підприємства.

Список використаних джерел:

1. Коптєва Г. М. Кадрова безпека підприємства: сутність, складові та забезпечення. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Економічні науки*. 2020. № 2. С. 119–124. DOI: https://doi.org/10.20998/2519-4461.2020.2.119

2. Сорока О. В. Забезпечення кадрової безпеки як функція управління персоналом. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2018. № 4 (68). С. 53–63. DOI: 10.33987/vsed.4(68).2018.53-63.

3. Ведерніков М. Д., Базалійська Н. П. Оцінювання трудової поведінки працівника як основа моніторингу системи управління персоналом машинобудівного підприємства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2017. Вип. 1 (49). С. 142–147.

4. Пушкар З. М. Особливості управління трудовою поведінкою персоналу в умовах невизначеності та кадрових викликів. *Актуальні питання економічних наук*. 2026. № 23. DOI: 10.5281/zenodo.21162627. https://doi.org/10.5281/zenodo.21162627

5. Католик Г. І. Психологічна безпека персоналу як фактор ефективного управління в організаціях. *Економіка та суспільство*. 2024. № 68. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-12.

Каріна ПШЕНИЧКО
здобувачка бакалаврської освітньої програми
«Міжнародний туризм»
Науковий керівник –
кандидат географічних наук,
асистент кафедри географії та менеджменту туризму
Оксана СМИК
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТУРИЗМУ НА МАЛЬДІВАХ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Мальдіви є однією з найбільш відомих острівних туристичних дестинацій світу, туристична привабливість якої значною мірою формується унікальними природними ресурсами. Коралові рифи, лагуни, пляжі, морське біорізноманіття та сприятливі кліматичні умови створюють основу для розвитку пляжного, дайвінгового, рекреаційного та інших видів туризму. Водночас висока залежність туристичної галузі від природного середовища робить питання його збереження одним із ключових чинників довгострокового розвитку країни.

Туризм займає провідне місце в економіці Мальдів. Про масштаби туристичної діяльності свідчить офіційна статистика, яка охоплює туристичні прибуття, місткість і завантаження курортів, готелів, гостьових будинків та туристичних суден [1]. За даними Світового банку, туризм і рибальство разом формують близько половини економічної активності та зайнятості країни, а тому стан природних екосистем безпосередньо впливає на економічну стійкість Мальдів [2].

Особливістю туристичної моделі Мальдів є тісне поєднання туристичної інфраструктури з природним середовищем. Традиційна

концепція “один острів – один курорт” дала змогу сформувати спеціалізовані туристичні території та забезпечити високий рівень сервісу. Проте концентрація туристичної діяльності на невеликих островах супроводжується використанням обмежених земельних, водних та енергетичних ресурсів. Збільшення туристичних потоків, будівництво інфраструктури, утворення відходів та антропогенний вплив на прибережні території створюють додаткове навантаження на природні екосистеми.

Одним із найсерйозніших викликів для сталого розвитку туризму є зміна клімату. Мальдіви належать до держав, найбільш уразливих до підвищення рівня моря та зміни температури океану. Особливе значення мають коралові рифи, які є одночасно важливим туристичним ресурсом і природним бар’єром, що захищає острови від хвиль та берегової ерозії. За оцінками Світового банку, підвищення глобальної температури більш ніж на 2° С може призвести до майже повної втрати коралового покриву мілководних рифів Мальдів, що створює значні ризики для туризму та інших секторів економіки [2].

Не менш важливою проблемою є антропогенне навантаження на морські та прибережні екосистеми**.** Туристична діяльність потребує значних обсягів води, енергії та продовольства, а також супроводжується утворенням твердих і рідких відходів. Додатковими факторами деградації природного капіталу Світовий банк визначає прибережне будівництво, забруднення океану, нестале використання природних ресурсів та підвищення температури морського середовища [3]. Отже, збереження природної основи туристичної діяльності має розглядатися як економічна необхідність, а не лише як природоохоронне завдання.

Важливим напрямом сталого розвитку є диверсифікація туристичного продукту**.** Окрім традиційного курортного відпочинку, Мальдіви розвивають туризм на населених островах, гостьові будинки, культурні та природоорієнтовані туристичні пропозиції. Такий підхід сприяє залученню місцевого населення до туристичної діяльності та створює можливості для більш рівномірного розподілу економічних вигод від туризму.

Сучасна державна туристична політика орієнтована на формування більш стійкої туристичної моделі. П’ятий генеральний план розвитку туризму Мальдів на 2023-2027 рр. визначає серед пріоритетів максимізацію вигод від туризму для атольних громад, створення нових туристичних продуктів, підвищення кліматичної стійкості та захист природних ресурсів, підвищення енергетичної безпеки, розвиток

транспортних послуг і впровадження сучасних стандартів туристичної діяльності [4].

Перспективним напрямом є також екологізація туристичної інфраструктури**.** Важливими заходами можуть бути ширше використання відновлюваних джерел енергії, підвищення енергоефективності курортів, удосконалення систем водопостачання та очищення стічних вод, скорочення використання одноразового пластику, ефективніше управління відходами та зменшення негативного впливу туристичного транспорту. Окреме значення має залучення туристів до природоохоронних ініціатив, зокрема відновлення морських екосистем та екологічної просвіти [5].

Отже, сталий розвиток туризму на Мальдівах передбачає необхідність одночасного врахування економічних, соціальних та екологічних чинників. Основною проблемою для країни є залежність туристичної галузі від природних ресурсів, які водночас зазнають впливу кліматичних змін та господарської діяльності. Перспективи розвитку пов'язані з диверсифікацією туристичного продукту, підтримкою місцевих громад, екологізацією туристичної інфраструктури, охороною коралових рифів та адаптацією туристичного сектору до кліматичних ризиків. Досвід Мальдів демонструє, що для острівних держав сталий туризм є важливою передумовою збереження природної привабливості дестинації та її довгострокової туристичної конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Maldives Bureau of Statistics. *Statistical Yearbook of Maldives 2026*. Malé, 2026. URL: https://statisticsmaldives.gov.mv/yearbook/2026/.

2. World Bank. *Maldives Country Climate and Development Report: Key Highlights*. Washington, D.C., 2024. URL: https://www.worldbank.org /en/country/maldives/publication/key-highlights-maldives-country-climate-and-development-report.

3. World Bank. *Maldives Country Environmental Analysis*. Washington, D.C., 2025. URL: https://www.worldbank.org/en/country/maldives/publication/maldives-country-environmental-analysis.

4. Ministry of Tourism of the Republic of Maldives. *Maldives Fifth Tourism Master Plan 2023-2027*. Malé, 2023. URL: https://www.tourism. gov.mv/dms/document/4969b4831928f1bdf3506340fb6974fc.pdf.

5. World Bank. *Towards Sustainable Tourism Offerings in the Maldives*. Washington, D.C., 2024. URL: https://thedocs.worldbank.org/ en/doc/948f3e0a9706dfc8e3cf97df164b456a-0310012024/original/ Maldives-Final-29Jan-Compressed.pdf.

Іван РУДАКЕВИЧ
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії України і туризму

Ольга ПІДПЕРИГОРА
здобувачка магістерської освітньої програми
«Міжнародний туризм та крос-культурні комунікації»

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

КРОС-КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Туристична сфера сьогодні розвивається доволі швидко. Люди з різних країн обмінюються досвідом та знаннями, а подорожі стають невід'ємною частиною життя. Багато туристів намагаються опанувати хоча б ще одну мову не лише для полегшення комунікації із співрозмовником, а й для того, щоб орієнтуватись на місцевості та зрозуміти потрібну їм інформацію. Саме тому ми вирішили розглянути проблему перекладів туристичних термінів, які супроводжують нас у кожній подорожі, адже мова це інструмент, особливо, у контексті крос-культурних комунікацій. Англійська туристична термінологія зараз перебуває на етапі свого розвитку. Слід наголосити, що донедавна більшість англомовних понять, не лише в туристичній сфері, не мали відповідників в українській мові, отже це становило появу дослідницького інтересу до цієї галузі [2, с. 147-148].

Метою даної публікації є розуміння проблем перекладів брошур, меню, вивісок, картографічних елементів, оголошень, Інтернет-сторінок, тощо з англійської на українську мову.

Потрібно пам'ятати, що перекладач виконує роль посередника між іноземцем та країною, в яку він приїхав й інколи саме від нього може залежати, чи загубиться людина чи зорієнтується на місцевості. Наприклад, переклад назв вулиць та різних туристичних об'єктів. Написи на дорожніх знаках, вивісках та інших покажчиках назв географічних об'єктів та об'єктів топоніміки на території України подаються державною мовою. На покажчиках назв географічних об'єктів та об'єктів топоніміки поряд з назвою державною мовою може розміщуватися її латино алфавітний відповідник. Напис латинськими літерами має бути меншим та розміщуватися з правого боку або внизу [5]**.** Як зазначається у статті 41 Про застосування державної мови в географічних назвах та назвах об'єктів топоніміки**,** географічні назви повинні транслітеруватись, однак не всі погоджуються з таким правилом.

Розгляньмо приклади перекладу "*вул. Богдана Хмельницького" – Bohdana*

Khmelnytskoho Str., та "вул. М. Грушевського" – vul. M. Hrushevskoho. Відмінність спостерігаємо саме у слові "вулиця", яку часто перекладають на англійську або транслітерують. Тут потрібно зважати на те, як іноземець шукатиме потрібний об'єкт: питатиме у пересічних, уважно слухатиме назву зупинки, перебуваючи у транспорті чи покладатиметься лише на карти.

Не слід також забувати про прагматичний аспект, який відповідає за сприйняття людиною тої чи іншої культури. Особливу увагу слід приділити інклюзивній термінології, адже сьогодні толерантність є дуже важливою і переклад не повинен образити чи обділити людину. Так, у громадських місцях бачимо таблички: *Wheelchair accessible*, що перекладається як *Доступно для людей, які користуються кріслом колісним [4]*. Перекладаючи такі терміни потрібно бути уважним та перевіряти коректність слів, бо допустити помилку дуже легко. На жаль, ми звикли говорити слово «інвалід», а не людина з інвалідністю, чи з обмеженими можливостями, що казати не завжди коректно.

Коли турист вирішив пообідати та спробувати національних страв, наприклад борщу чи вареників, а на десерт – сирник. Як правило назви страв транслітерують, а не перекладають, бо уявна картинка страви може змінитися в залежності від перекладу. Cheese cake та сирник не одне і те саме. Тому найкращим варіантом буде короткий опис страви.

Важливо також пам'ятати, що перекладач не завжди може підібрати правильний еквівалент через відмінності в культурі, однак іноді варто покладатися на винахідливість та користуватися загальноприйнятими правилами, які допоможуть дотриматися стилю тексту та не втратити його оригінальний зміст.

Список використаних джерел:

1. Казак Г. Ю. Студентські наукові студії. 2013. Вип.1(32). С.17-19. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/kazak.htm.

2. Олійник Є. К. Особливості перекладу англомовних термінів сфери туризму. Полтава, ПНПУ імені В. Г. Короленка, С. 147-148, URL: http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/13016/1/%d0%90%d0%bd%d0%b3%d0%bb%d0%be%d0%bc%d0%be%d0%b2%d0%bd%d0%b8%d0%b9%20%d0%b4%d0%b8%d1%81%d0%ba%d1%83%d1%80%d1%81%20%28%d0%b2%d0%b8%d0%bf.%206%29.%20%d0%9f%d0%9d%d0%9f%d0%a3-2022%2011-12-2022-%d0%9e%d0%bb%d1%96%d0%b9%d0%bd%d0%b8%d0%ba_%d0%84.pdf.

3. Пальчевська О. С., Губич П. В., Дубанич А. П. Особливості перекладу термінології інклюзивного дискурсу. *Нова філологія*, 2026, 102, С. 229-234. URL: https://doi.org/10.26661/2414-1135-2026-102-28.

4. Тернопільська обласна військова адміністрація: Як правильно називати людину, яка має інвалідність. Тернопіль, 2023. URL: https://oda.te.gov.ua/news/yak-pravylno-nazyvaty-liudynu-iaka-maie-invalidnist.

5. Юридичний інтернет ресурс. Протокол: Стаття 41. Застосування державної мови в географічних назвах та назвах об'єктів топоніміки. URL: https://protocol.ua/ua/pro_zabezpechennya_funktsionuvannya_ukrainskoi_movi_yak_dergavnoi_stattya_41/.

Наталія ФЛІНТА
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії України і туризму
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНИХ КЕЙСІВ У ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ ЗДОБУВАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ТУРИЗМ ТА РЕКРЕАЦІЯ»: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Сучасний туристичний ринок характеризується динамічністю, цифровізацією бізнес-процесів, зміною моделей поведінки туристів та необхідністю швидкої адаптації суб'єктів туристичної діяльності до кризових явищ. За таких умов професійна підготовка здобувачів спеціальності «Туризм та рекреація» має бути зорієнтована не лише на засвоєння теоретичних знань, а передусім на формування здатності застосовувати їх для вирішення реальних професійних завдань.

Одним із дієвих інструментів реалізації такого підходу є кейс-метод, що передбачає аналіз конкретної професійної ситуації, визначення проблеми, пошук альтернативних варіантів її вирішення та аргументацію прийнятих рішень. На відміну від традиційного практичного завдання, кейс переважно не має єдиної правильної відповіді, а стимулює аналітичне й критичне мислення, командну взаємодію, креативність та прийняття рішень в умовах невизначеності.

Доцільність використання практико-орієнтованого навчання у туристичній освіті підтверджують сучасні дослідження. Зокрема, E. Doğantan встановлено, що поєднання experiential learning із design thinking сприяє розвитку творчого мислення, комунікації, командної роботи, емпатії та навичок прийняття рішень [2]. Водночас цифрове experiential learning формує здатність студентів ефективно використовувати цифрові технології та адаптуватися до практичних викликів туристичної індустрії [3]. Перспективним є також Case-based Action Learning, який інтегрує аналіз кейсів із практичною діяльністю, сприяючи розвитку навичок розв'язання професійних проблем і командної взаємодії [1].

У підготовці здобувачів спеціальності «Туризм та рекреація» практико-орієнтовані кейси доцільно інтегрувати у фахові освітні компоненти, використовуючи актуальні статистичні дані, сайти туристичних підприємств, онлайн-системи бронювання, цифрові карти, соціальні мережі, відгуки туристів, нормативні документи та інформаційні ресурси туристичних дестинацій. Важливою умовою є

максимальне наближення змісту кейсу до реальної професійної ситуації.

Практичним прикладом може бути кейс «Розроблення конкурентоспроможного туристичного продукту регіону» в рамках вивчення курсу «Маркетинг в туризмі». Здобувачі отримують вихідні дані про туристично-рекреаційний потенціал території та розробляють туристичний продукт для визначеного сегмента споживачів. Робота передбачає формування маршруту, програми туру, вибір засобів розміщення та харчування, транспортного забезпечення, розрахунок вартості й визначення каналів просування. Доцільно використовувати локальний матеріал, зокрема туристичні ресурси Тернопільської області. Такий формат дозволяє інтегрувати знання з географії туризму, туристичного краєзнавства, маркетингу, організації туризму та інформаційних технологій.

Іншим напрямом є кейс «Цифрове просування туристичної дестинації». Студенти здійснюють аудит цифрової присутності територіальної громади або туристично-інформаційного центру, аналізують офіційні вебресурси, соціальні мережі, Google Maps, відгуки туристів та інформацію про конкурентні дестинації. Результатом роботи стає розроблення пропозицій щодо позиціонування території, визначення цільової аудиторії, каналів комунікації та формування контенту для просування туристичного продукту. Використання інформаційних систем і технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців з туризму є важливою складовою формування їх готовності до діяльності в сучасному інформаційному середовищі [5].

Актуальним в умовах нестабільності туристичного ринку є кейс «Антикризове управління туристичним підприємством». Здобувачам пропонується ситуація, за якої через безпекові, транспортні, економічні або інші чинники туристична компанія не може реалізувати заплановану програму. Необхідно оцінити ризики, розробити альтернативний варіант подорожі, визначити алгоритм комунікації з туристом та обґрунтувати запропоноване рішення. Такий кейс формує здатність працювати в умовах невизначеності та оперативно реагувати на зміни професійного середовища.

Ефективним є поєднання кейс-методу з проєктно-орієнтованим навчанням. Зокрема, М. Кашка обґрунтовує його використання при розробленні регіонального туристичного продукту, що забезпечує інтеграцію теоретичної підготовки з вирішенням конкретних практичних завдань [4]. Таким чином, результатом опрацювання кейсу має бути не лише відповідь на поставлене питання, а конкретний

професійний продукт: туристичний маршрут, програма туру, цифрова кампанія, антикризове рішення, концепція розвитку дестинації тощо.

Роль викладача трансформується від транслятора готової інформації до організатора й модератора професійно орієнтованої навчальної діяльності.

Оцінювання результатів роботи доцільно проводити за такими критеріями: повнота аналізу ситуації, достовірність використаних даних, практична реалізованість рішення, використання цифрових інструментів, креативність, аргументованість висновків, командна взаємодія та якість презентації. Це дозволяє оцінити не лише кінцевий результат, а й сформованість професійного мислення здобувача.

Впровадження сучасних практико-орієнтованих кейсів у підготовку здобувачів спеціальності «Туризм та рекреація» сприяє переходу від репродуктивного засвоєння знань до моделювання реальної професійної діяльності. Найбільший навчальний ефект забезпечують кейси, побудовані на актуальних проблемах туристичного ринку, регіональному матеріалі та цифрових ресурсах і спрямовані на створення конкретного професійного продукту. Поєднання кейс-методу з проєктним, проблемним та цифровим навчанням сприяє формуванню аналітичного і критичного мислення, цифрової компетентності, комунікативних навичок, здатності працювати в команді та приймати обґрунтовані професійні рішення.

Список використаних джерел:

1. Application of case-based action learning method in the teaching of tourism marketing course for undergraduate students (2026). Tourism Recreation Research. DOI: https://doi.org/10.1080/02508281.2026.2680925.

2. Doğantan E. (2023). Experiential learning through the design thinking approach in tourism education. Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education. Vol. 33. 100460. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jhlste.2023.100460.

3. He S., Zhang H. (2025). Exploring the Impact of Digital Experiential Learning on Tourism Education Students: Experimental Study. Journal of Hospitality & Tourism Education. Vol. 37(2). P. 203–213. DOI: https://doi.org/10.1080/10963758.2025.2473017.

4. Кашка М. (2026). Проєктно-орієнтоване навчання як інструмент розвитку внутрішнього туризму: методика розроблення регіонального туристичного продукту. Економіка та суспільство. № 84. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-84-148.

5. Парій С. (2024). Модель формування готовності майбутніх фахівців з туризму до діяльності у професійному інформаційному просторі. Інформаційні технології і засоби навчання. Т. 102, № 4. DOI: https://doi.org/10.33407/itlt.v102i4.5579.

Соломія ЧИКИТА
здобувачка магістерської освітньої програми
«Міжнародний туризм та крос-культурні комунікації»
Науковий керівник –
кандидат географічних наук, доцент,
завідувач кафедри географії України і туризму
Інна ПОПЛАВСЬКА
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ВІД РЕАЛЬНОГО МАРШРУТУ ДО ЦИФРОВОГО ДОСВІДУ: ВІРТУАЛЬНІ ПОДОРОЖІ В МІЖНАРОДНОМУ ТУРИЗМІ

Сучасний міжнародний туризм перебуває під впливом активної цифрової трансформації. Змінюються способи пошуку інформації, вибору дестинацій, бронювання туристичних послуг та отримання вражень від подорожі. Одним із найбільш перспективних напрямів цих змін є розвиток віртуального туризму, який дозволяє людині знайомитися з туристичними об’єктами та територіями без фізичного переміщення.

Віртуальні подорожі базуються передусім на використанні технологій віртуальної реальності (VR), панорамних зображень, 3D-моделювання, інтерактивних карт та цифрових реконструкцій. Вони створюють ефект присутності й дозволяють користувачеві взаємодіяти з цифровим середовищем, оглядати визначні пам’ятки, музеї, природні території чи готельні комплекси. Саме тому віртуальний туризм поступово перетворюється з допоміжного інформаційного інструменту на окремий формат туристичного досвіду.

Потенціал віртуальної реальності у туризмі почали активно досліджувати ще на початку XXI ст. Серед основних напрямів її використання визначають туристичне планування, маркетинг, розваги, освіту, підвищення доступності туристичних об’єктів та збереження культурної спадщини [1]. Таким чином, сфера застосування VR значно ширша, ніж проста демонстрація цифрових панорам.

Однією з найбільш важливих функцій віртуальних подорожей є попереднє знайомство з дестинацією. Перед реальною поїздкою турист може віртуально відвідати місто, готель, музей, національний парк або інший об’єкт, оцінити його привабливість та сформувати власне уявлення про майбутню подорож. У такому випадку віртуальний тур виступає своєрідною «цифровою репетицією» реального туристичного досвіду.

Особливе значення це має для маркетингу туристичних дестинацій. Традиційна фотографія або відеоролик демонструють туристичний

об’єкт з позиції автора, тоді як VR дає користувачеві більшу свободу огляду та створює відчуття особистої присутності. Емпіричні дослідження показують, що відчуття присутності у віртуальному середовищі може підвищувати задоволення від перегляду, покращувати ставлення до дестинації та посилювати намір відвідати її у реальному світі [2].

Отже, віртуальна подорож не обов’язково є конкурентом традиційного туризму. Навпаки, вона може виступати інструментом стимулювання реальної туристичної мобільності. Людина, яка отримала позитивний цифровий досвід, може бути більш мотивованою побачити об’єкт наживо. Для туристичних підприємств це відкриває додаткові можливості просування продукту та формування емоційного зв’язку потенційного туриста з дестинацією.

Водночас віртуальний туризм має важливе соціальне значення, оскільки робить подорожі доступнішими для людей, які через стан здоров’я, вік, фінансові обмеження, значну географічну відстань або інші обставини не можуть здійснити фізичну поїздку. Віртуальні екскурсії музеями, історичними містами та природними об’єктами дають таким користувачам можливість долучитися до культурного та туристичного простору.

Перспективним є застосування VR і для збереження культурної спадщини. За допомогою цифрових технологій можна створювати моделі архітектурних пам’яток, історичних об’єктів та археологічних комплексів. Це особливо важливо для територій, доступ до яких обмежений через природну вразливість, руйнування, воєнні конфлікти або надмірний туристичний тиск [1].

Ще однією перевагою віртуальних подорожей є можливість зменшення фізичного навантаження на найбільш популярні туристичні об’єкти. Надмірна концентрація відвідувачів здатна негативно впливати на історико-культурні пам’ятки та природні території. В окремих випадках віртуальний доступ може доповнювати реальні відвідування та створювати альтернативний спосіб знайомства з особливо вразливими об’єктами [1].

Сучасні дослідження підтверджують, що VR дедалі активніше інтегрується у різні етапи туристичної подорожі. Віртуальні технології можуть використовуватися до поїздки – для вибору дестинації, під час неї – для отримання додаткового досвіду, а також після повернення – для повторного переживання або доповнення туристичних вражень [3]. Таким чином, цифровий компонент поступово стає частиною цілісного туристичного досвіду.

Разом із перевагами віртуальний туризм має певні обмеження.

Навіть найбільш реалістичне цифрове середовище не здатне повністю відтворити фізичну подорож. Воно не передає у повному обсязі запахи, кліматичні відчуття, гастрономічний досвід, безпосередню взаємодію з місцевими мешканцями та емоції від перебування у реальному просторі. Крім того, створення якісного VR-контенту потребує спеціального обладнання, програмного забезпечення та фінансових ресурсів [3].

Особливі перспективи віртуальні подорожі мають для України. Оцифрування культурної та природної спадщини, створення віртуальних екскурсій містами, замками, музеями та природними територіями може використовуватися для популяризації країни на міжнародному туристичному ринку. В умовах обмеженої фізичної доступності окремих територій цифрові формати здатні підтримувати інтерес іноземної аудиторії до української культури та туристичних ресурсів.

Віртуальні проєкти можуть також виконувати важливу функцію збереження інформації про об'єкти, які перебувають під загрозою пошкодження або руйнування. У перспективі цифрові реконструкції можуть бути використані не лише в туризмі, а й у музейній діяльності, освіті, культурній дипломатії та міжнародному просуванні України.

Отже, віртуальні подорожі формують новий напрям розвитку міжнародного туризму, у якому традиційний маршрут доповнюється цифровим досвідом. Їхній потенціал полягає у розширенні доступності туристичних об'єктів, підтримці маркетингу дестинацій, збереженні культурної спадщини та створенні нових способів взаємодії туриста з простором.

Водночас віртуальний туризм доцільно розглядати не як повну заміну реальної подорожі, а як її доповнення та новий етап формування туристичного досвіду. Перспективи цього напряму визначатимуться розвитком технологій, якістю цифрового контенту та здатністю туристичної галузі інтегрувати віртуальний і реальний простори.

Список використаних джерел:

1. Guttentag D. A. Virtual Reality: Applications and Implications for Tourism. *Tourism Management*. 2010. Vol. 31, No. 5. P. 637–651. DOI: https://doi.org/10.1016/j.tourman.2009.07.003

2. Tussyadiah I. P., Wang D., Jung T. H., tom Dieck M. C. Virtual Reality, Presence, and Attitude Change: Empirical Evidence from Tourism. *Tourism Management*. 2018. Vol. 66. P. 140–154. DOI: https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.12.003

3. Calisto M. de L., Sarkar S. A Systematic Review of Virtual Reality in Tourism and Hospitality: The Known and the Paths to Follow. *International Journal of Hospitality Management*. 2024. Vol. 116. Article 103623. DOI: https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2023.103623.

Даніїл ШАПОВАЛОВ
здобувач магістерської освітньої програми
«Міжнародний туризм та крос-культурні комунікації»
Науковий керівник –
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії України і туризму
Тарас ЗАСТАВЕЦЬКИЙ
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В АФРИКАНСЬКОМУ РЕГІОНІ

Туризм в Африці сьогодні перебуває на етапі глибокої якісної трансформації. Континент не просто відновлює показники після глобальних криз, а й поступово виходить із ролі «периферійного» туристичного напрямку, перетворюючись на один із найдинамічніших та найперспективніших ринків світу. Спираючись на унікальні природні ресурси, біорізноманіття та багату культурно-історичну спадщину, африканські країни все активніше інтегруються у світову індустрію гостинності.

Сучасна туристична індустрія Африки зародилася у 1960-х роках. З 1970-х років туризм в Африці стрімко розвивався, розпочавшись у Північній Африці та швидко поширившись на регіони на південь від Сахари. У 2023 році внесок туризму у ВВП Африки становив 6,8%, у 2024 році туризм становив 7% від валового регіонального продукту Африки.

У 2023 році Африку відвідало близько 66,4 млн міжнародних туристів, що загалом відновилося до 96% від рівня 2019 року. У першому кварталі 2024 року кількість туристів, що прибули до країн Африки, збільшилася на 13% порівняно з аналогічним періодом минулого року.

У 2025 році Африка прийняла 81 млн. міжнародних туристів, що на 8% більше, ніж роком раніше. У 2023 року Єгипет прийняв рекордні 14,9 млн. туристів, Марокко -14,5 млн, Південна Африка - 8,5 млн.

Африка демонструє одні з найвищих темпів відносного зростання туристичних потоків у світі завдяки демографічному чиннику (стрімке зростання урбанізації та формування власного середнього класу сприяють розвитку внутрішнього та міжрегіонального африканського туризму) та диференціації ринків (відбувається зменшення залежності від традиційних європейських туристів завдяки залученню мандрівників із країн Азійсько-Тихоокеанського регіону та Близького Сходу.

Варто відзначити, що туристична карта Африки має чітко виражену ***спеціалізацію:***

Північна Африка (Марокко, Туніс, Єгипет): завдяки близькості до Європи та виходу до Середземного й Червоного морів тут переважає масовий пляжно-курортний туризм, таласотерапія, а також насичені екскурсійні програми (пам'ятки стародавніх цивілізацій, ісламська та берберська архітектура).

Східна та Центральна Африка (Кенія, Танзанія, Уганда, Зімбабве, Руанда): серце класичного сафарі та екотуризму. Тут ключовими атракціями є велика міграція ссавців у міжнаціональних парках (Серенгеті, Масаї-Мара), трекінг до гірських горил, а також природні об'єкти світового рівня (водоспад Вікторія, вулкан Кіліманджаро).

Південна Африка (ПАР, Намібія, Ботсвана): найбільш диверсифікований ринок. ПАР поєднує екотуризм із високорозвиненою інфраструктурою, гастрономічним (винним) туризмом, діловим туризмом та культурними фестивалями. Ботсвана та Намібія роблять ставку на ексклюзивний туризм преміум-сегменту.

Західна Африка (Сенегал, Гана, Кабо-Верде): активно розвиває етнографічний та «діаспорний» туризм (Heritage Tourism), орієнтований на нащадків африканської діаспори з Північної та Південної Америки, а також острівний пляжний відпочинок.

Розвиток туристичного сектору в Африці має двоякий характер: з одного боку, це потужний драйвер економічного зростання, а з іншого – джерело серйозних екологічних, соціальних та культурних викликів. Серед ***позитивних моментів*** слід відзначити: 1) надходження іноземної валюти (туризм є одним із головних джерел валютних доходів для таких країн, як Єгипет, Марокко, Кенія, Танзанія, Сейшели та Маврикій, що допомагає збалансувати торговельний баланс; 2) зменшення залежності від експорту сировини (для багатьох африканських держав це спосіб відійти від монокультурної аграрної економіки або залежності від видобутку корисних копалин (нафти, руд, алмазів); 3) мультиплікативний ефект (розвиток туризму стимулює суміжні галузі – будівництво, транспортування, харчову промисловість, сільське господарство, народні промисли та роздрібну торгівлю; 4) створення робочих місць та боротьба з бідністю (туризм створює мільйони робочих місць у готелях, транспорті, сфері обслуговування, а також серед гідів і національних парків; сфера послуг дає змогу працевлаштуватися соціально вразливим групам населення, сприяє розвитку малого та середнього бізнесу в регіонах; 5) розвиток інфраструктури (модернізація транспортної мережі: попитом туристів зумовлене будівництво та реконструкція

міжнародних аеропортів (Аддіс-Абеба, Каїр, Касабланка, Йоганнесбург), швидкісних автошляхів та залізниць; покращення комунальних послуг: для обслуговування туристичних зон проводиться електрофікація, будуються водоочисні споруди та розвивається швидкісний інтернет, чим згодом користується й місцеве населення); 6) збереження природи та тваринного світу (фінансування природоохоронної діяльності: доходи від вхідних квитків до національних парків (Серенгеті, Масаї-Мара, Крюгер) та видачі дозволів (наприклад, на трекінг до гірських горил у Руанді та Уганді) покривають витрати на утримання заповідників; боротьба з браконьєрством: створення єгерських служб та природоохоронних патрулів за рахунок туризму допомагає захищати зникаючі види тварин (носорогів, слонів, горил, гепардів); 7) популяризація культурної спадщини (збереження традицій: туризм стимулює відродження та підтримку традиційних ремесел, музики, танців та образотворчого мистецтва; охорона об'єктів ЮНЕСКО: фінансові надходження допомагають підтримувати у належному стані пам'ятки давніх цивілізацій).

Негативними наслідками та ризиками слід вважати наступні: 1) екологічний тиск та деградація довкілля (навантаження на екосистеми: масове сафарі призводить до ущільнення ґрунту позашляховиками, порушення природної поведінки тварин і стресу для фауни; дефіцит ресурсів: готелі та басейни споживають величезну кількість прісної води, що створює гострий дефіцит для місцевих громад у посушливих регіонах (наприклад, у Північній та Південній Африці); проблема відходів: накопичення пластику та відсутність ефективних систем переробки сміття в багатьох африканських країнах призводить до забруднення національних парків і прибережних вод; 2) економічні моменти (доходи прямують за кордон: Значна частина прибутків від туризму (іноді до 70–80%) не залишається в Африці, а повертається до іноземних туроператорів, авіакомпаній та міжнародних готельних мереж (Marriott, Hilton, Accor); нерівномірний розподіл прибутків: місцеві громади часто отримують лише низькооплачувані робочі місця, тоді як топменеджмент складається з іноземців; 3)соціально-культурні конфлікти (джентрифікація (оновлення та реконструкції будівель у занедбаних чи робітничих районах міста, що призводить до приходу заможніших мешканців і підвищення вартості житла) та зростання цін: розвиток туристичних центрів підвищує вартість землі, житла та продуктів харчування, роблячи їх недоступними для місцевого населення; комерціалізація культури: традиційні обряди та способи життя іноді перетворюються

на постановочні «шоу для туристів», що призводить до втрати автентичності та культурної деградації та ін.

Баланс між плюсами та мінусами залежить від політики конкретної держави. Країни, що роблять ставку на ексклюзивний та сталий туризм (наприклад, Ботсвана чи Руанда), краще контролюють антропогенне навантаження та залишають більше доходів всередині країни, ніж регіони з неконтрольованим масовим туризмом.

Загалом, варто відзначити, що туристичний сектор Африки володіє колосальним потенціалом. Головним завданням для урядів та інвесторів на найближче десятиліття залишається перехід від сировинної чи суто заповідної моделі використання ресурсів до розбудови сталої, безпечної та технологічно розвиненої індустрії, де туризм слугуватиме головним рушієм соціально-економічного розвитку та подолання бідності на континенті.

Список використаних джерел:

1.Africa Tourism Surges 8% as Global Travel Hits Record Highs in 2026. URL: https://africatravelconnect.com/news/africa-tourism-record-growth-2026 (дата звернення 04.10.2026).

2.Signe Landry. Africa's tourism: A global destination for investment and entrepreneurship. URL: https://www.brookings.edu/articles/africas-tourism-a-global-destination-for-investment-and-entrepreneurship/ (дата звернення 05.10.2026).

Назар ЯВОРСЬКИЙ
здобувач магістерської освітньої програми
«Міжнародний туризм та крос-культурні комунікації»
Науковий керівник –
кандидат географічних наук, доцент,
завідувач кафедри географії України і туризму
Інна ПОПЛАВСЬКА
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ОВЕРТУРИЗМУ

Сучасний туризм є важливим чинником соціально-економічного розвитку територій, формування зайнятості, зростання доходів місцевого населення та популяризації культурної спадщини. Водночас стрімке збільшення туристичних потоків у найбільш популярних дестинаціях спричинило появу явища овертуризму. Під овертуризмом розуміють надмірну концентрацію відвідувачів у певному туристичному просторі, за якої масштаби туристичної діяльності

починають негативно впливати на природне середовище, інфраструктуру, культурну спадщину та якість життя місцевого населення.

Актуальність дослідження овертуризму зумовлена необхідністю поєднати економічні переваги туристичної діяльності із принципами сталого розвитку. Управління туризмом у цьому контексті передбачає узгодження економічних, соціальних та екологічних інтересів територій [2].

Основними негативними проявами овертуризму є перевантаження транспортної й комунальної інфраструктури, утворення значної кількості відходів, надмірне використання водних та енергетичних ресурсів, забруднення природного середовища, фізичне руйнування пам'яток та погіршення умов проживання населення. Соціально-економічні наслідки можуть проявлятися у зростанні вартості оренди житла, комерціалізації громадських просторів та посиленні конфліктів між місцевими жителями й туристами.

Ефективне управління надмірними туристичними потоками повинно враховувати особливості конкретної дестинації та поєднувати регулювання відвідуваності, просторове планування, розвиток інфраструктури, комунікацію з місцевими громадами й постійний моніторинг ситуації [3].

Одним із найважливіших шляхів мінімізації негативних наслідків овертуризму є просторовий перерозподіл туристичних потоків**.** Розроблення альтернативних екскурсійних програм, популяризація менш відомих історико-культурних об'єктів, сільських територій та природних локацій дають змогу знизити навантаження на найвідвідуваніші місця. Одночасно це сприяє більш рівномірному розподілу економічних вигод від туризму між територіальними громадами.

Важливе значення має також часовий перерозподіл туристичного попиту. Для зменшення пікового навантаження доцільно розвивати міжсезонний туризм, проводити культурні події у менш популярні періоди року, застосовувати попереднє онлайн-бронювання часу відвідування музеїв і пам'яток.

Ще одним напрямом є регулювання максимально допустимого туристичного навантаження**.** Для особливо вразливих природних і культурних об'єктів доцільно визначати рекреаційну місткість території. Інструментами такого регулювання можуть бути квоти на відвідування, електронні перепустки, обмеження кількості туристичних автобусів та резервування часу входу.

Важливою складовою подолання овертуризму є вдосконалення

транспортної політики**.** Розвиток громадського транспорту, велосипедної інфраструктури, пішохідних зон і перехоплювальних паркінгів дає можливість зменшити затори, шумове навантаження та забруднення повітря.

Окремої уваги потребує регулювання ринку короткострокової оренди житла**.** Надмірне поширення апартаментів, орієнтованих виключно на туристів, може зменшувати пропозицію житла для місцевого населення та сприяти зростанню орендної плати. Місцеві органи влади можуть застосовувати реєстрацію таких об'єктів та встановлювати відповідні обмеження.

Суттєве значення має залучення місцевих громад до управління туризмом. Жителі мають брати участь в обговоренні стратегій розвитку, плануванні туристичних зон та визначенні допустимих масштабів туристичної діяльності. Частина надходжень від туристичних зборів може спрямовуватися на благоустрій, охорону культурної спадщини та розвиток громадської інфраструктури.

Не менш важливою є екологізація туристичної діяльності**.** Зменшення використання одноразового пластику, розвиток систем сортування відходів, упровадження енергоощадних технологій та популяризація екологічного транспорту сприяють зниженню антропогенного навантаження.

Перспективним інструментом управління овертуризмом є використання цифрових технологій**.** Аналіз електронних квитків, геолокаційних даних, мобільних застосунків і статистики бронювань дозволяє оперативно оцінювати інтенсивність туристичних потоків та пропонувати відвідувачам альтернативні маршрути.

Для українських регіонів особливого значення набуває формування соціально орієнтованої моделі туристичного розвитку, удосконалення регіонального туристичного брендингу та посилення ролі туристично-інформаційних центрів [1]. Це створює передумови для збалансованого розподілу туристичних потоків і дозволяє уникати надмірної концентрації відвідувачів у кількох найбільш популярних локаціях.

Перспективним також є розвиток мережі локальних туристичних маршрутів, які об'єднують ресурси кількох громад у історико-культурні, гастрономічні, сакральні, природничі та етнографічні маршрути. Такий підхід сприяє зменшенню навантаження на популярні об'єкти та водночас підтримує розвиток малого підприємництва у менш відвідуваних населених пунктах.

Таким чином, мінімізація негативних наслідків овертуризму потребує системного підходу. Найбільш ефективним є поєднання просторового й часового перерозподілу туристичних потоків,

регулювання рекреаційного навантаження, розвитку сталої транспортної системи, цифрового моніторингу, екологізації туристичних послуг та активної участі місцевого населення. Основною метою має бути забезпечення такого масштабу туристичної діяльності, за якого економічний ефект не призводить до втрати природної, культурної та соціальної цінності дестинації.

Список використаних джерел:

1. Поплавська І., Кузишин А., Задворний С., Царик П., Пушкар Б., Флінта Н. Регіональний туризм Тернопільської області в умовах воєнної невизначеності. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія.* 2025. Т. 60, № 3. С. 84–93. DOI: https://doi.org/10.25128/2519-4577.25.3.9.

2. Pabian B., Kuzyshyn A., Pabian A., Poplavska I., Zadvornyi S. *Management in Sustainable Tourism in Poland and Ukraine. Outline of the Problem.* Częstochowa: Publishing House of Częstochowa University of Technology, 2020. 110 p. ISBN 978-83-7193-753-8. URL: https://economicus.ue.katowice.pl/info/book/UEKT089ef621a7b24b4e9ecd010aae193b5e/.

3. World Tourism Organization; Centre of Expertise Leisure, Tourism & Hospitality; NHTV Breda University of Applied Sciences; NHL Stenden University of Applied Sciences. *'Overtourism'? Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions. Volume 2: Case Studies.* Madrid: UNWTO, 2019. 82 p. DOI: https://doi.org/10.18111/9789284420629.

Всеукраїнський науково-практичний семінар
викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів

«ДЗВЕНИГОРОДСЬКІ АКАДЕМІЧНІ ДІАЛОГИ»

Матеріали
Всеукраїнського науково-практичного семінару
викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів

Головний редактор – Андрій КУЗИШИН

Відповідальний за випуск, верстка та дизайн обкладинки –
Сергій ЗАДВОРНИЙ

09-11 жовтня 2026 року
Тернопіль, Дзвенигород